

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม

โดย
นายจักรดลย์ เปาวิมาน

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง แผน ข ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดโอกาส จังหวัด
นครพนม

โดย
นายจักรดลย์ เปาวิมาน

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง แผน ข ระดับปริญญามหาบัณฑิต
ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2565
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

THE PRESERVATION AND RESTORATION GUIDELINES FOR CULTURAL
COMMUNITIES : A CASE STUDY OF WAT OKAT COMMUNITY, NAKHON
PHANOM PROVINCE

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Architecture (Urban Design)
Department of URBAN DESIGN AND PLANNING
Silpakorn University
Academic Year 2022
Copyright of Silpakorn University

61051201 : การออกแบบชุมชนเมือง แผน ข ระดับปริญญาโทบัณฑิต

คำสำคัญ : พหุวัฒนธรรม, การอนุรักษ์, การฟื้นฟู, ชุมชนเก่า

นาย จักรคุลย์ เปาวิมาน: แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ดร. พีรียา บุญชัยพฤกษ์

จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีมรดกทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความโดดเด่นน่าสนใจ ประกอบด้วยผู้คนหลากหลายชนเผ่า หลายเชื้อชาติ ซึ่งแต่ละชุมชนก็มีเอกลักษณ์และศิลปะ วัฒนธรรมของตน และสถาปัตยกรรมที่สวยงามแตกต่างกันไปของแต่ละพื้นที่

เทศบาลเมืองนครพนม เป็นเขตชุมชนเมืองที่เป็นศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณี มีความหลากหลายของเชื้อชาติและแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีผู้คนหลายเชื้อชาติได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่โดยชาวต่างชาตินี้เข้ามาามากที่สุดในเขตเทศบาลเมืองนครพนม คือ ชาวเวียดนาม ซึ่งตั้งถิ่นฐานกระจายไปในพื้นที่เขตเทศบาลเมืองนครพนม ชาวเวียดนาม ได้นำเอาวัฒนธรรมประเพณี และรูปแบบสถาปัตยกรรมมาผสมผสานกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นดั้งเดิมในพื้นที่นี้ ซึ่งต่อมาได้เกิดเป็นสถาปัตยกรรมหลากหลายรูปแบบด้วยกัน โดยเป็นการผสมผสานรูปแบบของสถาปัตยกรรมของชาวเวียดนามเองและที่ได้รับอิทธิพลจากชาวฝรั่งเศสอีกด้วย ในปัจจุบันยังคงเหลือสถานที่ที่มีความสำคัญที่ชาวเวียดนามอาศัยอยู่และมีสถาปัตยกรรม ที่สวยงาม กำลังถูกทำลายด้วยแนวโน้มการพัฒนาเมืองตามนโยบายของภาครัฐอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนวัดโอกาสเป็นชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำโขง เป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ และเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีชาวเวียดนามได้อพยพเข้ามาในช่วงสงครามอินโดจีนหรือสงครามเวียดนาม ซึ่งก็มีสถาปัตยกรรมอาคารเก่าที่มีความสวยงามมีอายุมากกว่าร้อยปี มีหอนาฬิกาเป็นอนุสรณ์ที่คนเวียดนามได้สร้างขึ้นให้แก่ชาวนครพนมในช่วงสงครามเวียดนามและเป็นชุมชนที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่งของเทศบาลเมืองนครพนม ซึ่งมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม คือ เป็นย่านพาณิชย์กรรมการค้าเก่าของชุมชนเริ่มมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นบริเวณที่มีการจัดงานประเพณีที่สำคัญของจังหวัดนครพนม เช่น งานเทศกาลปีใหม่ งานเทศกาลประเพณีการไหลเรือไฟ เป็นต้น จึงทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ในช่วงดังกล่าวเป็นจำนวนมาก นับได้ว่าเป็นอีกแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกแห่ง อย่างไรก็ตามการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและการลงทุนในพื้นที่กับพื้นที่ข้างเคียงในปัจจุบันส่งผลให้สถาปัตยกรรมในบริเวณชุมชนวัดโอกาสมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากความต้องการของเศรษฐกิจสังคมร่วมสมัยที่เกิดขึ้นรวดเร็ว ประกอบกับในพื้นที่ไม่มีข้อกำหนดและมาตรการควบคุมในการก่อสร้างใหม่หรือต่อเติมซ่อมแซมอาคารให้เป็นไปอย่างเหมาะสมกับย่านชุมชนเก่า ทำให้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไปอีกด้วย

ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้เลือกพื้นที่ชุมชนวัดโอกาสเป็นกรณีศึกษาเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิมให้สอดคล้องกับการพัฒนาในอนาคตที่จะสะท้อนถึงรากเหง้าของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ และควบคู่กับการพัฒนาที่ส่งเสริมให้ชุมชนวัดโอกาสเป็นชุมชนที่ยั่งยืนในการอยู่อาศัย และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่รองรับการมาเยือนของนักท่องเที่ยวอย่างสมดุล

61051201 : Major (Urban Design)

Keyword : CULTURAL DIVERSITY / CONSERVATION / REHABILITATION / OLD COMMUNITY

MR. Jakradun PAVIMAN : THE PRESERVATION AND RESTORATION GUIDELINES FOR CULTURAL COMMUNITIES : A CASE STUDY OF WAT OKAT COMMUNITY, NAKHON PHANOM PROVINCE Thesis advisor : Dr. Pheereeya Boonchaiyapruek

Nakhon Phanom is a province with cultural heritage, customs and tourist attractions. with distinctive, interesting. It consists of people from various ethnic groups. Which is unique and artistic different cultures. And the beautiful architecture varies from area to area.

Nakhon Phanom Municipality, It is an urban area that is the center of the economy. There is a diversity of cultures and attractions. where people of many nationalities have immigrated to live. The most foreigners who come in are Vietnamese. Has brought cultural traditions and architectural style to blend with traditional vernacular architecture in this area. which later became a variety of architectural styles. It combines the styles of Vietnamese architecture and those influenced by the French as well. At present, it still remains an important place where the Vietnamese live and has beautiful architecture. Are being challenged by urban development trends. according to government policy continuously.

Communities along the Mekong River It is an ancient community and is another community where Vietnamese immigrated during the Indochina or Vietnam War. Which has a beautiful old building architecture that is more than a hundred years old. The Clock Tower is a memorial built by the Vietnamese for the people of Nakhon Phanom during the Vietnam War and is another important community of Nakhon Phanom Municipality. Which is important in terms of economy and culture, that is, it is the old commercial area of the community, starting from the past to the present. And is an area where important festivals of Nakhon Phanom Province are held. therefore causing a large number of tourists to enter the area during this period. Considered as another interesting tourist attraction. However, developments to support tourism and investment in the area and its vicinity today have resulted in a change in the architecture of the community. Due to the needs of the contemporary socio-economic economy that is rapidly emerging. In addition, in the area there are no regulations and control measures for demolishing or renovating buildings to suit the old community. resulting in physical changes losing the uniqueness of the community as well.

In this study, the area was selected Wat Ohgod Community is a case study to

find ways to preserve and revitalize traditional communities in line with future developments that reflect their cultural and historical roots. Restore traditional communities in line with future developments reflecting their cultural and historical roots. And in parallel with the development that promotes the community to be a sustainable community. And is a tourist attraction that supports the visit of tourists in a balanced way.

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีจากความช่วยเหลือและความกรุณาอย่างยิ่งจากอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร. พิริยา บุญชัยพฤกษ์ ที่ให้คำปรึกษา คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้วิจัย ทำให้การค้นคว้าอิสระฉบับนี้ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเอาใจใส่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์ประจำภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมืองทุกท่าน ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง รวมถึงเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกตลอดการศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม ที่ให้ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษา และขอบคุณผู้ใช้งานในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม สำหรับความช่วยเหลือ ให้ข้อคิดเห็นและคำแนะนำ ตลอดระยะเวลาการสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์ ส่งผลให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอกราบขอบคุณบิดามารดาและครอบครัว ที่สนับสนุนเป็นกำลังในการศึกษาที่ดีเสมอมา รวมถึงพี่ๆ เพื่อนๆ ผู้ร่วมศึกษาในสาขาวิชาออกแบบชุมชนเมือง ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่าง ๆ

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การศึกษาวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นหนึ่งในกระบวนการที่จะทำให้ชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม ทราบแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม ให้สอดคล้อง และสามารถรับมือได้กับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม

นาย จักรดุลย์ เปาวิมาน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญภาพ.....	ท
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย.....	1
1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.2.1 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	2
1.3 คำถามการวิจัย.....	2
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.4.1 ขอบเขตทางด้านพื้นที่ (scope of the research area).....	3
1.4.2 ขอบเขตทางด้านเนื้อหา (scope of the content).....	3
1.5 วิธีการและกระบวนการวิจัย.....	3
1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	5
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย.....	6
บทที่ 2 การศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1 ทฤษฎีและแนวความคิดการตั้งถิ่นฐานและที่ตั้งโดยธรรมชาติ.....	7
2.1.1 แนวความคิดการตั้งถิ่นฐานชุมชน.....	7
2.1.2 แนวความคิดการตั้งถิ่นฐานของสังคมไทย.....	9

สรุปทฤษฎีและแนวความคิดการตั้งถิ่นฐานและที่ตั้งโดยธรรมชาติ.....	13
2.2 แนวคิดการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์.....	13
2.2.1 ความหมายของการอนุรักษ์ (Definition).....	13
2.2.2 แรงจูงใจที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์ (Motivation for Conservation).....	14
2.2.3 ประเภทของสิ่งที่ควรอนุรักษ์ (Categories of Conservation).....	14
2.2.4 หลักเกณฑ์การคัดเลือกเพื่ออนุรักษ์ (Criteria for Conservation).....	15
2.2.5 แนวคิดการสร้างสรรคสถาปัตยกรรมบ้านเมือง	16
2.2.6 แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า.....	17
2.2.7 แนวทางการรักษาเอกลักษณ์ ภูมิทัศน์ และการฟื้นฟูเมืองเก่า	18
2.2.8 ขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (CULTURAL HERITAGE CONSERVATION) .	22
สรุปแนวคิดการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์.....	23
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน.....	24
2.3.1 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน	25
2.3.2 ความสำคัญทางกายภาพพื้นที่ชุมชน.....	28
2.3.3 ความเปลี่ยนแปลงของพลเมืองและเอกลักษณ์.....	29
2.3.4 แนวทางการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า.....	30
สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน	35
2.4 ทฤษฎีและแนวความคิดในการวางผังออกแบบชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม.....	35
2.4.1 ทฤษฎีชุมชนเมืองที่ยั่งยืน (Sustainable Development).....	36
2.4.2 แนวคิดการเจริญเติบโตอย่างชาญฉลาด (Smart Growth).....	37
2.4.3 แนวความคิดเมืองน่าอยู่ (Livable City)	42
2.4.4 แนวความคิดการปรับปรุงการฟื้นฟูเมือง (Urban Renewal)	44
2.7 ผลสรุป	54
บทที่ 3 การออกแบบการวิจัย.....	57

3.1	ระเบียบวิจัย.....	57
3.2	การกำหนดรูปแบบการวิจัย	60
3.3	แหล่งที่มาของข้อมูล วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือการวิจัย.....	62
3.3.1	การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น	62
3.3.2	การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล	62
3.4	การเลือกบริบทพื้นที่ศึกษา	67
บทที่ 4	สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	69
4.1	ประวัติความเป็นมาของจังหวัดนครพนม.....	69
4.2	ที่ตั้งและอาณาเขตของจังหวัดนครพนม	70
4.3	ลักษณะทางกายภาพของชุมชนวัดโอกาส.....	71
4.3.1	ประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดโอกาส.....	71
4.3.2	สภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนวัดโอกาส.....	72
4.4	ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนวัดโอกาส	73
4.5	ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนวัดโอกาส	74
4.5.1	ความหลากหลายทางเชื้อชาติและศาสนาภายในชุมชนวัดโอกาส	76
4.6	การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่.....	81
4.6.1	การเปลี่ยนแปลงตามกลุ่มคนทางสังคม.....	81
4.6.2	การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพภายในชุมชน	82
บทที่ 5	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม.....	85
5.1	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม.....	85
5.1.1	ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม	85
5.2	ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์.....	92
5.2.1	ผลการวิเคราะห์จากปัจจัยของความหลากหลายทางเชื้อชาติ.....	93
5.2.2	ผลการวิเคราะห์จากปัจจัยความหลากหลายทางศาสนา.....	94

5.2.3 ผลการวิเคราะห์จากปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางศาสนา	94
5.2.4 ผลการวิเคราะห์จากปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และ ความเชื่อ.....	94
5.3 ศักยภาพของพื้นที่ศึกษา	95
5.4 ปัญหาภายในพื้นที่ศึกษา และแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม	97
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	102
6.1 สรุปผลการศึกษา.....	102
6.1.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนวัดโอกาส.....	102
6.3 อภิปรายผล	115
6.3.1 องค์ประกอบของการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับชุมชน วัดโอกาส.....	115
6.3.2 วิเคราะห์สรุปอิทธิพลของการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม.....	115
6.4 ข้อเสนอแนะ	116
6.4.1 ข้อเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส.....	116
6.4.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป.....	116
6.5 ข้อจำกัดในการศึกษาวิจัย.....	116
ภาคผนวก	117
รายการอ้างอิง.....	125
ประวัติผู้เขียน	128

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์จากผู้เกี่ยวข้องกับชุมชนวัดโอกาส	93
ตารางที่ 2 ผลการประเมินด้านปัจจัยของความหลากหลายทางเชื้อชาติ.....	93
ตารางที่ 3 ผลการประเมินด้านปัจจัยความหลากหลายทางศาสนา.....	94
ตารางที่ 4 ผลการประเมินด้านปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางศาสนา	94
ตารางที่ 5 ผลการประเมินด้านปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ	95
ตารางที่ 6 มาตรการแนวทางการปรับปรุงอาคารเก่าพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส.....	103

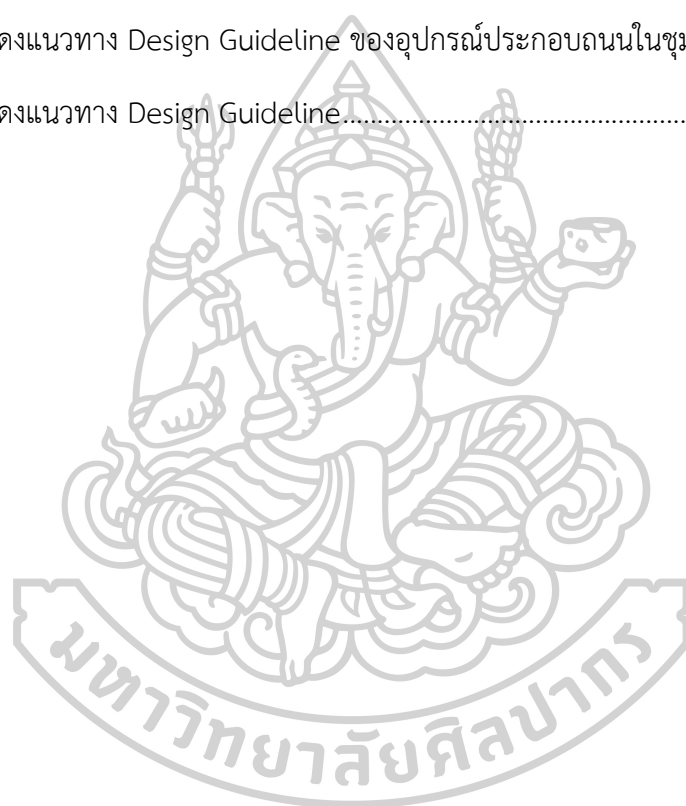
สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 องค์ประกอบพื้นฐานของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ตาม Ekistics Model.....	9
ภาพที่ 2 การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบแนวยาวตามแม่น้ำลำคลอง (river linear settlement).....	10
ภาพที่ 3 การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบแนวยาวตามสองฝั่งถนน (road linear settlement).....	10
ภาพที่ 4 การตั้งถิ่นฐานชุมชนรูปแบบใหม่ต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องกัน.....	11
ภาพที่ 5 การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบรวมกลุ่มเป็นแนวยาว (cluster linear settlement)	11
ภาพที่ 6 การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบเป็นระเบียบ (uniform settlement)	12
ภาพที่ 7 การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบกระจายตัว (scatter settlement)	12
ภาพที่ 8 แสดงหลักการพัฒนาเมืองเชิงอนุรักษ์.....	17
ภาพที่ 9 แสดงขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม	23
ภาพที่ 10 แสดงกระบวนการขั้นตอนกำหนดรูปแบบการศึกษาวิจัย	60
ภาพที่ 11 แสดงเกณฑ์ของความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม.....	61
ภาพที่ 12 แสดงขอบเขตจังหวัดนครพนม.....	71
ภาพที่ 13 รูปแบบสถาปัตยกรรมในเขตพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส 1,2 และชุมชนวัดโพธิ์ศรี.....	72
ภาพที่ 14 แสดงโซนการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภท.....	74
ภาพที่ 15 พื้นที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ	74
ภาพที่ 16 แสดงรูปแบบการใช้งานกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญในชุมชนวัดโอกาส	75
ภาพที่ 17 แสดงจำนวนคนในการใช้พื้นที่สำคัญในชุมชนวัดโอกาส.....	75
ภาพที่ 18 แสดงความหลากหลายของเชื้อชาติภายในชุมชนวัดโอกาส.....	76
ภาพที่ 19 แสดงพื้นที่แสดงออกทางกิจกรรมของแต่ละเชื้อชาติ.....	77
ภาพที่ 20 พื้นที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์แต่ละเชื้อชาติ และสถานที่สำคัญในชุมชนวัดโอกาส	77
ภาพที่ 21 แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรม ที่สะท้อนถึงความหลากหลายทางเชื้อชาติ.....	78

ภาพที่ 22 แสดงสถานที่สำคัญในเขตพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส.....	79
ภาพที่ 23 แสดงสถานที่สำคัญในเขตพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส.....	80
ภาพที่ 24 แสดงสถานที่สำคัญในเขตพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส.....	80
ภาพที่ 25 แสดงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนค้าขายชั้นเดียว.....	82
ภาพที่ 26 แสดงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนค้าขายชั้นเดียว พ.ศ. 2556.....	84
ภาพที่ 27 เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน รวมทั้งความหลากหลายทางเชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และประเพณี.....	86
ภาพที่ 28 แสดงการกระจุกตัวของกลุ่มเชื้อชาติของความหลากหลายในพื้นที่ศึกษา.....	87
ภาพที่ 29 แสดงสถานที่สำคัญ และสถานที่ที่ศึกษาทางศาสนาในพื้นที่ศึกษา.....	87
ภาพที่ 30 แสดงพื้นที่โครงการที่แสดงถึงประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อในพื้นที่ศึกษา.....	88
ภาพที่ 31 แสดงการสรุปภาพรวมของการตั้งถิ่นฐาน และการกระจุกตัว.....	89
ภาพที่ 32 แสดงการสรุปภาพรวมของพื้นที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของแต่ละเชื้อชาติ.....	90
ภาพที่ 33 แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมภายในชุมชนวัดโอกาส.....	91
ภาพที่ 34 แสดงรูปแบบสถานที่สำคัญที่ช่วยส่งเสริมสภาพแวดล้อมในพื้นที่ศึกษา.....	92
ภาพที่ 35 แสดงรูปการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องภายในชุมชนวัดโอกาส.....	95
ภาพที่ 36 แสดงรูปแบบการใช้ประโยชน์อาคารในพื้นที่ศึกษา.....	96
ภาพที่ 37 แสดงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา.....	97
ภาพที่ 38 แสดงตำแหน่งของปัญหาในพื้นที่ศึกษา.....	98
ภาพที่ 39 แสดงตัวอย่างการสร้างแรงจูงใจต่อการอนุรักษ์ย่านชุมชนเก่า.....	100
ภาพที่ 40 แสดงรูปแบบการวางกรอบแนวคิดการพัฒนาชุมชนวัดโอกาส.....	105
ภาพที่ 41 แสดงรูปแบบ Design Guideline จุดหมายตา (Landmarks).....	105
ภาพที่ 42 แสดงรูปแบบ Design Guideline บริเวณถนนนิตโย.....	106
ภาพที่ 43 แสดงรูปแบบ Design Guideline บริเวณลานองค์พระยาศรีสัตตนาคราช.....	107
ภาพที่ 44 แสดงรูปแบบ Design Guideline.....	107

ภาพที่ 45 แสดงรูปแบบ Design Guideline บริเวณพื้นที่ศาลเจ้าพ่อหมื่น	108
ภาพที่ 46 แสดงรูปแบบ Design Guideline บริเวณพื้นที่ถนนทอนาฬิกา	109
ภาพที่ 47 แสดงรูปแบบ Design Guideline จุดศูนย์รวม (Nodes).....	110
ภาพที่ 48 แสดงรูปแบบ Design Guideline ย่าน (Districts) บริเวณถนนทอนาฬิกา	111
ภาพที่ 49 แสดงรูปแบบ Design Guideline เส้นทาง (Paths) บริเวณพื้นที่ถนนเฟื่อง	112
ภาพที่ 50 แสดงรูปแบบ Design Guideline เส้นขอบ (Edges) เส้นขอบฟ้าของเมือง	113
ภาพที่ 51 แสดงแนวทาง Design Guideline ของอุปกรณ์ประกอบถนนในชุมชนวัดโอกาส	114
ภาพที่ 52 แสดงแนวทาง Design Guideline.....	114

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

การวางผังเมืองของประเทศไทยเป็น การควบคุมการ การพัฒนาด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ของเมือง วิวัฒนาการการพัฒนาของเมืองในประเทศไทย มีรูปแบบตามกระแสทุนนิยมและโลกาภิวัตน์มาเป็นลำดับต่อเนื่อง ชุมชนที่มีวิถีชีวิตดั้งเดิม ความเชื่อ จิตวิญญาณ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและรูปแบบสถาปัตยกรรม ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษส่งต่อกันมา จากรุ่นสู่รุ่น ในช่วงเวลาสามทศวรรษที่ผ่านมา “ได้เกิดกระแสของการอนุรักษ์ชุมชนดั้งเดิมหรือชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญ โดยเฉพาะบริเวณชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเมือง” ซึ่งจะเห็นได้จากการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นตามชุมชนและตลาดโบราณต่าง ๆ นั้นได้มีแผนและแนวทางการคู่มือในการอนุรักษ์ชุมชนดั้งเดิม แต่ยังไม่สอดคล้องกับบริบทหรือไม่ยืดหยุ่นพอที่จะรองรับการพัฒนาของเมืองที่มีส่งผลต่อชุมชนดั้งเดิม ยังขาดการสนับสนุนส่งเสริมจากภาครัฐทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นที่ชัดเจน

จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดหนึ่งที่ตั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย สถาปัตยกรรมศาสตร์ เป็นพื้นที่ ชายแดนริมแม่น้ำโขงฝั่งตรงข้ามเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลักษณะเป็นที่เนินสูงและที่ราบ เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีมรดกทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความโดดเด่นน่าสนใจ ประกอบด้วยผู้คนหลากหลายชนเผ่าหลายเชื้อชาติ แต่ละชุมชนก็มีเอกลักษณ์และศิลปะ วัฒนธรรมของตน และสถาปัตยกรรมที่สวยงามแตกต่างกันไป

เทศบาลเมืองนครพนม เป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณี ความหลากหลายของเชื้อชาติและแหล่งท่องเที่ยว ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามอินโดจีน มีผู้คนหลายเชื้อชาติได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ ชาวต่างชาติที่เข้ามามากที่สุด ในเขตเทศบาลเมืองนครพนม คือ ชาวเวียดนาม ได้นำเอาวัฒนธรรมประเพณี และสถาปัตยกรรม ต่อมาได้เกิดสถาปัตยกรรมหลายรูปแบบ เป็นการผสมผสานรูปแบบของสถาปัตยกรรมของชาวเวียดนามเองและที่ได้รับอิทธิพลจากชาวฝรั่งเศสอีกด้วย สถานที่ที่มีความสำคัญที่ชาวเวียดนามอาศัยอยู่และมีสถาปัตยกรรมที่สวยงาม ได้แก่ 1) บริเวณชุมชนวัดโอกาสที่เป็นย่านพาณิชย์กรมเทศบาลเมืองนครพนม 2) หมู่บ้านมิตรภาพไทย-เวียดนาม บ้านนาจอก 3) บริเวณชุมชนหนองแสง ซึ่งปัจจุบัน

ชุมชนทั้ง 3 แห่งนี้ มีการพัฒนาเมืองตามนโยบายของภาครัฐอย่างต่อเนื่อง แม่น้ำโขงมีการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับเอกลักษณ์ ประเพณีวัฒนธรรม รูปแบบสถาปัตยกรรม

ชุมชนหนองแสงเป็นชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำโขง เป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ และเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มี ชาวเวียดนามได้อพยพเข้ามาในช่วงสงครามอินโดจีนหรือสงครามเวียดนาม ซึ่งก็มีสถาปัตยกรรมอาคารเก่าที่มีความสวยงามมีอายุมากกว่าร้อยปี มีโบสถ์ที่มีความสวยงาม เป็นชุมชนที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่งของเทศบาลเมืองนครพนม มีความสำคัญ คือ เป็นจุดปล่อยเรือไฟในช่วงประเพณีไหลเรือไฟ ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญของจังหวัดนครพนม จึงทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ในช่วงดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกแห่ง ปัจจุบันสถาปัตยกรรมบริเวณชุมชนหนองแสงถูกทอดทิ้งให้เกิดความชำรุดทรุดโทรม ชุมชนเริ่มชบเซา ช่วงเวลาปกติทั่วไปค่อนข้างเงียบ จะมีความครึกครื้นก็เฉพาะช่วงประเพณีไหลเรือไฟเท่านั้น การพัฒนาสะท้อนรากเหง้าของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์และควบคู่กับการอนุรักษ์ชุมชนดั้งเดิม ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและเอกลักษณ์ของชุมชนเดิมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอนาคต

1.2.1 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาทฤษฎี แนวคิด การศึกษาและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนเดิมหรือชุมชนที่มีประวัติศาสตร์และการเจริญเติบโตเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนรวมทั้งมาตรการพิจารณาคุ่มรองการอนุรักษ์ชุมชนเดิม
2. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในระดับเมืองและชุมชน รวมถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนโอกาสอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เพื่อนำมาวิเคราะห์หาแนวทางการการอนุรักษ์และฟื้นฟูในอนาคต
3. เพื่อเสนอแนะมาตรการที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์สภาพแวดล้อมของชุมชนโอกาส อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

1.3 คำถามการวิจัย

จะมีแนวทางอย่างไรที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูความเป็นพหุวัฒนธรรมของชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนมให้สอดคล้องกับการเติบโตและขยายตัวในอนาคต และยังคงรักษาเอกลักษณ์ท้องถิ่นเอาไว้ได้

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตทางด้านพื้นที่ (scope of the research area)

พื้นที่วิจัยครั้งนี้ครอบคลุมพื้นที่บริเวณ ชุมชนวัดโอกาส เขตเทศบาลเมืองจังหวัดนครพนม และบริเวณชุมชนใกล้เคียงตามพื้นที่ที่เกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม โดยมีขอบเขตดังนี้
ทิศเหนือ ติดกับ แนวถนนราชทัณฑ์ ตั้งแต่ประชิดไทยจนถึงบ้านพักข้าราชการด้านสุลกากร
ทิศใต้ ติดกับ แนวถนน ถนนนิตโย ตั้งแต่บริเวณลานพญาศรีสัตตนาคราชร้านอยู่ยงเภสัย
ทิศตะวันออก ติดกับ เลียบริมแม่น้ำโขง แนวถนนชยางกูร ตั้งแต่บริเวณลานพญาศรีสัตตนาคราชจนถึงโรงเรียนสุนทรวิจิตร

ทิศตะวันตก ติดกับ แนวถนนอภิบาลบัญชา ตั้งแต่นิติพลคลินิกจนถึงบ้านพักข้าราชการด้านสุลกากร

1.4.2 ขอบเขตทางด้านเนื้อหา (scope of the content)

ขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัยประกอบด้วย

1. การศึกษาทฤษฎี แนวคิด หลักการ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ ทฤษฎีด้านการตั้งถิ่นฐาน และการเติบโตของชุมชน แนวคิดการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน แนวคิดด้านการออกแบบชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม และแนวความคิดการปรับปรุงการฟื้นฟูเมือง (Urban Renewal)

2. การศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน และการเจริญเติบโตของชุมชนโอกาส เขตเทศบาลเมือง จังหวัดนครพนม ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ประชากร นโยบายผังเมืองรวม แผนผังต่าง ๆ และรวมถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการวางผังเมืองและสิ่งแวดล้อมภายในบริเวณเทศบาลเมืองนครพนม

3. การศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ปัญหาของพื้นที่ศึกษาทั้งในปัจจุบัน และอนาคต

4. การเสนอแนะแนวทางการวางผังและออกแบบชุมชนเมืองและแนวทางในการอนุรักษ์ชุมชนดั้งเดิม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนควบคู่กับการพัฒนาเมือง

1.5 วิธีการและกระบวนการวิจัย

วิธีการและกระบวนการวิจัยประกอบด้วยขั้นตอนการทำงาน 6 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การเสนอโครงการและร่างเค้าโครงของการวิจัย

การกำหนดหัวข้อเรื่องและชื่อเรื่องที่สนใจ การกำหนดปัญหาการวิจัย การร่างเค้าโครง และเสนอขออนุมัติโครงการ การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาทฤษฎี แนวคิด หลักการ งานศึกษาและวิจัย

การศึกษาทฤษฎี แนวคิด หลักการ งานศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบไปด้วย 2 ขั้นตอน คือ

1) การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นใช้วิธีการค้นคว้าจากเอกสารข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และเอกสารการวิจัยจากห้องสมุด หน่วยงานราชการ หรือ หน่วยงานเอกชน รวมทั้งการสืบค้นจากสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์

2) การศึกษาข้อมูลทฤษฎี แนวคิด และหลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เช่น ทฤษฎี และแนวความคิดการตั้งถิ่นฐานและที่ตั้งโดยธรรมชาติ แนวคิดการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน และทฤษฎีและแนวความคิดการวางผังและออกแบบเมือง เพื่อกำหนดกรอบการวิจัยและใช้สร้างเกณฑ์การคัดเลือกหรือใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือทางด้านทฤษฎี แนวคิด เอกสารการวิจัยจากห้องสมุด รวมทั้งการค้นคว้าจากสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบการวิจัย

การกำหนดกรอบแนวคิดด้านทฤษฎี กระบวนการวิจัย วิธีการวิจัย เครื่องมือที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ช่วงระยะเวลาดำเนินการ การกำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และรายละเอียดในการดำเนินการวิจัยอื่น ๆ

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการวิจัย การดำเนินการวิจัยตามที่กำหนดในขั้นตอนที่ 3 ประกอบด้วย การศึกษาประวัติ และ พัฒนาการของชุมชนหนองแสง สภาพทั่วไปในปัจจุบันของชุมชนหนองแสง ลักษณะทางกายภาพ สภาพ เศรษฐกิจ สังคม พัฒนาการของตั้งถิ่นฐานของชุมชนหนองแสง โดยใช้วิธีเดินสำรวจ สังเกตการณ์ และการสำรวจองค์ประกอบของชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นทั้งรูปธรรมหรือนามธรรม ได้แก่ ย่านชุมชนเก่า บ้านเรือนหรืออาคารที่สำคัญ กลุ่มบ้านเรียนแถวไม้ วัดวาอาราม ภูมิทัศน์เมือง การใช้พื้นที่และกิจกรรม ทัศนียภาพ และมุมมองที่สำคัญ วิธีชีวิตที่เห็นได้ชัดเจนพร้อมบันทึกข้อมูลและบันทึกภาพถ่าย

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปการวิเคราะห์ อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ การสรุปผลที่ได้จากการวิเคราะห์ การอภิปรายผล และสิ่งที่ได้ค้นพบจากการวิจัย รวมทั้ง จัดทำข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในอนาคต

ขั้นตอนที่ 6 การสรุปผลการวิจัย การสรุปผลการวิจัยและจัดทำรายงานรูปแบบของรายงานตามรูปแบบของบัณฑิตวิทยาลัย รวมทั้งจัดทำเอกสารสำหรับเผยแพร่ในการประชุมวิชาการ หรือวารสารวิชาการ

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

“ชุมชนวัดโอกาส” หมายถึง ชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำโขง เป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ มีประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานของคนเวียดนามที่อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาในประเทศไทย อยู่ในเขตเทศบาลเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรม ประเพณี สถาปัตยกรรมอาคารเก่าที่มีความสวยงามมีอายุมากกว่าร้อยปี

“ผลกระทบ” (impact) หมายถึง ผลของการกระทำที่คาดว่าจะก่อให้เกิดผลดี หรือ ผลเสียในระยะยาวอย่างไร หรือเป็นผลลัพธ์ที่ทำให้กระทบกระเทือนไปถึงผู้อื่นหรือเหตุการณ์อื่น ๆ ที่จะตามมา

“การตั้งถิ่นฐาน” (settlement) หมายถึง กระบวนการอย่างหนึ่งที่มนุษย์เข้าไปบุกเบิกครอบครองและดัดแปลงพื้นที่เพื่อตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยและทำมาหากิน แหล่งที่ตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มักประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานของการตั้งถิ่นฐานที่เหมือนกัน คือ มีอาหาร น้ำและที่กำบังภัย การตั้งถิ่นฐานแต่ละแห่งจึงเปรียบเสมือนระบบๆ หนึ่งที่ค่อยๆ มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและมีความซับซ้อนมากขึ้นตามกาลเวลา โดยมีมนุษย์เป็นองค์ประกอบหลักของระบบที่เข้าไปอาศัยธรรมชาติ ดัดแปลงธรรมชาติ สร้างที่อยู่อาศัย ที่เพาะปลูก ถนน และจัดองค์กรสังคมให้เกิดขึ้น

“การอนุรักษ์” (conservation) หมายถึง การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

“ชุมชน” (community) หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยในพื้นที่เดียวกันที่ขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่มอยู่รวมกันเป็นระยะเวลายาวนาน มีความผูกพันต่อพื้นที่ มีความคิดเห็นและความเชื่อไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีอัตลักษณ์เรื่องประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

“การเติบโตของชุมชน” หมายถึง การตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวจากบริเวณชุมชนเดิมออกสู่บริเวณโดยรอบ ในพื้นที่ชนบทและเกษตรกรรม ป่าไม้ หรือชายฝั่งทะเล มีจำนวนอาคาร บ้านเรือนที่เพิ่มขึ้น มีรูปแบบลักษณะของอาคารที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น อาคารไม้ดัดแปลงเป็น อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก อาคารเดี่ยว และอาคารเรือนแถว เพิ่มความสูง และจำนวนชั้น เป็นต้น

“เอกลักษณ์” (uniqueness) หมายถึง ลักษณะที่เหมือนกันมีส่วนร่วม หรือ ลักษณะเฉพาะที่มีหนึ่งเดียว หรือลักษณะที่แสดงความเป็นอย่างเดียวกันของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในสังคมนั้น ๆ ที่มีความแตกต่างไม่เหมือนลักษณะร่วมกันในสังคมอื่น ๆ โดยเน้นลักษณะที่เป็นหนึ่งเดียวหรือลักษณะ โดดเด่น

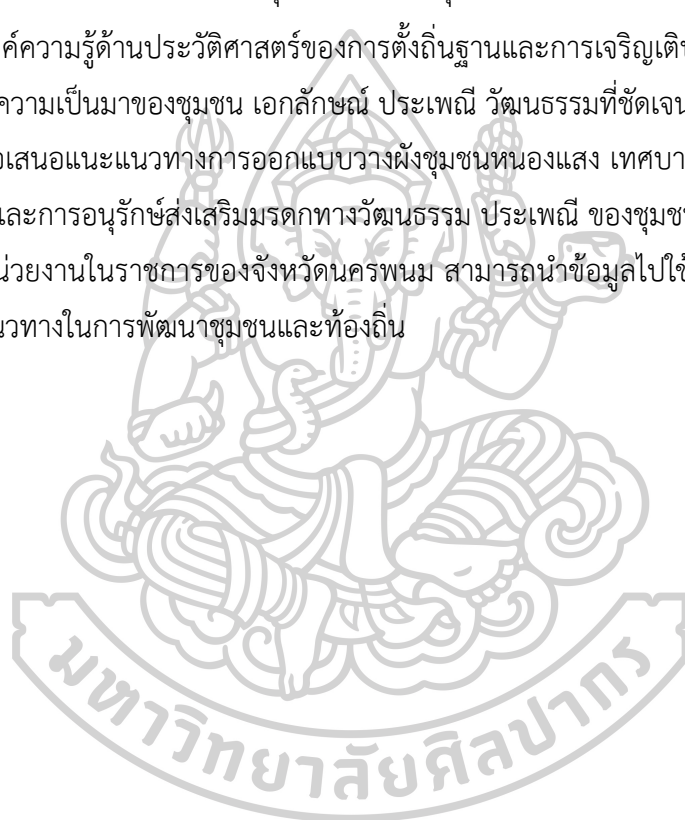
ซึ่งแยกออกมาในเชิงเปรียบเทียบของประเด็นนั้น ๆ อันเห็นได้ชัดเจนจากภายนอก และสามารถรับรู้ได้ว่าพิเศษ และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

“อัตลักษณ์” (identity) หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัว ที่บ่งบอกหรือมีความชี้ชัดของ ชุมชน หรือพื้นที่นั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ไม่มีทั่วไปและเป็นสากลกับสังคมอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ อัตลักษณ์จะใช้ในวงแคบ ๆ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับตามความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีดังนี้

- 1) องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานและการเจริญเติบโตของชุมชนหนองแสง แสดงออก ถึงความเป็นมาของชุมชน เอกลักษณ์ ประเพณี วัฒนธรรมที่ชัดเจน
- 2) ข้อเสนอแนะแนวทางการออกแบบวางผังชุมชนหนองแสง เทศบาลเมืองนครพนม ที่คำนึงถึงเอกลักษณ์และการอนุรักษ์ส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชน
- 3) หน่วยงานในราชการของจังหวัดนครพนม สามารถนำข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติการกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

บทที่ 2

การศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนริมโขง บริเวณชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม” เป็นการศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และระบบสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยและเป็นแนวทางการวิเคราะห์ในการศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพการตั้งชุมชน วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ และสถาปัตยกรรม นำไปสู่การอภิปรายข้อสรุปให้ได้แนวความคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนดั้งเดิม ซึ่งมีแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ดังนี้

- 2.1 ทฤษฎีและแนวความคิดการตั้งถิ่นฐานและที่ตั้งโดยธรรมชาติ
- 2.2 แนวคิดการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน
- 2.4 ทฤษฎีและแนวความคิดในการวางผังออกแบบชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนพหุวัฒนธรรม
- 2.6 ผลการสรุปแนวคิดทฤษฎี

2.1 ทฤษฎีและแนวความคิดการตั้งถิ่นฐานและที่ตั้งโดยธรรมชาติ

2.1.1 แนวความคิดการตั้งถิ่นฐานชุมชน

การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์นั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดเมือง จากการที่มนุษย์เล็งเห็นศักยภาพทางภูมิประเทศ กายภาพ สภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น ๆ ที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานและการดำเนินชีวิตของตน โดยผสมผสานกับวิถีชีวิต ความเชื่อของสังคมนั้น ๆ จึงทำให้เกิดการครอบครองหรือเลือกทำเลที่ตั้งที่อยู่อาศัยและการกำหนดขอบเขตพื้นที่หรือการสร้างสิ่งต่าง ๆ โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง คือ ธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น จึงทำให้เกิดการตั้งชุมชนและการกลายเป็นเมือง

จากหลักฐานทางโบราณคดีได้พบว่าในอดีตแรกเริ่มนั้นมนุษย์ได้อาศัยอยู่ตามถ้ำ ดังหลักฐานที่ปรากฏ ภาพเขียนในถ้ำหลายแห่งในประเทศไทย เช่น ผาแต้ม จังหวัด อุบลราชธานี อุทยานแห่งชาติภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี และ ถ้ำเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น เนื่องจากมนุษย์สมัยนั้น ดำเนินชีวิตโดยการล่าสัตว์เป็นอาหาร อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆ ต่อมามนุษย์ได้เริ่มรู้จักการ เพาะปลูก จึงมีการรวมกันตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชน และจัดสรรที่ดินในการทำเกษตรกรรมแต่ละชุมชนนั้นมีวิวัฒนาการที่ แตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมของสังคมมนุษย์ เมื่อก้าวถึงการตั้งถิ่นฐาน อาจกล่าวได้ว่ามีผลมาจาก

3 ปัจจัยใหญ่ๆ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2550: 121-123) คือ

1. ธรรมชาติของสังคมมนุษย์ คือ มนุษย์นั้นเรียกได้ว่าเป็นสัตว์สังคมต้องอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อที่จะได้ช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน การอยู่อย่างลำพังย่อมจะเป็นไปไม่ได้ จึงเกิดการตั้งถิ่นฐาน แต่แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสังคมมนุษย์ และบางแห่งเป็นหมู่บ้านหรือ ชุมชนประกอบด้วยผู้คนเป็นจำนวนมาก บางแห่งอาจจะเป็นชุมชนที่มีกลุ่มคนเพียงเล็กน้อยอาศัยอยู่รวมกัน

2. การประกอบอาชีพของมนุษย์ คือ การตั้งถิ่นฐานชุมชนของมนุษย์ที่ทำการเพาะปลูกจะมีลักษณะของสังคมเกษตรกรรมจะมีการล่าสัตว์ เก็บอาหาร อาศัยอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในด้านสังคมและวัฒนธรรมแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

3. การย้ายถิ่นฐาน คือ มนุษย์ต้องการอาศัยอยู่ในภูมิประเทศหรือสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เมื่อไม่มีแหล่งทรัพยากรที่จะทำมาหากินและการประกอบอาชีพเกิดฝืดเคือง ทำให้ไม่มีอาหารเพียงพอต่อการประทังชีวิต หรือไม่มีความปลอดภัยจากสัตว์ร้ายหรือจากมนุษย์ด้วยกัน จึงได้มีการย้ายถิ่นไปอยู่ที่ที่เหมาะสมกว่าเดิม ส่งผลให้มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนขึ้นมาใหม่ ผู้คนที่มาอยู่รวมกันจะมีลักษณะทาง สังคมและวัฒนธรรมคล้ายๆ กัน

จากทฤษฎีว่าด้วยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (Ekistics Model) ได้สรุปว่ากระบวนการเกิดเป็นเมือง (urbanization) มีความเกี่ยวข้องกับการตั้งหลักแหล่งหรือถิ่นฐานของมนุษย์ (human settlement)

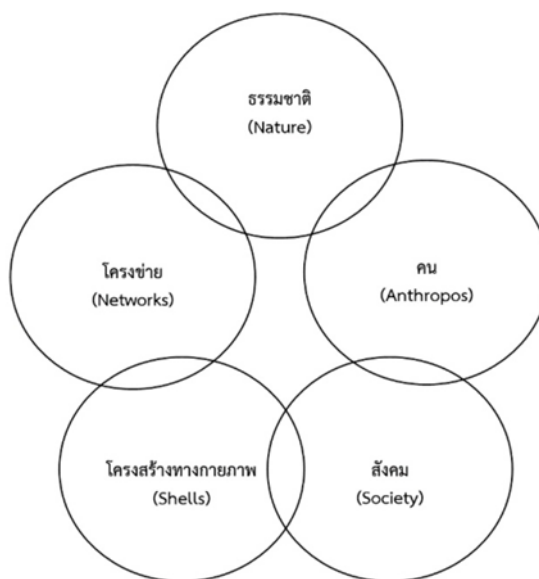
ซึ่ง คอนสแตนติโนส เอ ด็อกซิเดิส (Constantinos A. Doxiadis) ได้เสนอตัวแบบ Ekistics Model เข้ามาใช้วิเคราะห์การรวมตัวของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล ครอบครัวและสังคม เข้ากับปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือเกิดจากการสร้างสรรค์ของ มนุษย์ ซึ่งองค์ประกอบพื้นฐานของการตั้งถิ่นฐานชุมชนของมนุษย์ (กฤษ เพิ่มทันจิตต์, 2536: 37-41) ได้แก่

- ธรรมชาติ (nature) เป็นรากฐานและขอบเขตที่ซึ่งชุมชนถูกสร้างขึ้น
- คน (man or anthropos)
- สังคม (society)
- โครงสร้างทางกายภาพ (shells)
- โครงข่าย (networks) เป็นระบบที่เกิดจากธรรมชาติและ การสร้างของมนุษย์ ซึ่งช่วย

ในการอำนวยความสะดวกของการประกอบกิจกรรมที่อยู่อาศัยของคน เช่น ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า เป็นต้น

ทั้งนี้ ในเป้าหมายของทฤษฎี Ekistics ก็คือการส่งเสริมให้คน (man) มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุขและปลอดภัยภายในชุมชน โดยการสร้างเสริมสภาวะสมดุล ระหว่างองค์ประกอบดังกล่าว 5 ประการ เพื่อช่วยให้เขาสนองตอบ ต่อเจตนารมณ์ของตนเองได้โดยไม่ขัดต่อข้อกำหนดนั้น ๆ ทำให้

คนสามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับข้อกำหนดของชุมชน และการศึกษาหรือการวิเคราะห์ดังกล่าวจำเป็นต้องพิจารณาในลักษณะให้มีความสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ (systematic way) โดยการเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพราะหากพิจารณาวิเคราะห์องค์ประกอบแต่ละอย่างโดยไม่นำมาพิจารณาร่วมกัน ย่อมทำให้ไม่เข้าใจเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่บังเอิญได้

ภาพที่ 1 องค์ประกอบพื้นฐานของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ตาม Ekistics Model

ที่มา : กลุข เพิ่มทันจิตต์, ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดเป็นเมือง

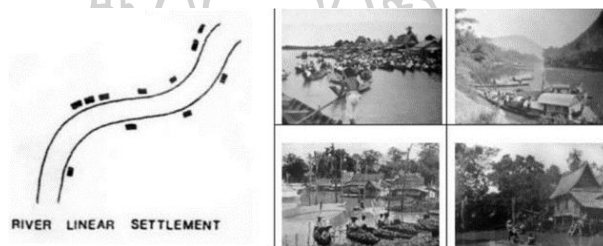
(กรุงเทพฯ: สุขุมวิทการพิมพ์, 2536): 38

2.1.2 แนวความคิดการตั้งถิ่นฐานของสังคมไทย

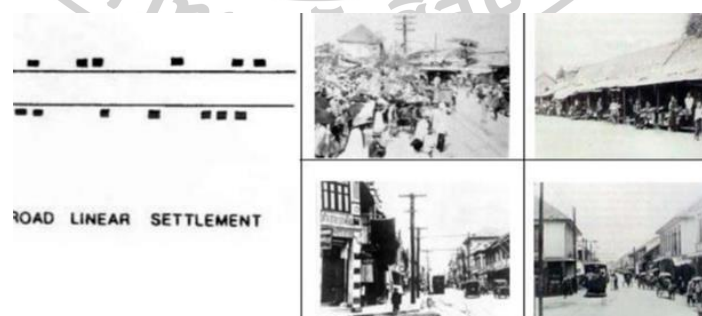
การตั้งถิ่นฐานของสังคมไทย (ดวงจันทร์ อาภาวีชรุตม์ เจริญเมือง, 2542: 118-140) จะมีความคล้ายคลึงกันโดยยึดทำเลที่ตั้งชัยภูมิที่เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐาน ประกอบไปด้วย 1) แม่น้ำ สัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ 2) ภูเขาที่ได้รับอิทธิพลฮวงจุ้ยจากจีน 3) ที่ราบเพื่อการอยู่อาศัยและเกษตรกรรม 4) การระบายน้ำที่ดีป้องกันน้ำท่วมหรือกัดเซาะ โดยการตั้งถิ่นฐานของคนไทยมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของไทย ส่งผลให้มีอิทธิพลต่อรูปทรง ตำแหน่งที่ตั้งองค์ประกอบของเมือง และสิ่งที่มีมนุษย์ดัดแปลงธรรมชาติหรือสิ่งก่อสร้าง

นอกจากนั้น ยังมีแนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน (กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, 2545: 9-14) ที่เริ่มจากการรวมตัวของมนุษย์และเกิดการเติบโตกลายเป็นชุมชนและเมืองเช่นเดียวกัน แต่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ ทรัพยากรธรรมชาติ และการเกิดกิจกรรมของชุมชน ซึ่งส่งผลทำให้เกิด รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ต่างกัน ได้ 4 รูปแบบ คือ

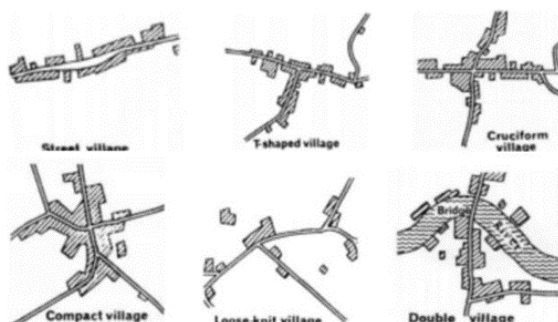
1. การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบแนวยาว (linear settlement) เป็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและบ้านเรือนในบริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนล่างหรือที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงหรือที่ราบลุ่มปากแม่น้ำเป็นส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นแนวยาวตามเส้นทางคมนาคม เช่น แม่น้ำ ลำคลอง (river linear settlement) หรืออาจมีเป็นกลุ่มตามบริเวณแหล่งการค้าหรือทางแยกที่มีการกระจุกตัวของบ้านเรือน โดยรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชุมชนนี้เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมของคนไทยที่อาศัยและมีวิถีชีวิตในบริเวณแหล่งน้ำในการประกอบอาชีพ ใช้สอย และสัญจร โดยเฉพาะการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมแม่น้ำที่ช่วยในการติดต่อกับแหล่งอารยธรรมและสามารถเผยแพร่วัฒนธรรมต่าง ๆ ได้ ต่อมาได้เกิดการตั้งถิ่นฐานชุมชนตามแนวยาวของสองฝั่งถนน (road linear settlement) ทำให้มีอิทธิพลต่อการสัญจรและการเคลื่อนย้ายของชุมชน เพราะเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็วกว่าทางน้ำ และเมื่อถนนมีอิทธิพลมากยิ่งขึ้นส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานชุมชนรูปแบบใหม่ ต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องกัน

ภาพที่ 2 การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบแนวยาวตามแม่น้ำลำคลอง (river linear settlement)
ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่งธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาค บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545): 9-14

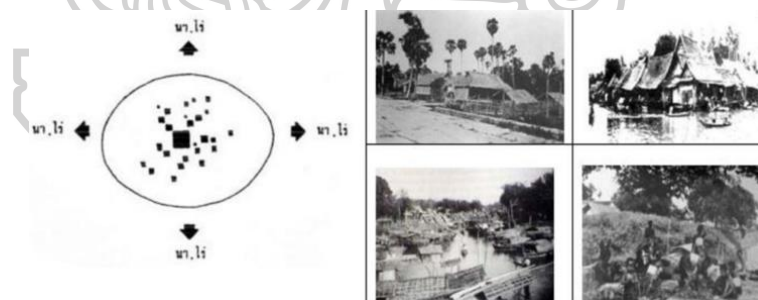

ภาพที่ 3 การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบแนวยาวตามสองฝั่งถนน (road linear settlement)
ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่งธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาค บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545): 9-14

ภาพที่ 4 การตั้งถิ่นฐานชุมชนรูปแบบใหม่ต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องกัน
 ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝ่งธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาค บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545): 9-14

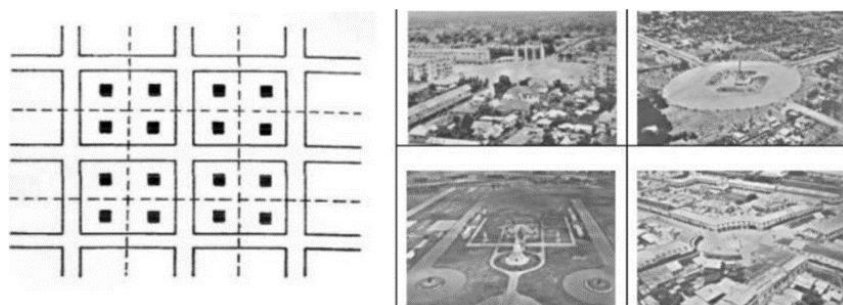
2. การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบรวมกลุ่ม (cluster settlement) เป็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและบ้านเรือนที่อยู่บริเวณจุดตัดของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมโดยมีการรวมกลุ่มอย่างหนาแน่นรอบศูนย์กลางชุมชน เช่น วัด และปัจจัยที่เกิดการรวมกลุ่มแบบนี้มาจากปัจจัยทางธรรมชาติที่จำกัดการขยายตัวและปัจจัยการประกอบอาชีพกสิกรรม

ภาพที่ 5 การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบรวมกลุ่มเป็นแนวยาว (cluster linear settlement)
 ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝ่งธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาค บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545): 9-14

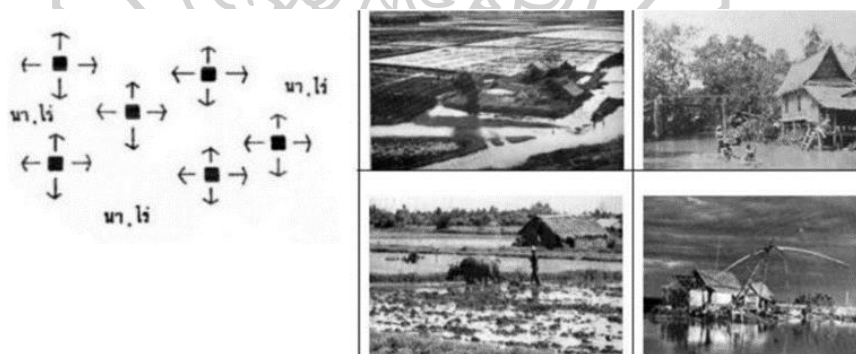
3. การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบเป็นระเบียบ (uniform settlement) เป็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและบ้านเรือน ที่มีความเป็นระเบียบมักเกิดขึ้นกับลักษณะพื้นที่ที่มีการกระจายตัวของ

ทรัพยากรธรรมชาติอย่าง สม่่าเสมอทำให้มีความสะดวกในการสัญจรที่ไม่แตกต่างกันมาก สามารถกำหนดการวางแผนและผังการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไว้ล่วงหน้า

ภาพที่ 6 การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบเป็นระเบียบ (uniform settlement)
ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่งธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาค บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545): 9-14

4. การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบกระจายตัว (scatter settlement) เป็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและบ้านเรือน ที่อยู่ห่างกันตามพื้นที่ประกอบอาชีพของตนเอง เป็นการตั้งถิ่นฐานที่กระจายในลักษณะโดดเดี่ยวขึ้นอยู่กับขนาดของแปลงที่ดินนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม การตั้งถิ่นฐานของชุมชนแบบนี้จะมีศูนย์กลางรวมร่วมกัน

ภาพที่ 7 การตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบกระจายตัว (scatter settlement)
ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่งธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาค บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545): 9-14

สรุปทฤษฎีและแนวความคิดการตั้งถิ่นฐานและที่ตั้งโดยธรรมชาติ

นักวางผังนำไปใช้เป็นแนวทางศึกษาและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองและชุมชนในมิติต่างๆ ประกอบด้วย ทฤษฎีและแนวความคิดการตั้งถิ่นฐานและที่ตั้งโดยธรรมชาติ การเลือกทำเลที่ตั้งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ ศักยภาพทางภูมิประเทศ ทางกายภาพและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานและการดำเนินชีวิตของตน วิถีชีวิตและความเชื่อของสังคมจากการรวมตัวของมนุษย์ก็ส่งผลให้เกิดการเติบโตกลายเป็นชุมชนแต่ละชุมชน แตกต่างกันไป ตามวัตถุประสงค์ ทรัพยากรธรรมชาติ และกิจกรรมของชุมชน 4 รูปแบบ คือ แบบแนวยาว แบบรวมกลุ่ม แบบเป็นระเบียบ และแบบกระจายตัว ทำให้เกิดความหลากหลายของวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป

2.2 แนวคิดการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์

ชุมชนหนองแสงมีประวัติศาสตร์ความเป็นมา ตลอดจนการตั้งถิ่นฐานทั้งองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ประเพณี สถาปัตยกรรม สิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่า อยู่ในชุมชนเมืองของจังหวัดนครพนมที่ได้ขึ้นทะเบียนย่านชุมชนเก่าในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2.1 ความหมายของการอนุรักษ์ (Definition)

การอนุรักษ์ คือ การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุดและนานที่สุดในคำภาษาอังกฤษนั้นมีคำอยู่ 2 คำ คือ Historic Preservation ที่นิยมใช้กันในประเทศสหรัฐอเมริกา ส่วนคำว่า Conservation นิยมใช้ในประเทศอังกฤษ ปัจจุบัน Conservation เป็น คำที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ อย่างไรก็ตามใน “การอนุรักษ์” นั้นยังมีคำที่มีความหมายเฉพาะ ในการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันอยู่หลายคำ

1. Restoration (การปฏิสังขรณ์) คือ เป็นการซ่อมแซมอาคารให้กลับมาอยู่ใน สภาพดั้งเดิม โดยการสร้างทดแทนของเดิมที่สูญหายไป และรื้อถอนส่วนที่เพิ่มเติมหรือต่อเติมใหม่ออก
2. Rehabilitation (การฟื้นฟูบูรณะและปรับปรุงใหม่) คือ เป็นการซ่อมแซมอาคารเดิม ให้อยู่ในสภาพดีและสามารถใช้ประโยชน์ได้อีก อาจเปลี่ยนแปลงภายในเพื่อให้สามารถรองรับความต้องการในปัจจุบัน
3. Conservation (การสงวนรักษา) คือ เป็นการสงวนรักษาทรัพยากรให้สามารถใช้ประโยชน์ได้นานต่อไปอีกในอนาคต ปัจจุบัน Conservation อาจหมายถึงการอนุรักษ์โดยทั่วไป
4. Replication Reconstruction (การจำลองหรือสร้างขึ้นใหม่ให้เหมือนเดิม) คือ เป็นการสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ขึ้นใหม่ให้มีสภาพเหมือนกับอาคารเดิมที่ถูกทำลายไปทุกประการ
5. Relocation (การเคลื่อนย้ายไปตั้งในที่ใหม่) คือ เป็นการย้ายอาคารเดิมไปสร้างในที่ตั้งใหม่ให้มีสภาพเหมือนเดิมมากที่สุด

2.2.2 แรงจูงใจที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์ (Motivation for Conservation)

การอนุรักษ์เกิดจากแรงจูงใจได้หลายประการที่ผลักดันและนำไปสู่การดำเนินการ แรงจูงใจเหล่านั้น ได้แก่

1. เพื่อพิทักษ์มรดกของสังคม (Protect our Legacy/Heritage) การอนุรักษ์เป็น การพิทักษ์รักษามรดกที่ได้รับมาจากอดีตไว้ให้ผู้คนในปัจจุบันและอนาคตได้ชื่นชมกับมรดกที่บรรพบุรุษของเราได้สร้างไว้
2. เพื่อสร้างความหลากหลายมีชีวิตชีวาให้เกิดขึ้นในเมือง (Ensure Variety in Urban Fabric) ชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมที่หลากหลายมีทั้งเก่าและใหม่ที่ผสมผสานกันอย่างเหมาะสมทำให้น่าอยู่อาศัยย่อมมีชีวิตชีวามากกว่าชุมชนที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด
3. เพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ (Economic) การอนุรักษ์มักจะทำให้ ผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจที่หลากหลาย ส่วนมากจะมาจากกิจกรรม พาณิชยกรรมและการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายหลังการอนุรักษ์
4. เพื่อเป็นสัญลักษณ์ (Symbolic) การอนุรักษ์เป็นการรักษาสิ่งที่เคยมีในอดีตไว้ เป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้จักและเกิดความภาคภูมิใจ

2.2.3 ประเภทของสิ่งที่ควรอนุรักษ์ (Categories of Conservation)

สิ่งที่ควรอนุรักษ์มีอยู่หลายประเภท ทั้งที่เป็นรูปธรรมและกายภาพหรือนามธรรม รูปธรรมนั้นมีตั้งแต่ขนาดใหญ่ เช่น เมือง พื้นที่บางส่วนของบริเวณพื้นที่ต่างๆ ของเมืองไปจนถึงขนาดเล็ก วัตถุหรือชิ้นส่วนของอาคาร ส่วนนามธรรม เช่น วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรม เป็นต้น ประเภทของสิ่งที่ควรอนุรักษ์มีอยู่ด้วยกันหลากหลายตัวอย่าง ได้แก่

1. บริเวณธรรมชาติ (Natural Areas) พื้นที่บริเวณที่มีสิ่งมีชีวิตแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่า ชายหาด ทะเล และแม่น้ำลำคลองที่สวยงาม หรือมี คุณค่าทางด้านนิเวศวัฒนธรรม โบราณคดีและประวัติศาสตร์
2. เมืองเล็กและหมู่บ้าน (Town and Villages) การแสดงให้เห็นของวิถีชีวิตที่มีการผสมผสานในทุก ๆ ด้าน เช่น วัด โรงเรียน บ้าน ร้านค้า ไร่นา ที่ทำงาน อาคาร สาธารณะ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดความน่าสนใจของชุมชน
3. เส้นขอบฟ้าและช่องมองทิวทัศน์ (Skylines and View Corridor) เส้นขอบฟ้าเป็นเอกลักษณ์อันหนึ่งของเมือง อาจอนุรักษ์โดยการกำหนดความสูงของอาคาร และช่องมองทิวทัศน์ทำให้ผู้คนได้มองเห็นอาคาร สิ่งก่อสร้างหรืออนุสาวรีย์ และสถานที่สำคัญของเมืองรวมไปถึงบริเวณที่มีความสวยงาม ตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ทะเล หรือทิวเขา ที่ตั้งอยู่ไกลออกไป

4. ย่านและชุมชนย่อย (Districts and Neighborhoods) ในเมืองทุกเมืองมักจะมีย่านที่มีความเป็นมาและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ หรือด้านสถาปัตยกรรมที่มีความสวยงามของกลุ่มอาคาร หรือ ภูมิทัศน์ของชุมชน ชุมชนย่อยเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนบางกลุ่มที่มีเชื้อชาติ วัฒนธรรม ประเพณีและ วิถีชีวิตที่น่าสนใจและแตกต่างไปจากบริเวณอื่น ๆ

5. ภูมิทัศน์ถนน (Streetscapes) ชุมชนจะมีถนนเป็นโครงสร้างและองค์ประกอบที่สำคัญ แต่ละชุมชนมักจะมีถนนสายสำคัญที่แสดงถึงเอกลักษณ์ด้วยส่วนประกอบของภูมิทัศน์ถนน เช่น อาคารสองข้างทาง ต้นไม้ เสาไฟ อุปกรณ์ประกอบถนน เป็นต้น

6. รูปร่างหน้าอาคาร (Facade) เป็นส่วนประกอบหนึ่งที่สำคัญของ ภูมิทัศน์ ถนน ลานโล่ง หรือที่ว่างของชุมชน (urban space/plaza)

7. อาคาร (Building) มักจะได้รับความสนใจที่จะอนุรักษ์เป็นลำดับแรก เนื่องจากมีคุณสมบัติตามเกณฑ์หลายข้อ ปัจจุบันจะรวมบริเวณที่ตั้งและบริเวณข้างเคียงให้เป็น ส่วนประกอบเพิ่มเข้ามาอีก

8. วัตถุและชิ้นส่วน (Objects and Fragments) นอกเหนือจากอาคารแล้วยังมี สิ่งก่อสร้าง และชิ้นส่วนของอาคารที่ยังคงเหลืออยู่ไม่ได้ถูกทำลายที่มีความสำคัญสมควรได้รับการอนุรักษ์ เช่นเดียวกัน

9. มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) อาจปรากฏเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม รูปธรรมที่มีรูปร่างที่ชัดเจน เช่น อาคาร สถานที่ สิ่งก่อสร้าง ฯลฯ และเป็นนามธรรมที่จำต้องไม่ได้ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิต เป็นต้น

2.2.4 หลักเกณฑ์การคัดเลือกเพื่ออนุรักษ์ (Criteria for Conservation)

หลักเกณฑ์ที่นักอนุรักษ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์นิยมนำมาใช้ในการพิจารณา คัดเลือก หรือตัดสินใจเพื่ออนุรักษ์ ได้แก่

1. สุนทรียภาพ (Aesthetic) ความสวยงาม แบบอย่าง (Style) มีความสำเร็จในการออกแบบหรือการก่อสร้างในสมัยหนึ่ง ที่มีความพิเศษ มีคุณค่าทางด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม และ วิศวกรรม

2. ตัวแทน (Typical) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นตัวแทนของรูปแบบทางศิลปะ สถาปัตยกรรม และวิศวกรรมที่แพร่หลาย เช่น บ้านไทยภาคกลาง

3. หายาก (Scarcity) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะพิเศษ แปลกไม่มีที่อื่นใน โลก หรือ ยังเหลืออยู่เพียงหลังเดียว

4. ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (Historic Role) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่ เกี่ยวข้องและ มีความสำคัญในสมัยใดสมัยหนึ่งหรือเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์

5. ส่งเสริมบริเวณข้างเคียง (Enhancement of Adjacent Area) อาคาร กลุ่มอาคารหรือบริเวณที่ช่วยส่งเสริมให้บริเวณนั้นโดยรวมทั้งหมดมีคุณค่า หากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งจะทำให้คุณค่าลดลง

6. ความเป็นเลิศในทางใดทางหนึ่ง (Superlatives) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความ เป็นเลิศหรือยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่ง เช่น อาคารหลักแรก เก่าที่สุด ยาวที่สุด สูงที่สุด ใหญ่ที่สุด

7. ความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Significance) วิถีชีวิตของผู้คน กลุ่มเชื้อชาติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี แนวปฏิบัติ การสักการบูชาและพิธีกรรมทางศาสนา อาคารสถานที่ อาจมีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมสำหรับชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ

2.2.5 แนวคิดการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมบ้านเมือง

การสร้างสรรคสถาปัตยกรรมบ้านเมือง ผู้สร้างสรรคจะต้องคำนึงถึงการตอบสนองความต้องการทางพฤติกรรมจากกระบวนการทางการรับรู้ การรู้สึกทางอารมณ์ และการเกิดพฤติกรรมในสภาพแวดล้อมโดยการ สร้างสรรคมิติทางสถาปัตยกรรมเมือง ที่มีความเหมาะสม ใน 3 มิติหลัก ดังนี้

1. มิติแห่งการสัมผัส (Sensory Dimension) เป็นการออกแบบสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองที่ตอบสนองต่อการรับรู้ของมนุษย์ทั้งทางรูป กลิ่น เสียง รวมไปถึงการรับรู้ทางรสชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านมรดกอาหาร

2. มิติแห่งสัญลักษณ์ (Symbolic Dimension) เป็นการออกแบบสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองจากการสร้างการรับรู้ทางสายตา ผ่าน การออกแบบภูมิทัศน์ ระบบจินตภาพ รวมไปถึงบรรยากาศต่าง ๆ ของเมือง

3. มิติแห่งความยั่งยืน (Sustainability Dimension) เป็นการออกแบบสภาพแวดล้อมชุมชนจากการวางแผนเพื่อแสวงหาความยั่งยืน เช่น ความยั่งยืนทางทรัพยากร ทางอาหาร ทางกระบวนการทางสังคม เป็นต้น

โดยเฉพาะมิติแห่งสัญลักษณ์ (Symbolic Dimension) โดยการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมบ้านเมืองให้ส่งเสริมการรับรู้สัญลักษณ์ คือ

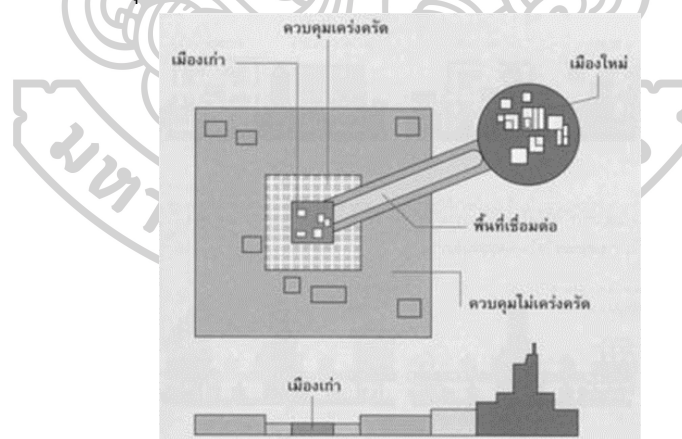
1. โดยการจัดระเบียบของสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพื่อให้เกิดจินตภาพของเมืองได้ง่าย โดยเฉพาะการเปิดมุมมองของพื้นที่สู่ตัวอาคารที่มีคุณลักษณะเป็นสัญลักษณ์หรือจุดเด่นที่มักซ่อนอยู่ในบริบทของเมือง

2. โดยการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีคุณค่าและที่ก่อให้เกิดจินตภาพของเมือง ไม่ใช่การรื้อถอนหรือทำลายสิ่งที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมหรือคุณค่าทางประวัติศาสตร์

3. โดยการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมเพื่อเป็นสัญลักษณ์ใหม่ของเมืองไม่ใช่มีแต่สภาพแวดล้อมเดิมที่ใช้งานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการสร้างสรรค์อาคารสูงที่เป็นงานสถาปัตยกรรมที่ต้องอยู่คู่บ้านคู่เมืองซึ่งสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

2.2.6 แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

หลักการในการพัฒนาเมืองเชิงอนุรักษ์ กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558: 11-13) การพัฒนาโดยการแยกพื้นที่ทางศิลปกรรมและธรรมชาติที่ควรอนุรักษ์ไว้ออกจากพื้นที่เชิงเศรษฐกิจ ต้องคงความเชื่อมโยงกันของพื้นที่พัฒนาทั้งสองลักษณะและยังต้องเห็นความเปลี่ยนแปลงที่ละนิดจากพื้นที่อนุรักษ์ไปสู่การพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ หมายความว่า พื้นที่อนุรักษ์ควรปรับปรุงองค์ประกอบของชุมชนเมืองเดิมให้ปรากฏรูปที่เด่นชัดในองค์ประกอบไม่ว่าจะเป็น บรรยากาศ รูปแบบอาคาร หรือผังบริเวณของพื้นที่ต่าง ๆ ต่างจากพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจที่ต้องเว้นให้ห่างจากพื้นที่อนุรักษ์ โดยที่ระยะห่างของทั้งสองพื้นที่ต้องไม่รบกวนกันและต้องขึ้นอยู่กับอัตราการเจริญเติบโตของแต่ละเมือง สำหรับการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ เมื่อพื้นที่ที่ถูกปรับปรุงอาคาร สถานที่ และสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ ปรากฏความเป็นเอกลักษณ์ชัดเจนแล้ว รายละเอียดของการปรับปรุงนั้นต้องจัดการให้ได้บรรยากาศพื้นที่ที่ได้รับอนุรักษ์และควรระมัดระวังการตกแต่งที่มากจนเกินไป หากเป็นเช่นนั้นจะเรียกการปรับปรุงเช่นนี้ว่าเป็นตกแต่งเมือง มิใช่การพัฒนาเชิงอนุรักษ์

ภาพที่ 8 แสดงหลักการพัฒนาเมืองเชิงอนุรักษ์

ที่มา : กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาเมืองเก่าเชิงอนุรักษ์นั้นต้องคำนึงถึงระบบนิเวศของเมืองที่มีผลเกี่ยวเนื่องมากับเมืองเก่า เพราะสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ ส่งผลให้เมืองเก่าสามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน จึงทำให้

การพัฒนาและอนุรักษ์เมืองเก่ามีบริบทที่กว้างมากขึ้น นอกจากนี้ในบางประเทศได้มีการขยายขอบเขตการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เช่นในประเทศญี่ปุ่น ได้มีการปลูกต้นไม้ใหญ่เพื่อใช้ในการซ่อมแซมสถาปัตยกรรมสำคัญต่าง ๆ ภายในเมือง แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจที่จะอนุรักษ์เมืองให้ยั่งยืนและความเจริญทางด้านจิตใจของผู้อาศัยในเมืองเก่าด้วย

การบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ ถือเป็นแนวคิดที่สำคัญอีกหนึ่งประการ ที่จะเข้ามาช่วยอนุรักษ์และส่งเสริมท้องถิ่นซึ่งการบูรณาการต้องผสมกันทั้งศาสตร์และศิลป์ในหลายด้านด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น การใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยสร้างเครื่องมือและแนวคิดใหม่ ๆ ในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ให้ดีขึ้นหรือการใช้หลักนิติศาสตร์ เข้ามาช่วยในการออกกฎหมายและกำหนดมาตราที่เหมาะสม เป็นต้น

สิ่งสำคัญของการพัฒนาเมืองเชิงอนุรักษ์ที่ถูกละเอียดอยู่เสมอ คือ การศึกษาปัญหา การจัดการในอดีต ที่เกิดข้อผิดพลาดในประวัติศาสตร์ ไม่ให้เกิดซ้ำขึ้นอีกในปัจจุบัน ในด้านของศิลปกรรมมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อาจเป็นชาวบ้านในท้องถิ่นกับผู้บริหารระดับต่าง ๆ ให้เข้าถึงแนวทางในการแก้ไขของปัญหา ซึ่งในปัจจุบันได้มีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบไปสู่ท้องถิ่นแล้ว

นอกจากนี้การเข้าถึงชุมชนและการจัดการที่ต้องการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทหรือส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด (Public Participation) และอีกหนึ่งประเด็นสำคัญคือการใช้หลักการศึกษาศาสตร์ในการให้ความรู้กับบุคคลในชุมชนเพื่อสร้างองค์ความรู้และส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญเพราะชาวชุมชนในท้องถิ่นเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองเก่า ดังนั้น การสร้างองค์ความรู้ให้เข้าใจถึงคุณค่าและความสำคัญของเมืองเก่า ถือเป็น การสร้างกระบวนการเพื่อให้เกิดจิตสำนึกและตระหนักถึงการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของเมืองเก่าสืบไป

ซึ่งได้มีการกำหนดแนวคิดหลักในการอนุรักษ์ ไว้ในยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ.2548-2552 ที่คณะรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2548 ไว้ว่า “เมืองเก่าหรือเมืองที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์เป็นแหล่งมรดกที่สำคัญของชาติ เป็นพื้นที่ที่ควรได้รับการปกป้องรักษาและส่งเสริมให้อัตลักษณ์และคุณลักษณะเฉพาะ(identity and character) ดำรงอยู่และส่งผลให้เกิดคุณค่าความสำคัญ บรูณภาพและความเป็นของแท้ (integrity and authenticity) แก่พื้นที่ทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรม (tangible heritage) และส่วนที่เป็นนามธรรม (intangible heritage) ที่มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนและให้ความสำคัญกับความสมดุลของระบบนิเวศสภาพเศรษฐกิจชุมชน และสภาพความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน”

2.2.7 แนวทางการรักษาเอกลักษณ์ ภูมิทัศน์ และการฟื้นฟูเมืองเก่า

เซอร์เบอร์นาร์ด เฟลเดน (Fielden, 1993) ได้ให้หลักการในแง่ของการวางแผนการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ ไว้ 4 ประการ

- (1) การผนวกการอนุรักษ์เข้าไว้ในแผนพัฒนาเมือง (Integrated conservation) คือ ต้องผสมผสาน (Integrate) งานอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ของการวางผังเมือง เนื่องจากการอนุรักษ์เมือง ไม่อาจพิจารณาอย่างโดดเดี่ยวได้ กลวิธีที่ใช้ในการวางแผนพื้นที่ประวัติศาสตร์ในเมือง ประกอบไปด้วยเทคนิค ทางด้านการอนุรักษ์ และฟื้นฟู รวมทั้งการจัดการบริการสาธารณะ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพของพื้นที่ในระยะยาวการวางแผนอนุรักษ์ควรมีการดำเนินการร่วมกับผู้อาศัยในพื้นที่และควรมีการออกกฎหมายข้อบังคับและการ กำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติ
- (2) การควบคุมการเปลี่ยนแปลง (Control of change) การควบคุมอัตราการเจริญเติบโตหรือการพัฒนาใหม่ๆ เป็นวัตถุประสงค์หลักอีก ประการหนึ่ง การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยการหามาตรการควบคุมการพัฒนาที่มีมากเกินไป หรือการกำหนดขนาดและ รูปแบบอาคาร การจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมและการจำกัดปริมาณการจราจร และการจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม จะทำให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี
- (3) การออกแบบสิ่งก่อสร้างทดแทน (Infill design) การออกแบบอาคารใหม่และส่วนต่อเติมหรือโครงสร้าง ควรมีพื้นฐานมาจากการวิเคราะห์ที่ชัดเจนและเป็นระบบ โดยเฉพาะในเรื่องของเนื้อเมือง (Urban fabric) และหน้าที่ใช้สอย (Function) ดังนั้น หลักการของการออกแบบชุมชนเมือง และความงามของเมือง จะต้องนำมาประยุกต์ใช้
- (4) การบริหารจัดการ (Administrative Actions) เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการอนุรักษ์เมืองเก่า ได้มีการกล่าวไว้ว่า ในบางครั้งอาจต้องอาศัยอำนาจระดับสูงในการดำเนินงานให้เป็นผล (Holiday, 1973) และไม่มีแผนอนุรักษ์ใดที่ทำได้สำเร็จ หากไร้การสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น (Shankland, 1975)

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอีกหลายส่วนที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ รวมทั้งการออกมาตรการควบคุมและกฎหมาย หรือสนับสนุนให้เป็นไปตามแผนในการอนุรักษ์ที่ได้จัดทำไว้

การบริหารจัดการเมืองเก่า จะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย ในกรณีเมืองเก่าที่ยังมีชีวิต หรือมีกิจกรรม (Living city) และเมืองที่ตายแล้วหรือไร้กิจกรรม (Dead city)

เมืองเก่าที่ยังมีชีวิต หมายถึง เมืองที่ยังคงมีกิจกรรมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ การบริหารจัดการเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตอยู่ จะต้องให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการเน้นทางด้าน ภายภาพ ดังนั้น การส่งเสริมการอนุรักษ์ย่านเมืองเก่าจะต้องคำนึงถึงเครื่องมือทางการเมืองที่ยังมีพลวัต (dynamic political instruments) มากกว่า

วิธีการที่หยุดนิ่งหรือเน้นเฉพาะทางด้านเทคนิค (static or technical means) ซึ่งส่งผลให้ให้เมืองหยุดการเจริญเติบโต และให้ผลร้ายกับพื้นที่อนุรักษ์ไปด้วย (Feilden, 1993)

แต่สำหรับเมืองที่ตายแล้ว การบริหารจัดการ ควรจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้าน กายภาพมากกว่าการพิจารณาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีวิธีการที่เน้นการจัดเตรียมที่ว่าง (space) หรือการสร้างสรรค์ และลักษณะภูมิทัศน์ ให้สอดคล้องกับสิ่งก่อสร้างที่มีการอนุรักษ์และ การควบคุมลักษณะภูมิทัศน์ทั้งหมด (Goakes, 1987)

สำหรับในประเทศไทย (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558: 14-16) ดร. นิจ วิทยุธีระนันท์ มีแนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์ ธรรมชาติและศิลปกรรมในเมืองไว้ 6 ประการ มีรายละเอียดดังนี้ (นิจ วิทยุธีระนันท์, 2520)

1. การใช้ประโยชน์ที่ดิน มีข้อพิจารณา คือ

- การจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม
- การฟื้นฟูบูรณะชุมชนให้กลับคืนสู่ชีวิต
- การจัดให้
- มีสวนสาธารณะ

2. การพัฒนาและก่อสร้าง มีข้อพิจารณา คือ

- การควบคุมความสูง หมายถึงการควบคุมความสูงที่จะทำให้ไม่บดบังหรือข่มอาคารเดิมความสูงนี้รวมถึงเสาโทรเลข เสาไฟฟ้า
- การออกแบบสถาปัตยกรรมให้มีความกลมกลืนกับอาคารโดยรอบ
- การบำรุงรักษาให้อาคารและสภาพแวดล้อมดำรงคุณค่าอยู่เสมอ
- ลักษณะภายนอก ต้องมีการควบคุมลักษณะภายนอกของอาคาร

3. การอนุรักษ์

- การอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรม จะต้องทำควบคู่ไปกับการพัฒนาเมือง โดยพยายามรักษาลักษณะ พิเศษของท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่
- การคุ้มครองคุณค่าและความงาม โดยการขึ้นทะเบียนวัตถุและบริเวณ ซึ่งคุณค่าที่คุ้มครอง ควรมี 3 ลักษณะ คือ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าคุณค่าความงามตามธรรมชาติและคุณค่าทางวิชาการ
- โครงการพัฒนา เช่น ถนนคร่อมคลอง สะพานลอย ควรมีการพิจารณาก่อนการดำเนินการ เพราะอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทัศนียภาพของเมือง

4. การสัญจร

- ระบบถนน โดยการสร้างถนนเลียงบริเวณที่จะอนุรักษ์ และปรับเปลี่ยนถนนเดิมในบริเวณอนุรักษ์ให้เป็นทางเท้า
- ถนนและอุปกรณ์ ควรมีบริเวณปลูกต้นไม้ ทางเท้าที่กว้าง และบริการสาธารณะ อาจจัดให้อยู่ในอาคารสถานที่ ราชการ รวมทั้งการนำสายโทรศัพท์ สายไฟฟ้า ลงใต้ดินในถนนบางสาย
- ทางเดินและทางจักรยานในเขตอนุรักษ์ ส่งเสริมทางเดินเท้าและทางจักรยานโดยการปิดการจราจรถนนบางแห่งแล้วเปิดให้เป็นทางเท้าและควรลดการจราจรสำหรับรถยนต์ โดยเฉพาะรถยนต์ส่วนตัวเพื่อเสริมการจับจ่ายซื้อของจากหาบเร่แผงลอยที่เป็นระเบียบเรียบร้อยร่วมอยู่ด้วยเป็นสัดส่วน

5. บริการสาธารณะ

- ปัจจัยพื้นฐาน บริการสาธารณะจะต้องจัดให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการวางแผน พัฒนา และบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง
- ที่สาธารณะและบริการในเมือง โดยต้องจัดให้มีสาธารณูปการกระจาย อยู่ในระยะ และบริเวณที่เหมาะสม เช่น สวนสาธารณะ ลานกลางเมือง พิพิธภัณฑ์สถาน
- การควบคุมสิ่งโฆษณา กำหนดให้มีได้เฉพาะย่านพาณิชยกรรมและต้องคำนึงถึงผลทางการมองเห็นด้วย
- การรณรงค์ต่อต้านความผิดในการใช้พื้นที่สาธารณะ โดยใช้วิธีการชักชวนและวิธีการทางกฎหมาย
- ความเงียบสงบ จะต้องมีการควบคุมระดับเสียงที่เกิดจากยานพาหนะ อุตสาหกรรม และจากกิจกรรมต่าง ๆ

6. คณะกรรมการเฉพาะกิจ โดยในท้องถิ่น

- มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อ ปกป้องและส่งเสริมคุณภาพ และความงามของสิ่งแวดล้อม ในท้องถิ่น
- มีการตั้งรางวัล มอบให้แก่บุคคลหรือองค์กรที่มีส่วนในการปกป้อง และส่งเสริมคุณภาพของสิ่งแวดล้อมนั้น

การพิจารณาการใช้วัสดุ ไม่ใช่คำนึงแค่พื้นผิวเหมือนของเดิมเท่านั้น แต่ต้องคำนึงคุณสมบัติด้วย เช่น การใช้ไม้ที่อบไม้แห้ง ก็จะทำให้ ไม้เสื่อมประสิทธิภาพลง ดังนั้นจึงควรให้มีการส่งเสริม

การผลิตขึ้นมาใหม่ และควรพิจารณาในแง่ของการตลาดหรือการใช้ปูนฉาบสมัยใหม่ ไม่มีความเหมาะสมกับการฉาบผนังที่เป็นอิฐเก่า เนื่องจาก ปูนฉาบสมัยใหม่นั้นมีความแกร่งกว่าอิฐมากทำให้เกิดรอยแยกในการก่อสร้างได้

2.2.8 ขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (CULTURAL HERITAGE CONSERVATION)

แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (CULTURAL HERITAGE CONSERVATION)

(กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558: 17) คือ การควบคุมสภาพแวดล้อมที่อยู่ในเขตศิลปกรรมอย่างเหมาะสม มีระดับความเข้มงวดในการควบคุม โดยแบ่ง ออกเป็น

1. บรรยากาศ (Atmosphere) หมายถึง สิ่งแวดล้อมและตัวศิลปกรรมที่มีความ สอดคล้องส่งเสริมซึ่งกัน และกัน

2. แหล่งอันครอนุรักษ์ (Nucleus) หมายถึง ตัวศิลปกรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องอนุรักษ์ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ระดับของการควบคุมและพัฒนา ดังนี้

1) พื้นที่สงวน (Preservation Area) หมายถึง พื้นที่ที่ห้ามกระทำการใด ๆ ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพดั้งเดิมของศิลปกรรมโดยเด็ดขาด เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบที่ทำให้ถูกทำลายได้ง่ายและยังมีคุณค่าทางวิชาการอีกด้วย

2) พื้นที่อนุรักษ์ (Conservation Area) หมายถึง พื้นที่บริเวณใกล้เคียงหรือโดยรอบตัวศิลปกรรม เพราะเมื่อพื้นที่นี้ถูกทำลายย่อมมีผลกระทบต่อการคงอยู่ของศิลปกรรมด้วย แต่สามารถทำกิจกรรมบางประการที่ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ในบริเวณนี้มากนัก

3) พื้นที่บริการและการจัดการหรือพัฒนา (Service and Management Area) หมายถึง พื้นที่ที่ยินยอมให้มีการพัฒนาได้ แต่ต้องอยู่ในความควบคุมของหน่วยงานที่รับผิดชอบส่วนใหญ่

เป็นพื้นที่ข้างเคียงหรือโดยรอบแหล่งศิลปกรรมที่มีความเกี่ยวพันกับตัวศิลปกรรมน้อยมาก แต่กว่ากิจกรรม ที่จะเกิดขึ้นจะไม่ส่งผลกระทบให้เกิดการทำลายคุณค่าของศิลปกรรม

ภาพที่ 9 แสดงขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ที่มา : กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม <http://www2.onep.go.th/ncecd/natural/art3.html>

สรุปแนวความคิดการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์

แนวความคิดการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ เป็นแนวคิดที่นำไปใช้ศึกษาแนวทางและหลักเกณฑ์ การพิจารณาหรือองค์ประกอบในการอนุรักษ์ ความหมายของการอนุรักษ์ คือ การดูแลรักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด มีความหมายเฉพาะที่แตกต่างกันอยู่หลายคำ

แต่ว่าการที่จะเกิดการอนุรักษ์ได้นั้นต้องมีแรงจูงใจ ดังนั้นจึงต้องแบ่งประเภทของสิ่งที่ควรอนุรักษ์มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและกายภาพหรือนามธรรม และมีแนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์ ธรรมชาติและศิลปกรรมในเมืองมีด้วยกัน 6 ประการ เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดิน การพัฒนาหรือการก่อสร้าง การสัญจร และบริการสาธารณะ เป็นต้น ส่วนการอนุรักษ์นั้นมีหลายประเภท เช่น

- การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เป็นการพัฒนาโดยการแยกพื้นที่ศิลปกรรมและธรรมชาติที่จะอนุรักษ์ออกจากพื้นที่เชิงเศรษฐกิจแต่ยังมีความเชื่อมโยงกันของทั้งสองพื้นที่

- การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมบ้านเมือง เป็นการคำนึงถึงการตอบสนองความต้องการทางพฤติกรรมที่ได้จากการรับรู้ การรู้สึกทางอารมณ์ และการเกิดพฤติกรรมในสภาพแวดล้อม

- การรักษาเอกลักษณ์ ภูมิทัศน์ และการฟื้นฟูเมืองเก่า หลักการในการวางแผนการอนุรักษ์เมือง ประวัติศาสตร์ ไว้ 4 ประการ คือ การผนวกการอนุรักษ์เข้าไว้ในแผนพัฒนา การควบคุม การเปลี่ยนแปลง การออกแบบสิ่งก่อสร้างทดแทนและการบริหารจัดการ ส่วนแนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์รวมทั้งขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็นการควบคุมสภาพแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ศิลปกรรมอย่างเหมาะสม เป็นต้น

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชน การอนุรักษ์ที่เน้นด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 บ้านเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเกิดการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการผลิตส่งผลให้เกิดจุดเริ่มต้นแนวคิดในการพัฒนาเทคนิคการอนุรักษ์ที่ซับซ้อนและมีระบบมากขึ้นซึ่งส่งผลเกี่ยวเนื่องกับการวางผังเมือง เนื่องจากสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ มีความสำคัญกับทางประวัติศาสตร์ ดังนั้นการอนุรักษ์จึงถือเป็นการมองภาพโดยรวมในการอนุรักษ์ทั้งเมืองที่จะเน้นการสงวน รักษาไว้ให้คงสภาพเดิมและไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจในปัจจุบัน

วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ ได้ศึกษาและสรุปแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม คลองอัมพวา ว่ามีองค์ประกอบสำคัญที่ต้องพิจารณา ดังนี้

1. องค์ประกอบทางกายภาพที่เหมาะสม ได้แก่ การอนุรักษ์พื้นที่ที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าของชุมชน การควบคุมการพัฒนาที่เหมาะสม และการปรับปรุงฟื้นฟูบริเวณที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่ สภาพที่ดี
2. องค์ประกอบทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยวฐานชุมชนตามหลักการของการท่องเที่ยวและการกระจายรายได้ในชุมชน
3. องค์ประกอบทางสังคม วัฒนธรรมที่เหมาะสม ได้แก่ การอนุรักษ์และการฟื้นฟูวิถีชีวิตและประเพณีที่ดั้งเดิมแต่สูญหายหรือเสื่อมโทรมไปโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับแม่น้ำคู คลอง ให้กลับคืนมา รวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจ และจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่ทุกคนในชุมชน
4. องค์ประกอบทางการเมืองการ ได้แก่ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนา และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย โดยหลักทั่วไปของการอนุรักษ์ คือ การป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมสภาพ และยืดอายุการใช้งานให้ได้มากที่สุด เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นแสดงออก ถึงสาระหรือความสำคัญเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งการอนุรักษ์ (Conservation) ตามความหมายที่ Bernard M. Feilden ให้ไว้ว่า “การกระทำใดใดเพื่อป้องกันการเสื่อมลง และรวมถึงการยืดอายุของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงออกต่อผู้คนถึงความ महัจจรรยในงานศิลปะและสืบทอดอารยธรรมของมนุษย์ที่มีอยู่ในเหล่านั้น”

การอนุรักษ์ชุมชน จึงหมายความว่า เป็นการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและประเพณีต่าง ๆ ถึงการดำรงอยู่ในปัจจุบันของคนในชุมชน ซึ่งกระบวนการอนุรักษ์ต้องมีความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตในสังคม จึงจะส่งผลให้พื้นที่เหล่านั้นมีคุณค่าและความหมาย หรือที่เรียกว่า “Sense of place” ขึ้นได้ และยิ่งสอดคล้องกับ

คำว่า “ย่านประวัติศาสตร์ชนบท (Rural District)” ที่หมายถึงการคงไว้ซึ่งรูปแบบทางประวัติศาสตร์ในการดำเนินชีวิตในชนบท ที่มีประกอบไปด้วยบ้านเรือน และรูปแบบพื้นที่ในท้องถิ่นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือกิจกรรม

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎิ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558: 25-26) “การอนุรักษ์ชุมชนต้องคำนึงถึงชุมชนและเมืองโดยรวมที่มีสภาพน่าอยู่และมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อยู่อาศัยกับสภาพแวดล้อม” สอดคล้องกับความคิดของ ศรีศักร วัลลิโภดม ว่า “การปรับตัวเข้าสู่สมัยใหม่(Modernization) คือการปรับเอาสิ่งดีในอดีตมาผสมผสานเข้ากับสิ่งที่เหมาะสมภายในที่ได้คัดสรรเพื่อปรับให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก” และคำว่าชุมชนในความหมายของ ดารรี ถวิลพิพัฒน์กุล กล่าวว่า “ชุมชนไม่ได้หมายถึงกายภาพเท่านั้นแต่เป็นการผสมผสานระหว่าง 3 องค์ประกอบ ได้แก่พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Area) การปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม(Social Interaction) และความผูกพันร่วมกัน (Common Ties)”

แนวคิดการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมชุมชน คือแนวคิดการป้องกันการพื้นที่ร่องรอยประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญพิเศษ เนื่องจากมีลักษณะเป็นกลุ่มอาคาร จึงไม่สามารถอนุรักษ์โดยการแยกจากกันได้ ซึ่งการอนุรักษ์อาคารเหล่านั้นรวมกัน จึงถือเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่ยังคงคุณค่าความเป็นกลุ่มอาคารไว้นั่นเอง

2.3.1 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน

คุณค่าของสิ่งที่ควรอนุรักษ์เกิดจากความมีเอกลักษณ์ (Uniqueness) (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558:26) ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษ เฉพาะ ในการสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of place) โดยตั้งอยู่บนแนวคิดลักษณะของเมือง (Character of town) ที่เป็นการศึกษาสิ่งที่มีคุณค่าระดับความเป็นย่านของชุมชนและคุณค่าในระดับเมืองทั้งใน สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทางรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นเมืองนั้นจะเป็น สิ่งที่ทำให้เมืองมีลักษณะพิเศษ แตกต่างกันไปจากพื้นที่อื่น ๆ

2.3.1.1 เอกลักษณ์ (Uniqueness) คุณลักษณะ (Character) และลักษณะเฉพาะ (Identity) Gam ham, Harry L. กล่าวว่าแนวความคิดของความมีเอกลักษณ์นั้นยากที่จะระบุตรง ๆ หรืออธิบายได้ชัดเจนสถานที่อันน่าจะจดจำนั้น มีเอกลักษณ์หรือจิตวิญญาณแห่งสถานที่แต่ละที่ ซึ่งมีคุณสมบัติ พิเศษเฉพาะที่น่าจะสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ สำนึกการเป็นส่วนหนึ่ง และการอยู่อาศัยในผู้คนนั้นตั้งอยู่บนรากฐานที่เกี่ยวกับ 3 ประเด็นดังต่อไปนี้คือ

1. มุมมองของสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติในที่ตั้ง เช่น ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ รูปแบบที่ดิน พรรณพืช และแหล่งน้ำ

2. ลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น ป้อม สะพาน หรือโบสถ์บนยอดเนินที่อันตอบสนองต่อประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์ กิจกรรมของมนุษย์ สังคมท่าเลทางกายภาพ และสถานที่ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม

3. ประสบการณ์ในความรู้สึก ซึ่งการมองเห็นในอันดับแรกเป็นผลมาจาก การปะทะสัมพันธ์ของส่วนผสมทั้งหมด ปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทางภูมิทัศน์เดิม ซึ่งสร้างคุณสมบัติของสถานที่ที่มักไม่เป็นที่เข้าใจของคนในพื้นที่จนกว่าจะเสียไปสถานที่อันพิเศษหลายแห่งได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจากผลผลิตของกิจกรรม เช่น การแก่งำไรอสังหาริมทรัพย์ การกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม การขยายตัวของถนน การเพิ่มขึ้นของประชากร การท่องเที่ยว และการเติบโตของเมือง จาก การเปลี่ยนแปลงนี้ได้เปลี่ยนคุณลักษณะจินตภาพ และแม้แต่ความหมายต่อคุณลักษณะแห่งสถานที่นั้นได้ถูกทำลายไป ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเป็นด้านบวก เช่น ต้องมีการฟื้นฟูด้านเศรษฐกิจ มักจะต้องมีข้อเสียต่อคุณลักษณะเดิมของสถานที่อันเคยมีปรากฏอยู่

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองนี้ มีรากฐานอยู่บนความเชื่อที่ว่า เมืองแต่ละเมืองนั้นต้องมีความเฉพาะตัวทั้งด้านเอกลักษณ์ ลักษณะเฉพาะ คุณลักษณะ และจิตวิญญาณแตกต่าง จากที่อื่น ซึ่งมีคุณค่าและความหมายต่อผู้คนในเมือง ซึ่งหากขาดไปก็จะลดคุณภาพชีวิตลง

2.3.1.2 องค์ประกอบหลักของลักษณะเฉพาะ (Identity) โดย Gam ham, Harry L. ระบุว่าลักษณะเฉพาะจะประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ คือ

1. ลักษณะทางกายภาพ และรูปลักษณ์โครงสร้างทางกายภาพที่แท้จริงของสถานที่ ลักษณะจริงของภูมิทัศน์ ภูมิอากาศ อาคารและคุณลักษณะของสุนทรียภาพ

2. กิจกรรมและหน้าที่ซึ่งสังเกตได้จากสถาบันทาง วัฒนธรรมมีผลอย่างไร ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อพื้นที่อย่างไร และอาคารกับภูมิทัศน์ถูกใช้งานอย่างไร

3. การสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นแง่ที่ซับซ้อนกว่า เริ่มแรกด้วยผลจากประสบการณ์ของมนุษย์และความมุ่งหมาย คุณลักษณะของสถานที่มีจำนวนมากที่สืบเนื่องจากหน้าที่ใช้สอยและการตอบสนองต่อลักษณะทางกายภาพของประชากร การปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบชั้นแรกนี้เองที่ได้สร้างสรรค์ การปฏิสัมพันธ์ สถานที่

และจิตวิญญาณนี้เองที่ต้องทำความเข้าใจ เพื่อบรรลุความสำเร็จที่จะดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟู กิจกรรมในสภาพแวดล้อมของเมืองเล็ก

2.3.1.3 เอกลักษณ์ทางจินตภาพ และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชน
องค์ประกอบพื้นฐานของเมือง Kevin Lynch ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับจินตภาพของเมือง และ

องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง (The City Image and Its Elements) ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม รวมถึงผู้คนและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองนั้น ๆ โดย Lynch พบว่าผู้คนนั้นมักใช้ในการสร้างจินตภาพขึ้นในใจระหว่างตนเอง และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเมืององค์ประกอบ พื้นฐาน 5 ประการ (วิลลิสท์, 2537: 157-161)

1. ทางสัญจร (Paths) ทางสัญจร เป็นช่องทางที่ผู้คนในเมืองใช้ในการสัญจรไปมา เช่น ทางเท้าถนน ทางด่วนหรือทางรถไฟ เป็นต้น การสัญจรไปมาของผู้คนในเมืองสามารถมองเห็นส่วนต่าง ๆ ตามเส้นทางและเกิดความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ของเมือง

2. เส้นขอบ (edge) เส้นขอบ หรือ ขอบเขตเป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะกำหนดขอบเขตอาจปรากฏเป็นเส้นหรือแนวกันจากส่วนหนึ่งไปอีกส่วนหนึ่งที่เป็นแนวกันตามธรรมชาติ เช่น ริมฝั่งแม่น้ำ ลำคลอง หรือชายฝั่งทะเล หน้าผาสูงชัน และแนวกันที่แสดงขอบเขตที่มนุษย์สรรค์สร้างขึ้น เช่น คูเมือง กำแพงเมือง และเขื่อนกันดินพังทลาย เป็นต้น

3. ภูมิสัญลักษณ์ (landmark) จุดหมายตา หรือ จุดสังเกต เป็นจุดอ้างอิง หรือ ภูมิสัญลักษณ์ ที่ใช้เป็นจุดหมายตา มีลักษณะทางกายภาพที่จดจำได้ง่าย โดดเด่น และสังเกตเห็นได้ในระยะไกล เป็นตัวบ่งชี้บอกทิศทาง หรือระบุตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ในสภาพแวดล้อมบริบทของเมือง เช่น อนุสาวรีย์ เจดีย์ ป้ายอาคารสำคัญๆ ยอดเขาสูง เป็นต้น

4. ชุมทาง (node) จุดศูนย์รวม หรือ ชุมทาง มักเป็นจุดศูนย์กลางของเส้นทาง เช่น บริเวณทางแยก สามแยก หรือสี่แยก หรือสถานที่ซึ่งมีกิจกรรมหนาแน่น เช่น ตลาด หรือบริเวณจัตุรัสใจกลางเมือง อาจเป็นชุมทางสถานีขนส่งต่าง ๆ เช่น ต้นทางหรือปลายทางของชุมทางสถานีรถไฟใต้ดินและรถไฟชานเมือง หรือท่าเรือโดยสารเกิดความสัมพันธ์กับเส้นทางต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นชุมทาง ดังนั้นจุดศูนย์รวมจึงเป็นจุดเด่นเฉพาะตัวของย่านในเมือง

5. ย่าน (districts) เป็นส่วนหนึ่งของเมืองจะมีพื้นที่ชุมชนที่มีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่มากน้อยตาม ลักษณะเฉพาะของชุมชน มีอัตลักษณ์ในบริเวณที่เกิดจากลักษณะเฉพาะร่วมกันที่สามารถสังเกตเห็นได้เมื่อเดินทางเข้าสู่ภายในเมืองแต่ละพื้นที่ของย่านจะมีสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตและความ เป็นอยู่ของประชากรที่แตกต่างกันตามโครงสร้างทางสังคม

นอกจากองค์ประกอบพื้นฐานทั้ง 5 ที่เป็นโครงสร้างของเมืองแล้ว ยังมีปัจจัยและองค์ประกอบ อื่น ๆ อีกหลายประการที่ส่งผลให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของเมืองแต่ละเมือง ออกไปซึ่งปัจจัยหรือองค์ประกอบดังกล่าว ได้แก่ พืชพรรณธรรมชาติ (Natural Verdure) ภูมิอากาศ (Climate) รูปทรงของที่ดินหรือสภาพภูมิประเทศ (Landform) นอกจากนี้ยังรวมถึงลักษณะเนื้อเมือง (Texture) พื้นที่เว้นว่างในเมืองและ พื้นที่เปิดโล่ง (Urban Space and Open Spaces) มุมมองและเส้นขอบฟ้า (Visual and Skyline) และรูปร่าง ขนาดและความหนาแน่นของเมือง

2.3.1.4 องค์ประกอบทางกายภาพ แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางกายภาพ

จากการศึกษาของ Speiregen, Paul D องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558: 28) ประกอบด้วย

1. สภาพภูมิประเทศและธรรมชาติ (Landform and Natural) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิประเทศ กับภูมิทัศน์เมือง และสถาปัตยกรรม ในเชิงสุนทรียภาพและประโยชน์การใช้สอย

2. รูปร่าง ขนาด และความแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) เป็นการวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง การใช้ประโยชน์แต่ละพื้นที่ของเมือง กับเส้นทางสัญจรและพื้นที่เปิดโล่ง ความต่อเนื่องระหว่างชุมชน ขนาดและ ความหนาแน่นของการกระจายตัวประชากร รวมถึงลักษณะการขนส่งเชื่อมต่อ พื้นที่ต่าง ๆ

3. ลักษณะของเนื้อเมือง (Urban Grain) รูปแบบ (Pattern) และพื้นผิว (Texture) พิจารณาความหยาบ – ละเอียดย จากมวลและขนาดอาคารว่ามี ขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก

4. เส้นทาง (Routes) เราสามารถมองเห็นภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรม และเมืองเป็น ลำดับต่อเนื่องกัน เส้นทางของการสัญจรเป็นตัวกำหนดรูปทรงของเมืองที่สำคัญ ประการหนึ่ง ในการพิจารณาเส้นทางของเมือง เส้นทางนำสายตา (Approach Route) ช่วยนำเราไปรู้จักเมือง โดยนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรม และเมืองแล้ว ยังช่วยให้เรากำหนดจุดมุ่งหมายปลายทางได้ด้วย

2.3.2 ความสำคัญทางกายภาพพื้นที่ชุมชน

ความสำคัญทางกายภาพ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558:29) เปรียบได้เหมือนกับสิ่งที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย การทำกิจกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการ หรือแม้แต่เพื่อความปลอดภัย โดยที่ “การรับรู้ถึงความเป็นชุมชนที่อาศัยร่วมกัน (Sense of Neighborhood) เกิดจากองค์ประกอบทั้งสามอย่าง ได้แก่ คนในชุมชน ธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อม และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น” ซึ่งสิ่งที่ทำให้ชุมชนมีความแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ คือลักษณะเด่นของคนชุมชนและความเชื่อ โดยกิจกรรมที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์และวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ยังสามารถบ่งบอกตำแหน่งที่ตั้งของสมาชิกในชุมชนได้อีกด้วย

ในการหาลักษณะเด่น หรือพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ของชุมชน สามารถหาได้โดยการวิเคราะห์โครงสร้างทางกายภาพและองค์ประกอบของชุมชน ซึ่งการดำรงชีวิตอยู่ของคนในชุมชน ถ้ามีการตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อาศัยจากจุดแรกเริ่มจะสามารถบ่งบอกถึงความเป็นตัวตน ความเคยชิน และ

ความรู้ถึงประเพณีวัฒนธรรมขั้นต้น สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงกายภาพของพื้นที่ อันดับแรกเลยคือ สิ่งที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น สิ่งก่อสร้างหรือการแก้ไขกับปัญหาทางพื้นที่ที่ธรรมชาติ ส่วนประกอบสำคัญในการอนุรักษ์ (Essential Qualities of Conservation) ประกอบด้วย

1. รูปแบบทางผังเมือง (The Urban setting)
2. ความรู้สึกด้านพื้นที่ (Sense of Place)
3. การเชื่อมโยงภายในพื้นที่ (Internal Link)
4. รูปแบบและการออกแบบ (Style & Design)
5. ฝีมือช่าง (Workmanship)

นอกจากองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว ภายในชุมชนยังมีความสัมพันธ์ที่แสดงออกของคนในชุมชน ที่มีลักษณะหรือมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบ ญาติ เพื่อนบ้าน ความเป็นผู้นำ ความสัมพันธ์เหล่านี้ เราเรียกว่าเป็นความเชื่อมโยงทางราบ (Neither horizontal Ties) และหากเป็นความสัมพันธ์ที่ชุมชนหนึ่งต้องเคารพ/ให้เกียรติชุมชนหนึ่ง เราเรียกว่าเป็นความเชื่อมโยงทางตั้ง (Vertical Ties) และยิ่งสอดคล้องกับเรื่องทิศทางในแนวตั้ง(The Vertical Direction) ที่ Nor berg Schulz ได้กล่าวไว้ว่า เป็นการแสดงความเคารพ การมีอำนาจ

เพราะฉะนั้นจึงสรุปแนวคิดเรื่องกายภาพของพื้นที่ชุมชนได้ว่า พื้นที่หรือลักษณะของชุมชนที่เป็นที่ยอมรับต้องเป็นพื้นที่กิจกรรมที่คนในชุมชนสามารถรับรู้ได้ถึงกิจกรรมนั้นๆ แสดงให้เห็นชัดเจนด้วยอาณาเขตที่มีการโอบล้อมพื้นที่อย่างชัดเจน รวมถึงวิถีการดำรงชีวิตที่เกิดจากสภาพแวดล้อมที่คนในชุมชนสร้างขึ้นเอง หรือที่มาจากธรรมชาติ ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ได้และการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนในชุมชนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

2.3.3 ความเปลี่ยนแปลงของพลเมืองและเอกลักษณ์

ความเปลี่ยนแปลงของพลเมืองและเอกลักษณ์ คือ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558:29-30) คุณลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองถูกนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ที่เอื้อต่อการอนุรักษ์เอกลักษณ์ ซึ่งหากทำได้ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่และยังไม่ส่งผลกระทบต่อคุณลักษณะที่เชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ การพัฒนาและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจระดับที่ได้รับความพึงพอใจ จะไม่สามารถทำลายคุณภาพสำคัญของเมือง

Gemmy, Harry L. ได้เห็นว่าบุคลิกของเมืองเมืองหนึ่งจะเปลี่ยนไปก็ต่อเมื่อเกิดการเจริญเติบโตของเมืองเป็นข้อสำคัญ และสิ่งสำคัญรองมาอยู่กับข้อตกลงรายวัน การขาดแคลนคุณลักษณะของเมืองนั้น คนในพื้นที่มักจะไม่ทันได้สังเกตเห็นจนกว่าการดำรงชีวิตประจำวันจะเปลี่ยนไป ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร

การเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงได้นำเรื่องเศร้าคล้ายๆกัน ไปสู่หลายเมืองที่มีความคล้ายกันที่บ่งบอกได้ถึงคุณภาพของเมือง ทั้งยังสามารถทำลายคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของความคล้ายกันนี้ สามารถสังเกตได้จากป้ายที่ไม่น่าดูหรือไม่เหมาะสม สถาปัตยกรรมแบบแปะยี่ห้อเจ้าของเดียวกัน ปิมน้ำมันไม่มีมาตรฐานในการออกแบบ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นพิษ ศูนย์การค้า หรือแม้กระทั่งรูปแบบของการใช้ที่ดิน

2.3.4 แนวทางการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า

2.3.4.1 มรดกทางวัฒนธรรม

มรดกทางวัฒนธรรม แบ่งเป็น 2 แบบ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2559:3) คือ

1. มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นกายภาพ (Tangible cultural heritage) เป็นสิ่งก่อสร้างหรือวัสดุที่บรรพบุรุษได้สร้างและยังคงหลงเหลืออยู่ไม่ว่าจะเป็น สิ่งก่อสร้าง (Structure) ซากปรักหักพัง (Manufactured debris/Ruins) โบราณวัตถุที่เป็นชิ้นงาน (Artifact) และอนุสรณ์สถาน (Monument)

ที่ยังมีสภาพสมบูรณ์ หรือเหลือเพียงร่องรอยทางโบราณคดี และมีการใช้งานในปัจจุบันหรือไม่ก็ได้

2. มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่กายภาพ (Intangible cultural heritage) ความรู้สึก ความคิด มรดกทางจิตวิญญาณ กระบวนการเรียนรู้ ที่ไม่สามารถมองเห็นและจับต้องได้ เช่น ภาษาวรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสถานที่ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้นจากนิยามของมรดกทางวัฒนธรรมข้างต้นจะเห็นได้ว่า สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า มีองค์ประกอบพร้อมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นกายภาพและมรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่กายภาพ

2.3.4.2 การพิจารณาชนิดประเภทของย่านชุมชนเก่า

ย่านชุมชนเก่า (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2559:5-21) หมายถึง พื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะแตกต่างกันตามบริบทแวดล้อม ทั้งที่เป็นเมืองหรือในพื้นที่ชนบท ซึ่งพิจารณาได้จากทั้งสภาพทางกายภาพที่โดดเด่น เช่น โครงสร้างของชุมชน ภูมิทัศน์แวดล้อม สภาพทางสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี ลักษณะรูปแบบทาง สถาปัตยกรรม และกิจกรรมของชุมชน ประกอบ ควบคู่กันอย่างเหมาะสมภายใต้บริบทสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง (Built Environment) และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (Natural Environment)

การพิจารณาชนิดประเภทของย่านชุมชนเก่า จะมีเกณฑ์มาตรฐานในการพิจารณาพื้นที่ที่จะเข้าเกณฑ์ความเป็นย่านชุมชนเก่าอันควรอนุรักษ์โดยพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพที่ยังคงหลงเหลืออยู่ รวมไปถึงองค์ประกอบที่ไม่ใช่ทางกายภาพ อันเป็น องค์ประกอบเสริม ภายใต้บริบท

แวดล้อม (Setting) ของย่านชุมชนเท่านั้น ๆ แต่ละชุมชนเป็นการพิจารณาองค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ โครงสร้างชุมชน ภูมิทัศน์ มุมมอง สถาปัตยกรรม และองค์ประกอบที่ไม่ใช่ทางกายภาพได้แก่ กิจกรรม ประเพณี ความหมาย ความ

ทรงจำ ไปพร้อม ๆ กัน ภายใต้บริบทของการตั้งถิ่นฐานทั้งที่ร่วมกันและแตกต่างกัน เกณฑ์ในการพิจารณาจะมีอยู่ด้วยกัน 3 เกณฑ์ ดังนี้

1. การพิจารณาลักษณะทางกายภาพที่เป็นองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ รูปแบบความหนาแน่น ความสูง ของอาคารหรือสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบที่สำคัญอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ ลักษณะของภูมิทัศน์ ระบบที่โล่งว่าง หรือ ช่วงระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐาน (life span) ทำให้เกิดองค์ประกอบทางกายภาพที่ต่างยุคสมัยกันแต่สร้างคุณค่าโดยรวมให้แก่ย่านชุมชนเก่า และการใช้ที่ดิน การครอบครองที่ดิน

การดำรงอยู่ของกิจกรรมทางการค้าและวัฒนธรรม เป็นต้น โดยมีหลักการพิจารณา ได้แก่

- ลักษณะโครงสร้างของชุมชนยังคงอยู่ ได้แก่ เส้นทางสัญจร (path) เส้นทางน้ำ ถนนสายหลัก ถนนสายรอง ตรอก ซอย ทางเดิน และที่รวมกิจกรรมของชุมชน (node) ลาน แยก ลักษณะของกลุ่มอาคารที่สะท้อนลักษณะ โครงสร้างของชุมชน ได้แก่ การวางตัวของกลุ่มเรือนพักอาศัยในย่านชุมชนหมู่บ้าน ที่มีความสัมพันธ์กับเส้นทางหรือพื้นที่ว่าง การวางตัวของกลุ่มอาคาร ตึกแถวเก่าในย่านการค้าเก่า เป็นต้น

- ลักษณะโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมยังคงอยู่ ได้แก่ การอ้างอิงถึงยุคสมัยแห่งการก่อกำเนิดและลักษณะสำคัญของรูปแบบสถาปัตยกรรมในย่านชุมชนเก่านั้นเอาไว้ได้ เช่น เรือนทรงไทยเดิมเก่า เรือนพื้นดิน บ้านคหบดีเก่า อาคารตึกแถวเก่า ศาสนสถานเก่า ถึงแม้ว่าจะมีการซ่อมแซม ปรับเปลี่ยนหรือมีการอยู่ร่วมกันของลักษณะสถาปัตยกรรมแต่ต้องยังคงสะท้อนให้เห็นลักษณะโดดเด่นทางศิลป สถาปัตยกรรมเอาไว้ได้

- ลักษณะทางภูมิทัศน์และระบบนิเวศธรรมชาติในย่านชุมชนเก่า ได้แก่ พื้นที่ชุมชนเก่า และบริเวณโดยรอบ ที่มีภูมิทัศน์และทัศนียภาพที่เป็นเอกลักษณ์หรือส่งเสริมบรรยากาศสภาพแวดล้อม เช่น พืช พันธุ์พื้นถิ่นและระบบนิเวศที่เกี่ยวข้อง ทั้งระบบนิเวศเวศวัฒนธรรม นิเวศเมือง นิเวศธรรมชาติและจินตภาพของเมืองที่มีความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งของที่หมายตาของชุมชนเก่ากับโครงข่ายของเส้นทางและธรรมชาติ

- ลักษณะความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับมุมมอง ได้แก่ การรักษาเส้นขอบฟ้าของเมืองที่จะไม่ไปทำลายลักษณะที่สำคัญของย่านชุมชนเก่า การรักษาภาพมุมกว้างและการรักษาพื้นที่ที่ตั้งของภูมิสัญลักษณ์ที่สำคัญของย่านชุมชนเก่า เป็นต้น

2. การพิจารณาลักษณะขององค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ เป็นการส่งเสริมลักษณะทางกายภาพที่สามารถมองเห็นได้ด้วยสายตาของการดำรงอยู่ในย่านชุมชนเก่าและเมืองค้ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ

เป็นตัวสะท้อนถึงความต่อเนื่องของกิจกรรม ผู้คน และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ โดยมีหลักการพิจารณา ได้แก่

- ลักษณะของกิจกรรมในย่านชุมชนเก่า เป็นกิจกรรมดั้งเดิมที่สืบทอดหรือปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน เช่น กิจกรรมการค้าขายในย่านชุมชนเก่า กิจกรรมในการประกอบอาชีพที่ผูกพันกับสภาพแวดล้อม เช่น การทำเกษตรกร การทำนา ประมง หรือ ลักษณะทางกายภาพเดิมที่มีการเข้าไปอยู่ของกิจกรรมใหม่เพื่อที่จะทำให้เกิดการใช้งานของย่านชุมชนเก่ากับลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมปัจจุบันเช่น กิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ กิจกรรมเพื่อการรองรับการท่องเที่ยว เป็นต้น

- ลักษณะทางความหมายทางประวัติศาสตร์ของย่านชุมชนเก่า โดยที่ย่านชุมชนเก่านั้นมีความสำคัญหรือความหมายเชิงประวัติศาสตร์อยู่ไม่มากนักน้อย เช่น ความเป็นย่านการค้าแห่งแรกของเมือง ความเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญในอดีต เป็นต้น

- การสืบทอดปฏิบัติทางขนบประเพณี โดยย่านชุมชนเก่ายังมีการสืบทอดปฏิบัติขนบประเพณีเหล่านั้นมาอย่างต่อเนื่อง เช่น ประเพณีการแข่งขันเรือ ประเพณีการถือศีลกินผัก ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นต้น

- ความทรงจำ เป็นความทรงจำของผู้คนต่อการดำรงอยู่ของย่านชุมชนเก่า นั้น ๆ ที่มีการจดจำถึงเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อชุมชน เช่น การตัดถนน สะพาน เหตุการณ์ไฟไหม้ และเหตุการณ์น้ำท่วม เป็นต้น

3. การพิจารณาลักษณะของบริบทที่ตั้ง (Setting) เป็นการพิจารณาทั้งที่ตั้งและบริบทแวดล้อมของย่านชุมชนเก่า มีทั้งทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้าง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงของย่านชุมชนเก่า ทำให้ส่งผลโดยตรงต่อย่านชุมชนเก่าทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ประกอบด้วยบริบทที่ตั้งดังนี้

- ชุมชนริมน้ำ เป็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในบริเวณลำน้ำ อาจประกอบไปด้วยส่วนบ้านเรือนที่พักอาศัยและตัวตลาดที่ใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน ส่วนใหญ่รูปแบบสถาปัตยกรรมจะมีลักษณะที่เหมาะสมกับสภาพที่ตั้งและประโยชน์ใช้สอยรวมไปถึงองค์ประกอบในเชิง ระบบนิเวศลำนน้ำ พืชพันธุ์ และระบบการผลิตเข้ามาเกี่ยวเนื่องด้วย

- ชุมชนรถไฟ เป็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในบริเวณรอบสถานีรถไฟ ชุมชนนี้เกิดจากการพัฒนาเส้นทางรถไฟหรือการที่สถานีรถไฟเข้ามาในบริเวณชุมชนเดิมส่งผลให้ชุมชนมีการขยายตัวออกไป ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นย่านการค้า หากเป็นสถานีที่ผ่านชุมชนขนาดใหญ่หรือเป็น ชุมทาง มักจะมีกลุ่มสถาปัตยกรรมเกี่ยวเนื่องกับรถไฟที่มีลักษณะเฉพาะ

- ชุมชนตลาด/การค้า เป็นชุมชนที่มีลักษณะความเป็น ย่านตลาดของเมืองหรือของชุมชนในละแวกที่มีกิจกรรมหรือเคยมีกิจกรรมด้านการค้าเป็นหลัก อาจประกอบไปด้วยพื้นที่ค้าขายรวมเช่น ตลาดสด และส่วนที่เป็นสถาปัตยกรรมประเภทเรือนแถวหรือห้องแถวค้าขาย
- ชุมชนหมู่บ้าน พื้นที่หมู่บ้านจะอยู่ในบริเวณชนบท มีลักษณะเป็นชุมชนพื้นถิ่นบ้านเรือนที่อยู่อาศัยจะเกาะกลุ่มรวมกันและลักษณะบ้านเรือนจะสะท้อนความเป็นท้องถิ่น มีบริเวณบ้าน ลาน และเส้นทางสัญจร เป็นองค์ประกอบของชุมชน และมีการดำเนินวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับบริบทสภาพแวดล้อมโดยรอบกับมีลักษณะการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพสูง
- ชุมชนประมง/เกษตร เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งทำมาหากิน แหล่งทำการผลิต ซึ่งพื้นที่เหล่านั้นอาจ อยู่ไกลออกไปจากพื้นที่ของชุมชน และมีพื้นที่ที่เป็นจุดเปลี่ยนถ่าย เช่น ท่าเรือแพปลา หรือพื้นที่ที่ต้องใช้เพื่อ จัดการผลผลิตนั้น เช่น ลานตากข้าว ที่ตากปลา ที่แกะหอย เป็นต้น
- ชุมชนชาติพันธุ์ เป็นการรวมกลุ่มการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่เกิดจากความเป็นชาติพันธุ์ร่วมกันส่วนใหญ่จะเป็นการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของชุมชนที่มาจากประเทศข้างเคียง โดยนำเอาองค์ความรู้ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ติดตัวมาด้วย แต่มีรูปแบบของการปรับตัวให้เข้ากับสภาพบริบทโดยรอบ ทั้งลักษณะกายภาพของชุมชน และทางด้านสังคมแต่ยังคงเอกลักษณ์เฉพาะบางอย่างเอาไว้ชุมชนลักษณะนี้จะมีความโดดเด่นในเชิง องค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ

2.3.4.3 หลักการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า

เป็นหลักทางที่ใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2559:22-23) มีหลักการดังต่อไปนี้

1. รักษาคุณค่า การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตามจะต้องเคารพและอ้างอิงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของทั้งองค์ประกอบทางกายภาพและไม่ใช้กายภาพ
2. รักษาคุณภาพ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตาม จะต้องมีความหมายเพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพชีวิต ของผู้คนท้องถิ่นและคุณภาพของ สิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ
3. ควบคุมการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณ การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของปริมาณและคุณภาพขององค์ประกอบที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมควรหลีกเลี่ยงนอกจากว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลต่อ การฟื้นฟูและรักษาคุณภาพและคุณค่าทางวัฒนธรรม ของย่านชุมชนเก่าเอาไว้
4. ความเชื่อมโยง ย่านชุมชนเก่าและบริบทแวดล้อมควรมีการพิจารณาร่วมกันอย่างเป็นองค์รวม และ มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องถึง สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนนโยบายการพัฒนาในทุกระดับที่เคารพถึงโครงสร้างทาง สังคมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

5. ความสมดุล การอนุรักษ์และฟื้นฟูต้องครอบคลุมความสมดุลทั้งด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ จำเป็นจะต้องมีแผนปฏิบัติที่เอื้อให้ผู้คนในท้องถิ่นดั้งเดิม ยังอาศัยอยู่ในพื้นที่ได้ และต้อนรับผู้มาเยือน เพื่อกระตุ้นให้ เกิดการพัฒนาาร่วมกันอย่างไม่ขัดแย้ง

6. เงื่อนไขของเวลา การควบคุมการเปลี่ยนแปลงคือเงื่อนไขที่สำคัญในการดำรงรักษาคุณค่าโดยรวมของย่านชุมชนเก่าเอาไว้ เพื่อให้ทันกับเวลาของการเปลี่ยนแปลง

2.3.4.3 แนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า

เป็นแนวทางที่ใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2559:24-31) มีแนวทางดังต่อไปนี้

1. การรักษารูปแบบที่สำคัญ ประกอบไปด้วย

- รูปแบบโครงสร้างของย่านชุมชนเก่า ซึ่งถูกกำหนดโดย เส้นทางสัญจร ทางน้ำ ถนน ที่ว่าง กลุ่มอาคาร ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับพื้นที่สีเขียวและที่โล่งว่าง
- รูปทรงและลักษณะทางกายภาพทั้งภายในและภายนอกของอาคาร ซึ่งถูกกำหนดโดย โครงสร้างอาคาร รูปแบบ สัดส่วน ปริมาตร วัสดุ สี และการประดับตกแต่ง
- การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ย่านชุมชนเก่ากับบริบทแวดล้อม ทั้งธรรมชาติและที่มนุษย์สร้าง
- การรักษาประโยชน์ใช้สอย กิจกรรม ในย่านชุมชนเก่า ที่หลากหลาย และต่อเนื่องตามช่วงเวลา และยุคสมัย
- การสืบทอดทางประเพณี ภูมิปัญญา คุณค่าของสถานที่ ที่นำไปสู่การคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของสถานที่ของย่านชุมชนเก่า
- การรักษาโครงสร้าง/โครงข่ายทางสังคม รวมไปถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในย่านชุมชนเก่า

2. การวางแผนเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่

กิจกรรมและประโยชน์ใช้สอยรูปแบบใหม่ควรมีการวางแผนและพิจารณาให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของย่าน ชุมชนเก่า การพัฒนาประโยชน์ใช้สอยใหม่ๆในย่านชุมชนเก่า เอื้อให้เกิดความหลากหลายของกิจกรรมทั้งกิจกรรมดั้งเดิมและ กิจกรรมใหม่ที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตและชีวิตประจำวันของผู้คน

3. การควบคุมการออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัย

การออกแบบสถาปัตยกรรมใหม่หรือการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารเก่า ลักษณะของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยควรคำนึงถึงความเชื่อมโยงเชิงที่ว่างกับโครงสร้างเดิมของย่านชุมชนเก่าและ

บริบทโดยรอบ โดยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ สามารถ แสดงออกถึงลักษณะเฉพาะแห่งการออกแบบของสถาปนิกได้โดยมีสัดส่วนและลักษณะทางกายภาพอันกลมกลืนไปกับบริบทเดิม

ดังนั้นจากเนื้อหาแนวทางการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า เป็นหลักการและเกณฑ์การพิจารณาที่กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าให้สามารถคงอยู่และสืบต่อให้คนรุ่นหลังสืบไป

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน พื้นที่ที่มีความเป็นมาหรือความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม รวมถึงการดำรงอยู่ของคนในชุมชนซึ่งต้องคำนึงถึงชุมชนและเมืองโดยรวมและมีความสัมพันธ์กันของผู้คนที่อยู่อาศัยกับสภาพแวดล้อม คำว่าชุมชนไม่ได้จะหมายถึงแค่ทางกายภาพเท่านั้นแต่มีองค์ประกอบที่หลากหลายรวมกันแต่การอนุรักษ์ยังมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้ คุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน แบ่งเป็น เอกลักษณ์ทางรูปธรรม และเอกลักษณ์นามธรรม ซึ่งแสดงถึงสิ่งที่หน้าจดจำของแต่ละชุมชน ซึ่งยังมีเอกลักษณ์ทางจินตภาพ และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของเมืองแต่ละเมืองที่แตกต่างกันออกไปรวมทั้งการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่าแบ่งเป็น 2 แบบคือ มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นกายภาพ และ มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่กายภาพ โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาอยู่ด้วยกัน 3 เกณฑ์ ดังนี้ การพิจารณาลักษณะทางกายภาพที่เป็นองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐาน การพิจารณาลักษณะขององค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพและการพิจารณาลักษณะของบริบทที่ตั้ง (Setting) ส่วนหลักการกับแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านชุมชนเก่ามีหลักการดังต่อไปนี้ หลักการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านชุมชนเก่ามีอยู่ 6 หลักการ เช่น รักษาคุณค่า ความเชื่อมโยง และควบคุมการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณ เป็นต้น และแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า มีอยู่ 3 หลักการ คือ การรักษาองค์ประกอบที่สำคัญ การวางแผนเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่และการควบคุมการออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัย จากบทความข้างต้นจึงนำมาเป็นกรอบพิจารณาและวิธีการในการอนุรักษ์ชุมชน

2.4 ทฤษฎีและแนวความคิดในการวางผังออกแบบชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

ทฤษฎีที่จะเป็นองค์ความรู้ สำหรับนักวางผังที่จะนำไปเป็นแนวคิดเพื่อวางผังและออกแบบกรอบเค้าโครงและเนื้อหา (framework and content) ทางด้านสุนทรียภาพและความสวยงามให้แก่ชุมชนเมืองและสิ่งแวดล้อมหรือทฤษฎีกระบวนการทัศน์ ทางด้านการประหยัดพลังงาน การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การสงวนรักษาสิ่งแวดล้อมและมี ประสิทธิภาพสูงด้านการใช้งาน ได้แก่ ทฤษฎีชุมชนเมือง

ที่ยั่งยืน (Sustainable Development) การเติบโตอย่างชาญฉลาด (Smart Growth) และแนวคิด The New Urbanism เป็นต้น

2.4.1 ทฤษฎีชุมชนเมืองที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นผลสืบเนื่องจากกลางนามในสนธิสัญญาโลกร้อน ณ กรุงดีโอเดจาเนโร เมื่อปี ค.ศ. 1992 โดยการนำเอามาตรการต่าง ๆ ผนวกกับสนธิสัญญา เรียกว่า Local Agenda 21 หรือ LA21 ต่อมาได้กลายเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต โดยพุ่งเป้าไปที่การพัฒนาระดับท้องถิ่นและคาดว่ามาตรการเหล่านั้นจะนำไปสู่การจัดตั้งชุมชนเมืองที่ยั่งยืนในอนาคตด้วย รวมถึงการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดในปัจจุบัน (กัธร กุลชล, 2545:351)

แนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนมีหลักการดำเนินการที่จำแนกได้หลากหลายแนวทาง แต่มีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ (Bell and Morse, 1999)

ความสำเร็จของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องให้ความสำคัญเรื่องความสมดุล และการพึ่งพากัน และกันขององค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ความต้องการทางสังคม (social needs) ความต้องการทาง เศรษฐศาสตร์ (economic needs) สมรรถนะของสิ่งแวดล้อม (environmental capacity)

ปัจจุบันการออกแบบชุมชนเมืองกลายเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการพัฒนาเมืองในปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเมืองให้ดีขึ้นในทุกด้าน ในเบื้องต้น ควรพุ่งเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงไปที่ชุมชนขนาดเล็กในระดับท้องถิ่น สู่โครงข่ายชุมชนเมืองที่มีระดับใหญ่ขึ้น บนพื้นฐานการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืนโดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดนำมาประยุกต์ใช้ อย่างคุ้มค่าและเป็นประโยชน์สูงสุด ซึ่งหลักการของทฤษฎีชุมชนเมืองที่ยั่งยืนไทย (กองอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558:19) มีรายละเอียดดังนี้

ทฤษฎีเมืองอัดแน่น (Compact City) เป็นทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย ในสหภาพยุโรป มีการศึกษาวิเคราะห์เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือการบริหารจัดการในการพัฒนาเมืองอย่างกว้างขวาง

ลักษณะเด่นของเมืองอัดแน่น คือ การส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ดินและการใช้งานอาคารแบบผสมผสาน (mixed use) ภายในเมือง และผลักดันบริเวณพื้นที่ว่างเปล่าหรือพื้นที่เสื่อมโทรมให้ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มประสิทธิภาพและคุ้มค่าสูงสุด เป็นหลักการรวมบริการสาธารณะและโครงสร้างพื้นฐานสำคัญไว้บริเวณศูนย์กลางเมืองและจัดให้มีบริการสาธารณะย่อยขนาดเล็กเพื่อ บริการแก่ชุมชนเมืองตามความจำเป็น เพื่อลดปัญหาการขยายตัวของเมืองอย่างไร้ทิศทางและลด การสัญจรเข้าใช้บริการที่มีระยะทางไกล บนพื้นฐานการให้ความร่วมมือของประชากรที่จะร่วมกัน

พัฒนาเมืองให้ดีขึ้นในทุกด้าน เช่น ลดการใช้รถส่วนบุคคลของผู้คนในเมืองหันมาใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะมากขึ้น เพื่อเป็นการประหยัดพลังงานและลดปัญหาด้านการจราจรให้กับเมือง

ปัญหาของทฤษฎีเมืองอัดแน่นที่เห็นได้ชัดก็มีเช่นกัน คือ ศักยภาพด้าน กายภาพ ระบบเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของแต่ละเมืองมีความแตกต่างกันไป ซึ่งศักยภาพบทบาทของเมืองบางแห่งไม่เหมาะกับการนำทฤษฎีเมืองอัดแน่นเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาได้ เช่น เมืองที่มีบทบาทการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เมืองที่มีบทบาทเป็นเมืองส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาเมืองใดเมืองหนึ่ง ควรทำการศึกษาและวิเคราะห์เพื่อสรรหาหลักการแนวความคิดหรือทฤษฎีที่มีความเหมาะสมกับเมืองนั้น ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเมืองอย่างถูกต้องและบรรลุเป้าหมายได้สำเร็จ

โดยสรุป รูปแบบการกระจายเป็นกลุ่ม Decentralized concentration เป็นการจัดการระบบการพัฒนาเมืองที่มุ่งเน้นการประหยัดพลังงานและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีการวางระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการให้อยู่ใกล้กัน มีการบริการที่เบ็ดเสร็จในตัวเองและพึ่งพาตนเองได้ มีการใช้ประโยชน์อาคารแบบผสมผสาน (mixed use) โดยมีการออกแบบอาคารที่ประหยัดพลังงาน ส่งเสริมการเดินเท้า การใช้จักรยาน และการใช้บริการขนส่งสาธารณะให้มากขึ้น รวมถึงการจัดการระบบบำบัดน้ำเสีย ระบบการกำจัดขยะที่ดีภายในเมือง

2.4.2 แนวคิดการเจริญเติบโตอย่างชาญฉลาด (Smart Growth)

แนวคิดนี้เกิดขึ้นในปี 1994 โดยสมาคมวางแผนอเมริกัน ได้ดำเนินการปรับปรุงรัฐบัญญัติให้ทันสมัยขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเมือง จักรวรรดิโครงการที่เรียกว่า Growing Smart และในภายหลังมีการนำเอาแนวคิดนี้มาปรับใช้ในการพัฒนาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

แนวคิดการเติบโตอย่างชาญฉลาด (Smart Growth) (ศูนย์บริการวิชาการแห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551, หน้า 11) คือ การให้ความสำคัญในเรื่อง การพัฒนาเมืองควบคู่กับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรในเมือง เป็นการพัฒนาส่งเสริมศักยภาพเดิมของเมืองให้เจริญเติบโตยิ่งขึ้น โดยแต่ละชุมชนเมืองจะมีความแตกต่างกันในหลายเรื่องการนำหลักแนวคิดนี้ไปใช้ย่อมมีการปรับให้เหมาะสมกับพื้นที่เมืองนั้นด้วย ซึ่งจะมุ่งเน้นการพัฒนาบริเวณศูนย์กลางเมืองเป็นหลัก ส่งเสริมการใช้บริการระบบขนส่งมวลชน การเดินเท้า และการใช้จักรยาน เชื่อมต่อไปยังจุดหมายปลายทาง ระหว่างละแวกบ้าน ชุมชน ย่าน และเมือง ในส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินและการใช้ประโยชน์อาคารควรเป็นรูปแบบผสมผสาน เพื่อสร้างความหลากหลายของกิจกรรมให้เกิดขึ้นในพื้นที่ อีกหนึ่งประเด็นสำคัญของแนวความคิดคือการ สงวนรักษาพื้นที่เปิดโล่ง พื้นที่ที่มีความสำคัญทางธรรมชาติคงไว้ รวมถึงการใช้ทรัพยากรของเมืองอย่างคุ้มค่า โดยสามารถนำหลักการในการสงวนรักษาพื้นที่เปิดโล่งมาปรับใช้ควบคู่กับการเจริญเติบโตอย่างชาญฉลาดได้หลากหลายรูปแบบตามความเหมาะสม

แนวคิดการเจริญเติบโตอย่างชาญฉลาด เป็นการพัฒนาที่มีใช้เวลาในการดำเนินการระยะยาว ค่อยเป็นค่อยไปแต่มีวิสัยทัศน์ของกรอบการทำงาน จุดมุ่งหมายหรือแนวทางที่ชัดเจน บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชากรในเมือง ให้เป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดรูปแบบแนวทางการพัฒนาเมืองของตนเองไปพร้อมๆ กัน

การเติบโตอย่างชาญฉลาดและการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีลักษณะดังนี้ (สิทธิพร ภิรมย์ริน, 2559: 17-22)

1. ชุมชนย่อยที่น่าอยู่อาศัย ควรเป็นชุมชนที่มีคุณภาพในด้านความปลอดภัย สะดวกสบาย สวยงาม มีชีวิตชีวา ดึงดูดความสนใจของผู้อยู่อาศัยและผู้พบเห็น และมีราคาที่เหมาะสมสำหรับทุกคนสามารถซื้อได้ ในการตัดสินใจเลือกที่อยู่อาศัยของผู้อาศัยมักจะไม่สามารถเลือกความต้องการที่ตอบสนองได้ครบทุกด้าน อาจจะได้เพียงความต้องการบางเรื่อง ในความต้องการหลายๆ เรื่อง เช่น ชุมชนย่อยบางแห่งมีความสะดวกสบายในการอยู่อาศัย แต่มีราคาสูงเกินไป ผู้อยู่อาศัยบางกลุ่มไม่สามารถซื้อได้

2. ชุมชนที่เข้าถึงได้ง่าย สะดวก มีระบบการสัญจรที่ดี มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ผสมผสานหลายประเภทเข้าด้วยกัน มีการพัฒนาไปพร้อมกันอย่างเป็นระบบ มีระบบขนส่งมวลชนที่หลากหลายรูปแบบเพื่อเป็นทางเลือกที่ตอบสนองต่อการใช้งานของผู้อยู่อาศัยที่มีหลากหลายกลุ่ม ระบบการคมนาคมที่ดีต้องลดการสร้างมลพิษให้น้อยลงรวมไปถึงการประหยัดพลังงานด้วยปัญหาเรื่องการคมนาคมในปัจจุบัน เกิดจากการขยายตัวของเมืองแบบกระจาย (sprawl) ซึ่งขาดการวางผังเมืองที่ดี เนื่องจากการวางตำแหน่งแหล่งงานกับที่อยู่อาศัยของแรงงาน และจุดหมายการเดินทางอื่น ๆ อยู่ห่างไกลไม่สอดคล้องกัน จึงเกิดปริมาณการสัญจรของคนมากขึ้น ส่งผลให้เกิดปัญหาการสัญจรในหลายๆ ด้านตามมา

3. เมืองใหญ่ เมืองเล็ก และชานเมืองที่เจริญทัดเทียมกัน หลักในการพิจารณาพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่จะพัฒนาใหม่เพื่อเป็นศูนย์กลางเมือง เพื่อตอบสนองความต้องการใช้บริการสาธารณะของประชากรในชุมชนนั้น ควรกำหนดบริเวณที่โครงสร้างเดิมของเมืองมีความหนาแน่นของประชากรสูง บริเวณที่มีแหล่งรวมบริการสาธารณะเดิมอยู่แล้ว และมีการลงทุนของภาคเอกชนสูงเป็นอันดับแรก แทนการวางโครงสร้างที่กระจายไปยังชุมชนย่อย ซึ่งควรมีการวางระบบการสัญจรเข้าถึงศูนย์กลางเพื่อให้บริการสาธารณะที่สะดวก รวดเร็วและปลอดภัย นอกจากนี้การพัฒนาพื้นที่ใหม่ควรคำนึงถึงการสงวนรักษาพื้นที่เฉพาะที่มีความสำคัญ ไม่ให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่กระทบต่อ อาคาร สถานที่ หรือบริเวณสำคัญของเมืองไว้เช่นกัน

4. การเติบโตอย่างชาญฉลาดและการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเมืองให้เจริญอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ประชากรในชุมชนได้รับผลประโยชน์อย่างทั่วถึง จากการเจริญเติบโตของเมืองในทุกด้านส่งผลให้ประชากรในเมืองมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามไปด้วย ซึ่งการ

ขยายตัวของเมืองที่มีลักษณะกระจุกกระจายไร้ทิศทาง ขาดการควบคุมที่เป็นระบบทำให้ส่งผลเสียต่อประชากรในชุมชนนั้นในหลายด้าน เนื่องจากการใช้ประโยชน์ที่ดินบางบริเวณไม่มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต ประชากรถูกกดทอนโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากบริการสาธารณะที่ดี

5. การเติบโตของชุมชนเมืองที่อาศัยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบการคมนาคมเดิมที่มีอยู่ เพื่อต่อยอดให้ดีขึ้น เป็นการลดค่าใช้จ่ายงบประมาณในการลงทุนกับการสร้างระบบใหม่ทั้งหมด การมีระบบการขนส่งที่หลากหลายประเภท มีความสะดวกสบาย รวดเร็ว และปลอดภัย เป็นทางเลือกที่ตอบสนองสำหรับผู้สัญจรได้มากขึ้น เป็นแนวทางที่ช่วยลดการใช้รถยนต์ส่วนตัวได้ และยังเป็นการลดภาระของประชากรในการที่ต้องเสียภาษีในการใช้บริการสาธารณะในราคาที่สูง และการเสียภาษีเพิ่มจากเดิม ในขณะที่ชุมชนเมืองที่ขาดการควบคุมและการวางแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบ มีลักษณะการขยายตัวของเมืองแบบกระจุกกระจาย จะมีค่าใช้จ่ายหรืองบประมาณในการแก้ปัญหาและพัฒนาที่สูงกว่า ส่งผลให้มีการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านอื่น ๆ ตามมา ประชากรได้รับผลกระทบทางอ้อมโดยการเสียภาษีเพิ่มมากขึ้นจากภาครัฐเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาเมือง

6. เมืองที่มีการพัฒนาสูง ซึ่งมีระบบจัดการวางแผนโครงสร้างเมืองที่ดี โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเรื่องการส่งเสริมพื้นที่เปิดโล่งในเมือง เพื่อการดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่ที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม พื้นที่เปิดโล่งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ภูมิประเทศที่งดงาม หรือมีคุณค่าทางธรรมชาติของเมืองให้คงอยู่ ซึ่งการนำแนวคิดการเติบโตอย่างชาญฉลาดและการพัฒนาอย่างยั่งยืนใช้เป็นเครื่องมือควบคู่กับการออกข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ชัดเจน จะนำไปสู่ความสำเร็จในการสงวนรักษาพื้นที่เปิดโล่งสามารถต่อยอดการพัฒนาเป็นแหล่งนันทนาการสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อรองรับความต้องการใช้พื้นที่จากการเพิ่มขึ้นของประชากรในอนาคต

ส่วนประกอบของการเจริญเติบโตอย่างชาญฉลาดและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Components of smart Growth and Sustainable development)

1. การออกแบบวางผังโครงการพัฒนาเมือง ควรกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลายประเภทผสมผสานกันในพื้นที่ของบริเวณศูนย์กลางเมือง เพื่อสร้างเมืองที่มีความกระชับ มีการวางจัดแบ่งย่านการใช้ประโยชน์ที่ดินที่สัมพันธ์กันรวมถึงจัดให้มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และพื้นที่ที่ตอบสนองต่อความต้องการใช้งานของประชากรอย่างครบทุกด้าน เพื่อการลดระยะทางและเวลาในการสัญจรไปยังพื้นที่กิจกรรมต่าง ๆ ของประชากร ในเมือง เป็นประโยชน์ต่อการป้องกันการขยายตัวของเมืองที่กระจุกกระจายและไร้ทิศทาง

2. การลงทุนเพื่อพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานของภาครัฐ ควรมีการประเมินพื้นที่พัฒนาใหม่ให้มีความเหมาะสมและคุ้มค่าแก่การลงทุน รวมไปถึงศักยภาพด้านต่าง ๆ ในการพัฒนา

ของพื้นที่นั้น โดยสามารถนำทรัพยากรของเมืองที่มีอยู่อย่างจำกัดหรือการใช้ประโยชน์ที่ดินตามการใช้ งานเดิมมาปรับใช้เพื่อลดต้นทุนการพัฒนา แต่ควรมีระบบการจัดการการใช้ทรัพยากรหรือการใช้ ประโยชน์ที่ดินอย่างความคุ้มค่าและเป็นประโยชน์สูงสุด ไม่ส่งผลเสียต่อโครงสร้างเมืองในทุกด้าน

3. การออกแบบวางผังโครงการพัฒนาเมืองที่ดีควรคำนึงถึงการรองรับการใช้ประโยชน์ ที่ดินประเภทที่พักอาศัยให้เพียงพอต่อความต้องการในอนาคต และสร้างโอกาสให้แก่ผู้อยู่อาศัยมี ทางเลือกหารูปแบบอาคารและถิ่นที่อยู่อาศัยที่หลากหลายประเภท เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ และความเหมาะสมกับสภาพ อาชีพ รายได้ รวมถึงศักยภาพด้านอื่น ๆ ของกลุ่มคนหลากหลายที่ แตกต่างกันไป เช่น ของกลุ่มบุคคลที่มีรายได้น้อยมีความต้องการที่อยู่อาศัยที่มีราคาไม่สูงมาก ผู้ที่เป็น โสตนियมอยู่อาศัยแบบอาคารชุดอยู่ใกล้ที่ทำงาน

4. การส่งเสริมพื้นที่สำหรับการเดินภายในชุมชนไปยังจุดหมายต่าง ๆ เพื่อดำเนิน กิจกรรมของคนในชุมชนเป็นการลดการใช้รถส่วนบุคคลและลดปัญหาด้านการสัญจรหรืออันตรายที่ เกิดขึ้นได้ ข้อคำนึงของระบบการเดินเท้าควรมีระยะการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ สาธารณูปการสำคัญ ของชุมชนที่เหมาะสมตามมาตรฐานการออกแบบระยะการเดิน สิ่งสำคัญของระบบการเดินคือความ ต่อเนื่องของการเชื่อมต่อพื้นที่ที่ดี มีการเข้าถึงพื้นที่ได้ง่าย สะดวก ปลอดภัย รวดเร็ว และสามารถ เชื่อมต่อไปยังระบบการขนส่งมวลชนอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้การเดินยังส่งผลดีต่อระบบความสัมพันธ์ ในชุมชน เป็นการสร้างโอกาสในการพบปะของคนในชุมชนมากขึ้น จากการเข้าใช้พื้นที่บริการ สาธารณะของชุมชนเมือง

5. การเสริมสร้างเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ให้กับเมืองจากงานสถาปัตยกรรม ผ่านการนำ เรือราวประวัติศาสตร์ของเมืองมาสื่อสารกับผู้คนให้เกิดการรับรู้ โดยอาศัยการฟื้นฟู การบูรณะพื้นที่ และอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในระยะยาว ด้วยการเพิ่มคุณค่าและความโดดเด่นให้กับพื้นที่และอาคาร สร้างความน่าสนใจให้ควรค่าแก่การ อนุรักษ์ การบำรุงรักษาที่ไม่ทำให้คุณค่าเดิมที่มีอยู่เสื่อมคลายลงแต่ควรเสริมสร้างให้มีคุณค่ามาก ยิ่งขึ้น

6. การสงวนและอนุรักษ์พื้นที่เปิดโล่งประเภทเกษตรกรรมและพื้นที่ที่มีคุณค่าทาง ธรรมชาติ เป็นเรื่องที่สำคัญกับชุมชนเมือง ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดรูปร่างของเมือง เปรียบเสมือน เป็นพื้นที่ฉนวนรอบชุมชน ป้องกันการขยายตัวของเมืองแบบกระจายและรักษาระบบนิเวศ ของพื้นที่ที่เป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบเพื่อบริการด้านการอุปโภคและบริโภคของคนในชุมชนเมือง ให้คงความสมบูรณ์ไว้

7. การสร้างชุมชนเข้มแข็งในการตระหนักถึงการพัฒนาเมือง ควรมีมาตรการสร้าง ความเข้มแข็งจากหน่วยชุมชนที่มีขนาดเล็กหลายๆ แห่งไปพร้อมกันเป็นลำดับแรก แล้วจึงสร้าง โครงข่ายขยายไปยังหน่วยชุมชนที่ใหญ่ขึ้น เพื่อเกิดจิตสำนึกในความห่วงใยในตัวของตนเองเห็น

ความสำคัญของการพัฒนาเมือง ส่งผลให้เกิดความร่วมมือของประชากรในชุมชน เพื่อป้องกันการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการออกแบบวางผังเมือง หรือกระบวนการที่จะส่งผลเสียต่อระบบโครงสร้างเมืองที่ดี

8. ระบบการขนส่งมวลชนในเมืองที่มีความหลากหลาย โดยการออกแบบวาง

ผังที่ดีควรสร้างทางเลือกในการบริการขนส่งสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการของหลายกลุ่มคน เพียงพอ ปลอดภัย รวดเร็ว มีการเชื่อมต่อพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เข้าถึงง่ายและมีค่าบริการที่ไม่สูงมาก รวมทั้งการส่งเสริมให้มีการเดินเท้าและการใช้จักรยานในระยะการเข้าถึงพื้นที่จุดหมายที่เหมาะสม ซึ่งระบบขนส่งมวลชนที่ดีและการส่งเสริมการเดินทาง การใช้จักรยาน ดึงดูดให้มีผู้ใช้งานมากขึ้น และเป็นการลดการใช้รถยนต์ส่วนตัวได้อีกทาง

9. การกำหนดแผนงานหรือนโยบายในการพัฒนาเมือง ควรมีความสอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกันทุกหน่วยงานและทุกระดับที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาครัฐและภาคเอกชน มีกระบวนการสร้างแนวทางกำหนดแผนงานหรือนโยบายให้เกิดการยอมรับร่วมกันทุกภาคส่วน รวมถึงให้ความสำคัญกับประชากรในชุมชนควรมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก โดยภาครัฐที่เป็นหน่วยงานส่วนกลางควรจัดสรรสนับสนุนงบประมาณแก่หน่วยงานท้องถิ่น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาเมืองมากยิ่งขึ้น ภายใต้แนวทางการเติบโตอย่างชาญฉลาดและการพัฒนาที่ยั่งยืน

10. การผลักดันให้ประชาชน ผู้ที่มีส่วนได้เสีย และหน่วยงานเอกชนที่มีได้รับผลกระทบในพื้นที่พัฒนา เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ความต้องการและเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดรูปแบบของกระบวนการออกแบบวางผังเพื่อร่วมกันหาแนวทางที่สามารถปฏิบัติร่วมกันได้ สามารถตรวจสอบความถูกต้อง และการทำงานด้านการพัฒนาเมืองของหน่วยงานที่รับผิดชอบได้อย่างแท้จริง เป็นส่วนที่ควรตระหนักและให้ความสำคัญ หากขาดองค์ประกอบในการพัฒนาพื้นที่ในส่วนนี้ การที่นำผังการปฏิบัติงานนำมาปฏิบัติจริงจะมีการต่อต้านของประชาชนและกลุ่มผู้ได้เสีย ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเมือง

ส่วนแนวความคิดของการเติบโตอย่างชาญฉลาดในต่างประเทศ (key strategy) ได้กล่าวไว้ว่าแนวคิดพื้นฐานของการเติบโตอย่างชาญฉลาดมีอยู่ด้วยกัน 10 ประการ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558:22-23) ได้แก่

1. การใช้ที่ดินแบบผสมผสาน
2. การสนับสนุนการออกแบบอาคารให้เกาะกลุ่มกันและใช้ประโยชน์ในการ ออกแบบอาคารแบบกระชับ (Compact Building Design)
3. การสร้างโอกาสและทางเลือกของที่อยู่อาศัยสำหรับประชากรทุกระดับรายได้
4. การสนับสนุนการเชื่อมต่อระหว่างย่านและชุมชนด้วยการเดิน

5. การสร้างเสริมชุมชนให้เป็นสถานที่พิเศษ (distinctive) และมีแรงดึงดูด (attractive) ด้วยความผูกพันกับสถานที่อย่างเข้มแข็ง
6. การรักษาที่โล่ง พื้นที่การเกษตร พื้นที่ธรรมชาติที่งดงาม และพื้นที่ซึ่งมีความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม
7. สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและมุ่งการพัฒนาไปยังชุมชนที่มีสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
8. การจัดหาทางเลือกการเดินทางและการคมนาคมขนส่งที่มีความหลากหลาย
9. การสร้างระบบการตัดสินใจในการพัฒนาชุมชนที่คาดการณ์ได้ ชัดเจน ยุติธรรม และมีประสิทธิภาพด้านต้นทุน
10. การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนและส่งเสริมประสานร่วมมือกันระหว่างชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2.4.3 แนวความคิดเมืองน่าอยู่ (Livable City)

ความหมายของเมืองน่าอยู่ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558:21-22) คือ ชุมชนอยู่อาศัยที่มีคุณภาพชีวิตหรือสภาพแวดล้อมที่ดี เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน มีระบบเศรษฐกิจที่มั่นคง มีวัฒนธรรมและ จิตวิญญาณที่เป็นเอกลักษณ์ทางด้านองค์การอนามัยโลกได้ประมวลเมืองน่าอยู่ไว้ 11 ประการ คือ

1. มีสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและที่อยู่อาศัยสะอาด ปลอดภัย
2. มีระบบนิเวศน์ที่อยู่อาศัยในภาวะที่สมดุล
3. มีชุมชนเข้มแข็ง ช่วยเหลือเกื้อกูลไม่เอาัดเอาเปรียบ
4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดและตัดสินใจในเรื่องที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต
5. ประชาชนได้รับปัจจัยพื้นฐานของชีวิตอย่างพอเพียง
6. ประชาชนมีสิทธิในการรับรู้ข่าวสารการติดต่อประสานงาน และระดมความคิดเห็นเพื่อทำงานร่วมกันในชุมชน
7. มีระบบเศรษฐกิจที่หลากหลายและมีนวัตกรรมอยู่เสมอ
8. มีการเชื่อมโยงมรดกทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต รวมทั้งเอกลักษณ์ของชุมชนแต่ละชุมชน
9. มีการพัฒนาเป็นไปอย่างกลมกลืนส่งเสริมคุณลักษณะที่ดีที่มีในอดีตโดยใช้ทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด
10. มีระบบการบริการสาธารณสุขและการรักษาพยาบาลทั่วถึงสำหรับประชาชนทุกคน
11. ประชาชนมีสภาพะสุขภาพดี มีอัตราการเจ็บป่วยในระดับต่ำ

จากลักษณะหลายประการของแนวคิดเมืองน่าอยู่จะมีความสอดคล้องกับแนวคิด New Urbanism โดยเฉพาะลักษณะทางกายภาพ เช่น การมีสภาพแวดล้อมที่ดี หรือการมีระบบเศรษฐกิจที่หลากหลาย การพัฒนาที่มีความกลมกลืนและเป็นมิตรกับระบบนิเวศน์ เป็นต้น ในการพัฒนาศูนย์กลางของเมืองนั้นได้มีแนวคิดในการปรับปรุง เพื่อให้เป็นเมืองน่าอยู่โดยมีหลักการสำคัญคือ (Suzanne Lenard, 1995)

- กำหนดการใช้งานแบบผสมผสานของกิจกรรมแบบต่าง ๆ ในพื้นที่เดียวกัน
- จัดสร้างร้านค้าและส่วนบริการสำคัญให้อยู่ในพื้นที่เดียวกัน
- สร้างกิจกรรมใหม่ๆที่ผู้คนในเมืองและนอกเมืองสามารถพบปะสังสรรค์กันได้
- ไม่ส่งเสริมการพัฒนาในย่านรอบเมือง ควรให้ความสำคัญในการก่อสร้างภายในเมือง รวมทั้งมีการควบคุมเรื่องความสูงของอาคาร
- พัฒนาแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่จะช่วยส่งเสริมเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมที่ประชาชนมองเห็นว่าเหมาะสมกับเมือง
- จัดสร้างร้านค้าและส่วนบริการสำคัญ ให้อยู่ระยะที่เดินถึงได้สำหรับประชาชนที่จะเดินทางกลับจากศูนย์กลางของเมือง
- กำหนดและรักษาลักษณะเด่นของสังคมที่มีอยู่ เช่น ร้านกาแฟ ร้านค้า เพื่อให้เป็นสถานที่พบปะของคนในชุมชน
- กำหนดสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน และพยายามปรับปรุงการเข้าถึงโดยการเดินเท้ารวมทั้งการปรับปรุงทางเดินเท้าให้เชื่อมต่อกับส่วนต่าง ๆ ของเมือง
- พัฒนาแนวทางการออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะ เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์พื้นที่ว่างของชุมชน ที่ประชาชนเห็นควรให้เข้าถึงได้ง่าย และสามารถใช้งานได้หลากหลายจากคนหลายประเภท
- สร้างโครงข่ายของระบบการคมนาคมที่ดี และระบบทางเดินเท้า จักรยานทั่วเมือง โดยเชื่อมต่อกับย่านชานเมืองด้วย
- ทดแทนที่จอดรถบนดินด้วยที่จอดรถใต้ดิน โดยสร้างที่จอดรถเดิมเป็นทางเดินเท้าที่เชื่อมประสานกันทั่วเมือง เพื่อส่งเสริมการสัญจรโดยทางเท้า
- จัดหาแนวทางในการลดผลกระทบด้านการจราจร ในเมืองโดยการออกแบบถนนใหม่ในศูนย์กลางเมือง รวมทั้งถนนสายหลักอื่น ๆ

2.4.4 แนวความคิดการปรับปรุงการฟื้นฟูเมือง (Urban Renewal)

แนวความคิดการปรับปรุงฟื้นฟูเมือง (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558:31) เป็นแนวคิดที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่เมืองที่มีประวัติศาสตร์ เรื่องราวหรือกิจกรรมสำคัญของแต่ละชุมชน เช่น เมืองแห่งการค้า เมืองการท่องเที่ยว เมืองอุตสาหกรรม เมืองสำคัญทางศาสนา แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของเมืองไปจากหลายปัจจัยทำให้เรื่องราวหรือกิจกรรมเหล่านั้นได้สูญหายไปจากการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองเป็นการการทบทวนประวัติศาสตร์ เรื่องราวหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นในอดีตกลับมาสื่อสารผ่านงานสถาปัตยกรรมหรืองานออกแบบวางผังเมือง ส่งเสริมกิจกรรมที่หลากหลาย สร้างความโดดเด่นและเกิดการรับรู้ให้เมืองกลับมามีชีวิตอีกครั้ง

2.4.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับการปรับปรุง การฟื้นฟูเมือง

การฟื้นฟู หมายถึง การพัฒนาการปรับปรุงพื้นที่เสื่อมโทรมของเมืองให้ดีขึ้นทั้งด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมโดยมีลักษณะรูปแบบที่ครอบคลุม ถึงการพัฒนาและปรับปรุงสภาพเดิมของชุมชนเดิม และการพัฒนาพื้นที่ว่างเปล่า เพื่อเป็นการแก้ปัญหาสภาพชุมชนเมือง ตลอดจนอนุรักษ์สิ่งที่มีค่าไว้ เพื่อให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยการปรับปรุงนั้นไม่จำเป็นต้องทำทั้งเมือง อาจทำเฉพาะบริเวณที่มีความเหมาะสม ในแต่ละบริเวณที่จะทำการฟื้นฟู ควรมีการศึกษาให้ชัดเจนว่าพื้นที่ใดควรสงวนรักษาไว้สักหน่อยเพียงใด และควรจัดลำดับความสำคัญของโบราณสถานเพื่อจะได้สามารถพัฒนาให้คุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจด้วย ในที่นี่ได้ทำการศึกษากการแบ่งการฟื้นฟูเมือง ออกเป็น 2 แบบ (กระทรวงมหาดไทย,กรมโยธาธิการและผังเมือง,2540:177) คือ

1. การปรับปรุงในเชิงพัฒนา
2. การปรับปรุงในเชิงอนุรักษ์

2.4.4.2 สาเหตุที่ต้องทำการฟื้นฟูเมือง

Stanley Millward ได้กล่าวถึงสาเหตุในการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองในเขตย่านประวัติศาสตร์ (Historic-Cultural Districts) โดยได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุหลัก 6 ประการ ในการตัดสินใจดำเนินการฟื้นฟูเมือง (กระทรวงมหาดไทย, กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2540:179) ดังนี้

1. การพัฒนาเป็นไปได้ยากมาก อันเนื่องมาจากการขาดการวางแผน และเกิดกิจกรรมการพัฒนาเมืองที่มากจนเกินไปในเมืองเก่า รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างเศรษฐกิจและทางสังคม เช่น

การเพิ่มของจำนวนประชากร การเพิ่มขึ้นหรือการลดลงของความเจริญ การพัฒนาที่เสียค่าใช้จ่ายสูงมาก ของบริการสาธารณสุข และสาธาณูปโภค สาธาณูปการ เป็นต้น

2. การไม่สามารถคาดการณ์ ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio Economic)
3. ความขาดแคลนเงินทุนในการอนุรักษ์พื้นที่ (Stanley Millward, 1972:135)
4. การขยายตัวของประชากรในเขตชุมชนเมือง ซึ่งส่งผลกระทบต่อโดยตรงในเรื่องที่ความต้องการใช้พื้นที่ประเภทต่าง ๆ เพิ่มขึ้นตามไปด้วย
5. การพัฒนาด้านการก่อสร้างเพื่อรองรับการขยายตัวของประชากรที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนเมืองอย่างรวดเร็ว โดยไร้ทิศทางและมาตรการควบคุม
6. ปัญหาด้านประชากรศาสตร์และนิเวศวิทยา ด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านการเมือง การปกครอง และด้านผังเมืองและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้สะสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ขาดการปรับปรุงฟื้นฟูให้เหมาะสมกับกาลเวลา

2.4.4.3 รูปแบบและลักษณะแนวทางในการปรับปรุงฟื้นฟูเมือง

รูปแบบและลักษณะแนวทางในการปรับปรุงฟื้นฟูเมือง สามารถดำเนินการได้ใน 4 ลักษณะ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558: 32-33) ดังนี้

1. การรื้อสร้างขึ้นใหม่ (Redevelopment) คือการปรับปรุงพื้นที่ที่มีการใช้งานไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจ เป็นวิธีการที่ใช้พัฒนาเมืองที่มีความเสื่อมโทรม ให้มีกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น โดยมากเหมาะกับพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ด้วยวิธีการการรื้อย้ายส่วนที่ชำรุดทรุดโทรมแล้วแทนที่ด้วยสิ่งใหม่ ซึ่งการพัฒนาด้วยวิธีนี้อาจไม่เหลือสภาพเดิมของชุมชน
2. การบูรณะปรับปรุง (Rehabilitation) เป็นการพัฒนาทางด้านกายภาพโดยพัฒนาจากโครงสร้างที่มีอยู่เดิม หรือซ่อมแซมส่วนที่ชำรุด มากกว่าการรื้อย้ายมักใช้กับพื้นที่ที่มีความสำคัญหรือมีคุณค่า ซึ่งจะรวมไปถึงการลดความหนาแน่นของประชากร เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับพื้นที่ในหลายด้าน การปรับปรุงฟื้นฟูในลักษณะนี้จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก และคงสภาพเดิมไว้เป็นส่วนใหญ่
3. การอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าไว้ (Conservation) เป็นการสงวนรักษาส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดที่มีคุณค่าเพื่อการรักษาไว้ให้คงอยู่ (F Stewart Chaplin JR. and E. Kaiser, 1979) กรมการผังเมือง ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าไว้ คือ การอนุรักษ์และรักษาพื้นที่บริเวณใด

บริเวณหนึ่ง ไม่ให้มีความเจริญเติบโตของเมืองเข้าไปทำลายสิ่งที่มีคุณค่าในบริเวณนั้น (กระทรวงมหาดไทย, กรมการผังเมือง, 2540: 179)

4. การพัฒนาพื้นที่ว่างเปล่า (Rearrangement) หมายถึงการพัฒนาในพื้นที่บริเวณใด บริเวณหนึ่ง ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่บริเวณนั้น ให้มีสภาพดีขึ้น และมีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ อย่างคุ้มค่า

2.4.4.4 แนวทางการจัดทำโครงการปรับปรุงฟื้นฟูเมือง (Project Guideline)

แนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ (กระทรวงมหาดไทย, 2540: 179)

1. การคัดเลือกพื้นที่จัดทำโครงการ
2. การกำหนดบทบาทหน้าที่ของรัฐบาล
3. การจัดตั้งองค์กร และกฎหมาย
4. การบริหารด้านการเงิน
5. การบริหารโครงการ การดูแลบำรุงรักษา

การเลือกพื้นที่ที่จัดทำโครงการ (Project Area) (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558: 33-34) ในการฟื้นฟูเมืองนั้น นอกจากจะพิจารณาเฉพาะพื้นที่ที่จะทำการฟื้นฟูแล้วยังจำเป็นต้องพิจารณาพื้นที่โดยรอบด้วยว่า พื้นที่บริเวณใดที่จะได้รับผลกระทบหรือถูกรบกวนจากการฟื้นฟู จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดบริเวณโครงการ และกำหนดพื้นที่ข้างเคียงที่มีผลกระทบต่อโครงการ โดยจะต้องออกกฎหมายควบคุมไปพร้อม ๆ กัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสภาพที่ไม่เหมาะสม

พื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่จะทำการฟื้นฟู แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. พื้นที่ที่มีปัญหาทางกายภาพของชุมชน เช่น มีความเสื่อมโทรมมาก ขาดระบบโครงสร้างพื้นฐานของเมืองที่ดี
2. พื้นที่ที่มีศักยภาพในการฟื้นฟู เป็นพื้นที่ผ่านการประเมินด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ที่ง่ายต่อการพัฒนาและมีความคุ้มค่าสูงสุด

สำหรับการดำเนินการฟื้นฟูนั้น สามารถจำแนกตามการถือครองตามกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ ดังนี้

- ที่ดินของเอกชนที่ทำการฟื้นฟูโดยเอกชน ไม่มีองค์กรของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าไปเกี่ยวข้อง
- ที่ดินของเอกชนที่ทำการฟื้นฟูโดยองค์กรของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมใน การพัฒนา อาจมีการใช้กฎหมายท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบังคับเพื่อการพัฒนาได้

- ที่ดินของรัฐ หน่วยงานภาครัฐเป็นมีหน้าที่รับผิดชอบการพัฒนาพื้นที่โดยตรง หรืออาจมีการจูงใจให้ภาคเอกชนสามารถเข้าร่วมกับภาครัฐในการพัฒนานั้นได้ในบางกรณี ขึ้นอยู่กับการพิจารณาแนวโน้มและปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในอนาคต โดยมีตัวกำหนด (Indicator) ความเหมาะสมของพื้นที่ที่ควรทำการฟื้นฟู ดังนี้

- พื้นที่มีมาตรฐานด้านสาธารณสุขโรค สาธารณูปการต่ำ
- อายุ และสภาพของอาคาร
- ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ และสังคม
- ความคุ้มค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม
- กิจกรรมที่ไม่มีความเหมาะสมในพื้นที่นั้น ๆ

ในขณะที่ Wilfred Bums ได้เสนอ แนวทางในการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองในบริเวณพื้นที่พาณิชย์กรรมของเมืองไว้ดังต่อไปนี้

- เก็บรูปแบบอาคาร และแนวคิดแบบเดิมไว้
- แบ่งแยกระบบการจราจรของรถออกจากทางเดินเท้า
- ให้ส่วนบริการอยู่ด้านหลังของร้าน
- สร้างเอกลักษณ์ของย่านให้เกิดจากพื้นฐานเดิม
- พยายามให้รัฐซื้อหรือเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินแปลงขนาดใหญ่
- อนุรักษ์จุดที่เป็นต้นกำเนิดของย่านไว้
- พัฒนาโดยให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน หรือ กำหนดกฎเกณฑ์

ข้อบังคับ

- สร้างให้เกิดการค้าขายอย่างกว้างขวาง และให้ความสำคัญกับทางเดินเท้าให้มาก

เนื่องจากจะเป็นตัวชักนำให้เกิดการซื้อขายมากกว่า

สรุปทฤษฎีและแนวความคิดในการวางผังออกแบชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

ทฤษฎีและแนวความคิดในการวางผังออกแบชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม ประกอบไปด้วย ทฤษฎีชุมชนเมืองที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น ทางการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในท้องถิ่นยาวนาน สิ้นเปลือง ประหยัดพลังงานและไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม แนวคิดการเจริญเติบโตอย่างชาญฉลาด (Smart Growth) เป็นการเน้นการพัฒนาเมืองที่อยู่บนโครงสร้างพื้นฐานเดิมที่มีอยู่แล้วเช่น ระบบสาธารณสุขโรค สาธารณูปการ การพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป แนวคิด The New Urbanism เป็นการพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาของเมืองทาง

กายภาพที่เกิดจากการที่เมืองมีการขยายตัวออกไปอย่างไม่เป็นระเบียบในการนำมาออกแบบต้องควบคุมตั้งแต่อาคารไปจนถึงการพัฒนาผังแม่บทโครงการ แนวความคิดเมืองน่าอยู่ (Livable City) เป็นการพัฒนาชุมชนเมืองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีควบคู่กับสภาพแวดล้อม คนในชุมชนมีสังคมที่เข้มแข็ง เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตมีเศรษฐกิจที่มั่นคงมีประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ แนวความคิด การปรับปรุงการฟื้นฟูเมือง (Urban Renewal) การพัฒนาพื้นที่เมืองที่มีประวัติศาสตร์หรือมีกิจกรรมที่สำคัญของแต่ละชุมชน แต่ด้วยสภาพปัจจุบันมีความเสื่อมโทรมจึงต้องปรับปรุงฟื้นฟูทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมรวมถึง การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนเดิม และการพัฒนาพื้นที่ว่างตลอดจนอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าไว้เพื่อให้คนในชุมชน มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนพหุวัฒนธรรม

2.5.1 นิยามของพหุวัฒนธรรม

ctio avry นิยามว่า สังคมพหุวัฒนธรรม หมายถึง "กลุ่มคนที่อยู่ในภูมิภาคหรือประเทศเดียวกันในองค์กรเดียวกันมีวิถีชีวิตรูปแบบเดียวกันที่มีความแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรม"และในCambridgeDictionary(<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/multicultural>) ให้ความหมายของความเป็นพหุวัฒนธรรมไว้ว่า คือ "ความเชื่อว่าจะต้องให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมที่แตกต่างกันภายในสังคมหนึ่ง"

ดังนั้น สังคมพหุวัฒนธรรมจึง หมายถึง กลุ่มคนที่มีความแตกต่างด้านวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทั้งชนบทรวมชนนิยมประเพณี ชาติพันธุ์ ศาสนกิจ พิธีการต่าง ๆ ภาษาการแต่งกาย วิธีการคิดการมีปฏิสัมพันธ์รวมถึง การสื่อสารมาอยู่ร่วมกันในบริเวณร่วมดินแดนเดียวกันการรวมกันของกลุ่มหมู่เราหรือต่างชาติพันธุ์ซึ่งนำไปสู่การมีกฎกติกา มารยาทการให้เกียรติซึ่งกันและกันการเคารพบนพื้นฐานของความเข้าใจร่วมกันถือเป็นปัจจัยที่ทำให้สังคมพหุวัฒนธรรมดำเนินไปตามครรลองของสังคมได้ดี โดยธรรมชาติของพหุวัฒนธรรมจะพบว่าบุคคลแต่ละคนจะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มซึ่งมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นของตนเองและหลาย ๆ กลุ่มจะรวมตัวกันเป็นสังคมใหญ่ อยู่รอดของกลุ่มเกิดจากการเห็นคุณค่าของกระบวนการคิดและสัญลักษณ์ที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมปัจจัยทางศาสนา เชื้อชาติอายุเพศชนชั้นทางสังคมและการศึกษาจะเป็นตัวการสำคัญที่กำหนดเกี่ยวกับความเชื่อความรู้สึกและการกระทำของบุคคลในลักษณะของการรวมกลุ่มต่าง ๆ ของสังคมใหญ่ย่อมมีการประสานของ กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมบุคคลแต่ละคนนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหนึ่งแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอื่น ๆ ในขณะเดียวกันด้วย ซึ่งอาจมีลักษณะที่ชัดเจนในกลุ่มหนึ่ง และมีลักษณะที่น้อยหรือไม่มีเลยในอีกกลุ่มหนึ่ง

นอกจากนี้ ความเป็นพหุวัฒนธรรมที่ถอดบทเรียนจากประเทศสิงคโปร์นั้น พบว่ามีการที่รัฐบาลกำหนดนโยบายเกี่ยวกับภาษาซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญและละเอียดอ่อนในการแสดงตัวตน

หรือกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของคนในแต่ละเชื้อชาติโดยรัฐบาลกำหนดให้สิงคโปร์เป็นประเทศที่เป็นรัฐหลายภาษา (Multilingual state) มีการกำหนดภาษาหลักจำนวน 4 ภาษาคือภาษาอังกฤษภาษา มาเลย์ภาษาจีนกลางและภาษาทมิฬโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง (Common Language) ที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่เชื่อมสัมพันธ์ของคนแต่ละเชื้อชาติเข้าหากันใช้เป็นภาษาสำหรับ การทำงานการเรียนควบคู่ไปกับภาษาที่พูดแต่กำเนิดโดยไม่จำเป็นต้องละทิ้งภาษาแม่ (Mother Tongue language) มีหลักคิดพื้นฐานที่ทำให้เกิดคนยอมรับในความแตกต่างหลากหลายในความเป็นมาของวัฒนธรรมซึ่งแนวคิดนี้จะไม่ทำให้ประชาชนคนใดหรือกลุ่มใดรู้สึกเหมือนถูกกดขี่ข่มเหงหรือถูกทำให้เป็นคนอื่น สิ่งหนึ่งที่รัฐพยายามสร้างการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้ ดำเนินมาในลักษณะของการใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนผ่านการกำหนดหลักสูตรหรือสอดแทรกเนื้อหาในรายวิชาการเรียนการสอนต่าง ๆ ให้เด็กและเยาวชนที่ต่อไปจะเติบโตเป็นกำลังสำคัญของชาติมีความเข้าใจในความเป็นพหุวัฒนธรรมเคารพและเข้าใจในความหลากหลายทางเชื้อชาติศาสนาและวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไทยทุกกลุ่มด้วยความเข้าใจลุ่มลึกชัดเจนในมิติต่าง ๆ ที่ต้องสะท้อนให้เห็นว่าความแตกต่างเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องผิดแปลกต่างไปจากวิถีชีวิตของตนเองหรือให้คุณค่าแก่ความคิดของความเชื่อของเราว่าดีกว่าของคนอื่น จนนำมาสู่การแบ่งแยกกลุ่มเป็นพวกเราพวกเขาพวกเขาโดยควรสำนึกไว้เสมอว่า คนทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียวกันได้แม้ว่าจะมีความคิดและความเชื่อแตกต่างกันจากนั้นรัฐบาลอาจส่งเสริมการเกิดบรรยากาศสังคมพหุวัฒนธรรมผ่านการดำเนินการกิจกรรมทางสังคมในรูปแบบอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง (ชัชพงศ์ รัตนาภิรมย์, ม.ป.)

2.5.2 อรรถประโยชน์ของพหุวัฒนธรรมในการปฏิบัติงาน

การปฏิบัติงานภายใต้บริบทของพหุวัฒนธรรมก่อให้เกิดประโยชน์ในหลายมิติดังนี้ (N. Sumathiet al., 2018)

1. ประโยชน์ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านกำลังคนที่สืบเนื่องจากการเคลื่อนย้ายกำลังพลไปทั่วโลกจึงต้องมีการพัฒนาทักษะการจัดการในธุรกิจโลกาภิวัตน์บริษัทข้ามชาติ พบว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นคือบริษัทต้องการให้เกิดความเข้าใจความซาบซึ้งอย่างถ่องแท้ในลูกจ้างข้ามชาติเพื่อประสิทธิภาพในองค์กร การระบุ ลักษณะที่เหมือนกันซึ่งเป็นกลุ่มเฉพาะของระดับความสามารถของพนักงานที่เป็นกลุ่มเฉพาะการชี้ให้เห็นลักษณะหลายลักษณะที่เหมือนกันว่ากลุ่มเฉพาะของพนักงานและในเวลาเดียวกันการติดต่อโดยใช้ประโยชน์จากความหลากหลายกับพนักงานเหล่านี้ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคนด้วย จะทำให้เสถียรภาพของความสามารถหรือความสำเร็จขององค์กร

2. ประโยชน์ของการแข่งขันท่ามกลางความหลากหลายจะนำมาซึ่งความยืดหยุ่นของระบบในองค์กรการเพิ่มความคิดสร้างสรรค์และการขยายขอบเขตของสินค้าการพัฒนาทักษะพื้นฐานทางการตลาดให้เป็นไปอย่างกว้างขวาง
3. ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจริงจากความหลากหลายที่ผู้นำมักให้ความสำคัญประกอบไปด้วย
 - การที่ทีมมีความหลากหลายสามารถสร้างผลผลิตได้ดีกว่ามีความคิดที่สร้างสรรค์กว่าเพราะวิธีการฉีกกำลังระหว่างความแตกต่าง การทำให้เกิดภูมิปัญญาขุมปัญญาที่จะสามารถรักษาความสามารถที่ดีที่สุดได้
 - กำลังคนที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม หมายถึงภูมิปัญญาซึ่งทำให้สามารถรักษาคนที่มีความสามารถในองค์กรได้ดีที่สุด
 - กำลังพลที่มีความแตกต่างกันและทักษะที่แตกต่างจะทำให้องค์กรมีผลิตภัณฑ์และบริการที่หลากหลายและปรับเปลี่ยนได้มากขึ้นสามารถ มีการดัดแปลงได้ดี
 - กำลังคนที่แตกต่างจะทำให้ความสามารถในการจัดการกับลูกค้ามีความเป็นไปได้ดีมากยิ่งขึ้นและทำให้ประสบความสำเร็จในการขยายตลาดให้กว้างขึ้นจะเป็นการเปิดโอกาสอย่างมหาศาลต่อโอกาสเจริญเติบโตของตนเองและอาชีพของพนักงานและองค์กร

นอกจากนี้ White (1999) ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อดีขององค์กรที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

1. องค์กรพหุวัฒนธรรมมีความได้เปรียบในการดึงดูดและรักษาความสามารถที่ดีที่สุดที่มนุษย์มีอยู่ กล่าวคือ เมื่อองค์กรสามารถดึงดูด รักษา และส่งเสริมการใช้ประโยชน์สูงสุดของบุคลากรที่มาจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย องค์กรจะได้เปรียบในการแข่งขันและรักษาคุณภาพสูงสุดของทรัพยากรมนุษย์
2. องค์กรพหุวัฒนธรรมสามารถเข้าใจและเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้นและเพิ่มชิ้นการที่องค์กรมีบุคลากรที่มีความหลากหลายอยู่ภายในองค์กรจะทำให้เกิดความเข้าใจลูกค้าที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันและสามารถผลิตสินค้าหรือให้บริการได้ตรงตามความต้องการและและข้อจำกัดของลูกค้าที่หลากหลายเหล่านั้นด้วย

3. องค์กรพัฒนาธรรมเป็นองค์กรที่แสดงถึงการมีความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมขั้นสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการวิจัยและเทคโนโลยีขั้นสูงเนื่องจากเป็นองค์กรที่มักจะเปิดกว้างทางความคิด และยอมรับความคิดเห็นที่มาจากหลากหลายเพศและเชื้อชาติว่าเป็นความคิดที่มีคุณค่า
4. องค์กรพัฒนาธรรมเป็นองค์กรที่มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาได้ดีกว่า เนื่องจากองค์กรสามารถรับรู้ความหมาย ดีความ และมีมุมมองที่หลากหลาย ปราศจากวิธีการคิดแบบเหมารวม (groupthink)
5. องค์กรพัฒนาธรรมสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าและมีความยืดหยุ่นในองค์กรมากกว่า

2.5.3 นวัตกรรมที่เกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม

การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication) คือ การสื่อสารในรูปแบบหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับความเป็นโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน เป็นการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างคนที่มาจากต่างวัฒนธรรม แนวคิด ความเชื่อและพฤติกรรม การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้นประกอบไปด้วย การสื่อสารวจนภาษา (Verbal) และอวจนภาษา (Nonverbal) การสื่อสารทั้งแบบไม่ผ่านสื่อ (non-mediate) เน้นการสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตา (face to face) และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน (interaction) (เมตตา วิวัฒนานุกูล (กฤตวิทย์), 2548) การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมอาจนำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การโยกย้ายถิ่น การปรับตัวและความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมได้ (Sorrells, 2013) อย่างไรก็ตาม ในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้นหากคู่สื่อสารที่มาจากต่างวัฒนธรรมมีการรับรู้ มุมมอง การตีความและพฤติกรรมที่แตกต่างกันอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมแล้ว ก็อาจเกิดอุปสรรคในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมขึ้นได้ อันได้แก่

1. การไม่เข้าใจภาษา
2. การไม่มีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมนั้น ๆ
3. ความแตกต่างของการรับรู้และวิถีคิด และมีวิถีคิดที่ขาดประสิทธิภาพ
4. มีอคติและขาดการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล
5. ไม่มีการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในวัฒนธรรมใหม่และการไม่เคารพวัฒนธรรมอื่น (Gudykunst & Kim, 2003 อ้างถึงใน เมตตา วิวัฒนานุกูล) (2559)

ดังนั้น ในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเพื่อลดอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม คู่สื่อสารควรมีความตระหนักถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมใน 3 ระดับ ซึ่งประกอบด้วย

2.6 ทฤษฎีจินตภาพเมือง

“เมือง และจินตภาพ” ความสำคัญของการอ่านเมืองเพื่อการสร้างทำความเข้าใจ ใน The Image of the City โดย Kevin Lynch

เมืองเป็นส่วนผสมที่ซับซ้อนของหลายสิ่ง ผู้คน ถนน รถรา ต้นไม้ สวน ตึกรามบ้านช่อง และองค์ประกอบอีกนับไม่ถ้วน นำมาซึ่งข้อสังเกตที่หลายคนเห็นตรงกันว่า เมืองเมืองหนึ่งจะมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองและแตกต่างจากเมืองเมืองอื่น แต่ในขณะเดียวกัน องค์ประกอบที่หลากหลายของเมืองนั้นก็อาจนำมาซึ่งความสับสนซับซ้อนไปจนถึงสับสน หรือกระทั่งถูกมองว่าเป็นปัญหาของผู้อยู่อาศัยในหลายๆ การถกเถียง

Kevin Lynch นักคิดนักเขียนด้านผังเมืองชาวอเมริกันได้นำเสนอหนึ่งในวิธีคิดเกี่ยวกับเมืองในช่วงศตวรรษที่ 20 ช่วงเวลาที่หลายทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนเมืองปะทะสังสรรค์กันมากในโลกตะวันตก คำอธิบายของ Lynch ในเวลานั้นนับเป็นแง่มุมใหม่ที่แพร่หลาย และหลายคนก็ได้ยึดใช้เป็นทฤษฎีในการทำความเข้าใจเมือง ที่ยังคงส่งอิทธิพลต่อแนวคิดการออกแบบชุมชนเมืองมาจนถึงเวลาปัจจุบัน

2.6.1 แนวคิดเรื่องชุมชนเมืองในศตวรรษที่ 20

Kevin Lynch ได้อธิบายถึงในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 ก่อนช่วงเวลานี้ เป็นช่วงเวลาหลายเมืองในโลกตะวันตกประสบปัญหาคล้ายกันคือ ความเสื่อมโทรมของเมืองอันเป็นผลกระทบต่อเนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ที่นำมาซึ่งการเกิดขึ้นของย่านอุตสาหกรรมในจุดต่าง ๆ การเคลื่อนย้ายของแรงงานจำนวนมากจากชนบทเข้าสู่เมือง และความแออัดรวมถึงการขาดแคลนที่อยู่อาศัยเนื่องจากตัวเมืองไม่อาจรองรับปรากฏการณ์ดังกล่าวได้

ในช่วงเวลานี้ หลายแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเมืองได้เกิดขึ้นเพื่อตอบรับปัญหาดังกล่าว โดยหนึ่งในแนวคิดที่แพร่หลายคือแนวคิดที่เรียกว่า Garden City ริเริ่มโดยนักทฤษฎีด้านชุมชนเมืองชาวอังกฤษ Ebenezer Howard ตั้งแต่ช่วงปี 1898 ใจความสำคัญของแนวคิดนี้ คือการเลือกและผสมผสานข้อดีของการอยู่อาศัยในเมืองและในชนบท โดยคัดข้อเสียของทั้งคู่ทิ้งไป แล้วมาจำลองเป็นรูปแบบของชุมชนต้นแบบ แนวคิดดังกล่าวนำมาซึ่งแผนผังจำลองชุมชนการอยู่อาศัยในจินตนาการ ที่มีการแบ่งโซนระหว่างโซนที่อยู่อาศัย เกษตรกรรม อุตสาหกรรมชัดเจน และมีการระบุรูปแบบการเดินทาง สาธารณูปโภค รวมถึงระบุจำนวนประชากรในแต่ละเขตอย่างแน่นอนชัดเจนด้วย แม้จะถูกอ้างถึงและมีอิทธิพลรวมถึงมีการปรับใช้ในการออกแบบหลายชุมชน แต่แนวคิด Garden City ก็เป็นที่เข้าใจตรงกันว่าเป็นแนวคิดที่เอนเอียงไปในทางการจำลองชุมชนในอุดมคติหรือโลกแบบยูโทเปีย (Utopia) ขึ้น คล้ายเป็นการปฏิเสธโลกใบเดิมแล้วสร้างโลกใบใหม่ขึ้นมาแทน รวมถึงเป็นการมององค์ประกอบทั้งหลายในเมืองเป็นหน่วยย่อยในเชิงนามธรรมที่ตัดรายละเอียดและความหลากหลายในความเป็นจริงออกไป

อีกแนวคิดเรื่องชุมชนเมืองที่คล้ายคลึงกันในเชิงการปฏิเสด็จสิ่งเดิมแล้วนำเสนอสิ่งใหม่ในช่วงเวลาต่อมา คือแบบจำลองเมือง The Radiant City โดยสถาปนิกผู้ทรงอิทธิพลในโลกสถาปัตยกรรม Le Corbusier ที่ถูกเผยแพร่ในช่วงทศวรรษที่ 1920 – 1930 แผนผังเมืองใหม่ของ Le Corbusier เป็นการเริ่มสร้างชุมชนใหม่จากจุดเริ่มต้นคล้ายกับแนวคิด Garden City แต่ The Radiant City นั้นเน้นการอยู่อาศัยในทางตั้งมากกว่าในแนวราบ นอกจากนี้ แผนผังทั้งหมดก็จะถูกวางลงบนกริด (Grid) โดยยึดแนวคิดการทำทุกอย่างให้เป็นมาตรฐาน เน้นอาคารและการอยู่อาศัยที่เป็นแบบแผน ได้รับแสงแดดเพียงพอ มีเส้นทางการเดินทาง (โดยรถยนต์) ที่สะดวก พร้อมพื้นที่โล่งสีเขียวขนาดใหญ่ที่หลายเมืองในยุโรปในขณะนั้นโยยหา แต่ก็เช่นเดียวกับ Garden City วิสัยทัศน์ของ Le Corbusier นี้มีจุดร่วมคล้ายกันคือการสร้างโลกในอุดมคติขึ้นทับชุมชนเมืองเดิม แม้จะมีการนำไปใช้รวมถึงมีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมในหลายๆ โครงการโดยเฉพาะโครงการที่อยู่อาศัยทางตั้งทั้งหลายที่เราคุ้นตา แต่ก็ยากจะชี้ชัดได้ว่ามีโครงการไหนที่บรรลุเป้าหมายดังภาพฝันของ Le Corbusier ทุกประการเมื่อมันมาปรากฏบนโลกของความเป็นจริง

แนวคิดด้านชุมชนเมืองสองแนวคิดที่ได้กล่าวถึงไปแล้วกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดที่เน้นการนำเสนอภาพของการอยู่อาศัยแบบที่ทุกปรากฏการณ์การใช้ชีวิตและความสัมพันธ์ถูกคิดขึ้นมาใหม่ราวกับถูกวาดจากกระดาษเปล่า หรือกล่าวอีกแบบว่าเป็นการจินตนาการถึงเมืองใหม่ที่ยังไม่เคยเกิดขึ้นหรือเป็นภาพฝันของเมืองในอนาคตที่ยังมาไม่ถึง มาถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าวิสัยทัศน์ที่ไม่ได้รวมความหลากหลายและปรากฏการณ์ในชีวิตจริงทั้งสองแบบนี้ไม่เคยบรรลุเป็นชุมชนเมืองในฝันได้ตามต้นความคิด ในยุคหลังสงคราม ครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 จึงเกิดแนวคิดอีกกระแสที่แตกต่างจากแนวทางการวาดสร้างโลกใบใหม่ แต่เริ่มเป็นการเริ่มจากการมองหาสิ่งที่มีอยู่เดิม และหยิบเอาประสบการณ์ร่วมของผู้คนในสังคมมาเกี่ยวข้องมากขึ้น แนวคิดของ Kevin Lynch ที่จะนำเสนอในส่วนถัดไปนี้ ก็กล่าวได้ว่าเป็นอีกวิธีการที่เป็นการทำความเข้าใจผู้คนและองค์ประกอบของเมืองที่มีอยู่เดิม เพื่อจุดประสงค์ในการนำเสนอวิสัยทัศน์ด้านชุมชนเมืองแบบใหม่ที่อาจนำไปสู่แนวทางการออกแบบและวางแผนชุมชนเมืองต่อไปได้

2.6.2 องค์ประกอบของจินตภาพเมือง

ในทฤษฎีนี้ Lynch กล่าวถึงองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง 5 ประการ ที่ช่วยในการสร้างจินตภาพของเมือง ได้แก่ 1) Path หรือ เส้นทาง 2) Edge หรือ เส้นขอบ 3) Districts หรือ ย่าน 4) Nodes หรือ ชุมทาง/ชุมชน และ 5) Landmarks หรือ ภูมิลักษณะ

Path หรือ เส้นทาง

เส้นทาง คือ ทางสัญจรที่ผู้คนใช้เดินทางผ่านไปมาในที่ต่าง ๆ อันได้แก่ ทางเดิน ถนน รวมไปถึงคลอง หรือแม้แต่ทางรถไฟ Lynch อธิบายว่าเส้นทางเป็นองค์ประกอบรากฐานในบรรดา 5

องค์ประกอบ เพราะเป็นองค์ประกอบที่ผู้คนใช้รับรู้เมืองและสร้างจินตภาพของเมืองไปในขณะที่พวกเขาเดินทาง รวมถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ก็จะเกาะเกี่ยวไปบนเส้นทางด้วยเช่นกัน

Edge หรือ เส้นขอบ

เส้นขอบ คือ ขอบเขตที่คั่นแบ่งระหว่างพื้นที่สองพื้นที่ เช่น กำแพง ขอบของเมือง หรือเส้นแบ่งทางธรรมชาติอย่างหาดทรายริมทะเล เส้นขอบนี้ทำหน้าที่หลักคือการจัดระเบียบ รวมถึงแบ่งและเชื่อมระหว่างพื้นที่สองพื้นที่ เส้นขอบหลายครั้งก็ทำหน้าที่เดียวกับการเป็นเส้นทาง เหมือนที่หลายครั้งถนนหรือลำธารในการรับรู้ของคนเป็นเส้นแบ่งระหว่างเขตแดนสองเขตนั้นเอง

Districts หรือ ย่าน

ย่าน คือ พื้นที่สองมิติขนาดกลางถึงใหญ่ที่ขยายขอบเขตไปถึงขอบเขตหนึ่งตามการประมาณในความคิดความเข้าใจของผู้คน ซึ่งภายในพื้นที่นั้นอาจมีคุณลักษณะบางประการในด้านต่าง ๆ ที่คล้ายกัน โดยย่านเป็นพื้นที่ที่นิยามตัวเองจากการมองออกไปเปรียบกับย่านอื่น รวมถึงเปรียบจากย่านอื่นมองกลับเข้ามาไปด้วยพร้อม ๆ กัน

Nodes หรือ ชุมทาง/ชุมชน

ชุมทางหรือชุมชน คือ จุดหรือลานต่าง ๆ ที่เรียกความสนใจและเรียกให้ผู้คนสัญจรเข้าไปได้ เช่น หัวมุมถนน แยกของเส้นทางที่ตัดกัน หรือลานกลางเมือง โดยธรรมชาติชุมทางสัมพันธ์กับเส้นทางเพราะเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกับการสัญจรของคน และชุมทางอาจทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์รวมหรือใจกลางของย่านด้วย

Landmark หรือ ภูมิทัศน์

แลนด์มาร์ค เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะเป็นจุดอ้างอิงในเมืองคล้ายชุมทาง แต่แตกต่างกันที่ผู้คนจะไม่ได้สัญจรเข้าไป หรือเป็นเพียงสัญลักษณ์หรือวัตถุที่มีอ้างอิง เช่น ป้าย ร้านค้า ตึกต่าง ๆ หอคอย หรืออนุสาวรีย์ แแลนด์มาร์คจึงเป็นองค์ประกอบที่อาจอยู่ไกล แต่อ้างอิงได้เมื่อถูกมองเห็นจากหลายมุมมองเมื่อยืนอยู่ในจุดต่าง ๆ ในเมืองได้ด้วย รวมถึงแม้แต่องค์ประกอบเล็ก ๆ อย่าง บานประตูของร้านค้าหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ หรือป้ายที่สร้างความคุ้นเคยให้กับชุมชน Lynch ก็ถือว่าเป็นแลนด์มาร์คในระดับย่อยด้วยเช่นกัน

2.7 ผลสรุป

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมองค์ความรู้ด้านทฤษฎี แนวคิด ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนหนองแสง การวางผังและออกแบบชุมชน และมาตรการนำแผนและผังไปปฏิบัติ จาก แหล่งข้อมูลต่าง ๆ และระบบสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต เพื่อจะนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย สรุป ได้ดังนี้

การออกแบบและวางผังชุมชนเมืองเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาเมืองสำหรับทุกเมือง โดยอาศัยการนำหลักการทางทฤษฎี และแนวความคิดที่หลากหลายมาปรับใช้ เป็นเครื่องมือประกอบการพัฒนา ที่เหมาะสมกับเมืองนั้น ๆ เพราะแต่ละเมืองมีบทบาทที่แตกต่างกันในด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยสามารถนำแนวคิด ทฤษฎีมากกว่าหนึ่งทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ร่วมกันได้อย่างหลากหลาย ดังนั้นการที่จะนำหลักการใดมาใช้ต้องมีการพิจารณาและวิเคราะห์อย่างรอบรอบและถูกต้อง โดยมีความเหมาะสมกับชุมชนเมืองมาเป็นกรอบในการดำเนินงาน ซึ่งจะนำมาสู่การพัฒนาเมืองที่ประสบความสำเร็จได้

แนวความคิดหรือทฤษฎีสำคัญที่นำมาการศึกษาวิจัย เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและเหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่นั้น ได้สังเกตเห็นศักยภาพในการพัฒนาเรื่องการอนุรักษ์บริเวณที่สำคัญของเมืองทั้งด้านประวัติศาสตร์ควบคู่กับระบบการบริหารจัดการโครงสร้างเมืองที่ดี จึงได้นำหลักการสองส่วนหลัก ๆ มาใช้ คือ แนวคิดการอนุรักษ์เมืองและชุมชนในย่านประวัติศาสตร์รวมถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และทฤษฎีและแนวความคิดในการวางผังออกแบบชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม ซึ่งโดยรวมแล้วหลักการสองส่วนนี้มีความคล้ายกันของหลักการในเรื่องวัตถุประสงค์ของการพัฒนาเกี่ยวกับ กายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของเมืองให้ดีขึ้น เพื่อการป้องกัน และแก้ไขปัญหาของชุมชนเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้อง เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขอนามัยชุมชน ความปลอดภัยสาธารณะ สวัสดิภาพสังคม ความสะอาดสบายจากบริการสาธารณะ การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมของเมือง ภายใต้กรอบการทำงานที่มุ่งเน้นของการควบคุมการขยายตัวของเมืองอย่างไว้ทิศทาง โดยการใช้อนุมาตรการข้อบังคับในส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินหรือการใช้ประโยชน์ของอาคารเป็นตัวช่วย ส่งเสริมให้เกิดการรับรู้ของผู้คนกับเมืองในมิติของงานสถาปัตยกรรมและงานออกแบบทางผังเมือง

นอกจากหลักการที่สอดคล้องกันของสองแนวคิดดังกล่าว ยังมีเรื่องของความแตกต่างกันที่เห็นได้ชัดอยู่คือ วัตถุประสงค์ของแต่ละแนวคิดมุ่งเน้นพัฒนาเมืองเฉพาะด้าน ซึ่งแนวคิดการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์รวมถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนั้น เป็นหลักการที่มีความเหมาะสมในเมืองที่มีบทบาทเป็นเมืองที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม โดยการฟื้นฟูหรือบูรณะเมืองเก่าให้สามารถต่อยอดการพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยวได้ในอนาคต เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาและการอนุรักษ์บริเวณที่เป็นต้นกำเนิดทางโบราณคดี โบราณสถาน สถานที่ที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ลักษณะของพื้นที่การพัฒนามีเฉพาะบริเวณหรือเฉพาะย่านเป็นหลักแต่ต้องมีความสอดคล้องกับภาพรวมของเมืองในมิติด้านต่าง ๆ ด้วย เป็นการเสริมสร้างเอกลักษณ์ โดยนำเรื่องราวประวัติศาสตร์ของเมืองมาสื่อสารกับผู้คนให้เกิดการรับรู้ โดยการใช้พื้นที่และอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

ศิลปวัฒนธรรม ทำให้เกิดประโยชน์ได้ในระยะยาว ด้วยการเพิ่มคุณค่าและความโดดเด่น สร้างความน่าสนใจให้ควรค่าแก่การอนุรักษ์ สงวนรักษาคุณค่าเดิมที่ให้อยู่ และช่วยเพิ่มคุณค่านั้นให้มากยิ่งขึ้น ในการออกแบบวางผังมีละเอียดสูงและชัดเจนกว่าอาจอยู่ในรูปแบบของผังเฉพาะ เนื่องจากเป็นการสื่อสารผ่านการรับรู้ของคนกับภูมิทัศน์ของเมือง ส่วนหลักการทฤษฎีด้านองค์ความรู้ในการวางผังและออกแบบกรอบเค้าโครงและเนื้อหาของเมืองนั้น มุ่งเน้นพื้นที่การพัฒนาที่มีความเป็นเมืองสูงนั้นมีวัตถุประสงค์หลักคือส่งเสริมพื้นที่พัฒนาให้เป็นศูนย์กลางเมืองมีความกระชับ เป็นการป้องกันการขยายตัวของเมืองที่กระจัดกระจายและไร้ทิศทาง โดยเพิ่มความหนาแน่นการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเพิ่มความคุ้มค่าในการใช้ที่ดิน การพัฒนาที่พักอาศัยหลากหลายรูปแบบ เพื่อตอบสนองต่อกลุ่มผู้อยู่อาศัยที่แตกต่าง ให้ความสำคัญด้านการบริการโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภคสาธารณูปการ และบริการสาธารณะอื่น ๆ เน้นการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นไปตามข้อกำหนดของการผังเมือง รวมถึงการจัดการระบบคมนาคมที่ดีตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน เชื่อมโยงกับการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนต่าง ๆ ภายในพื้นที่เมือง เป็นหลักการที่มองภาพพื้นที่ในการพัฒนารอบคลุมเมืองบริเวณกว้างกว่า แต่หลักการนี้ยังคงเห็นความสำคัญของการส่งเสริมการพัฒนาในด้านอื่นด้วย เช่น การส่งเสริมพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เปิดโล่ง การสงวนพื้นที่ที่มีความสำคัญทางธรรมชาติของเมืองไว้

องค์ความรู้ด้านทฤษฎี แนวคิด และหลักการเหล่านี้จะได้นำไปสรุปและประยุกต์ใช้เป็นกรอบและแนวทางการวิจัยในบทที่ 3 แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนริมโขง บริเวณชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนมในบทที่ 4 การวิจัยภาคสนามการประเมินความคิดเห็นของ ประชากรถึงปัญหาในการอนุรักษ์และพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ในบทที่ 5 การเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อการออกแบบวางผังและเสนอมาตรการทางการอนุรักษ์ในบทที่ 6 และ 7 ต่อไป

บทที่ 3

การออกแบบการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษา เนื้อหาในบทนี้ เป็นการนำเสนอรายละเอียดวิธีการดำเนินการวิจัย ทั้งแหล่งที่มาของข้อมูล เพื่อสร้างความเข้าใจในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลทั้งหมด ของงานวิจัยนี้อย่างเป็นขั้นตอน

ในกระบวนการวิเคราะห์บทบาทของชุมชนหนองแสง ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวิถีชีวิต เพื่อการอนุรักษ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ให้สอดคล้องกับวิถีชุมชน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในระดับเมืองและชุมชน รวมถึงสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และนำมาวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟู ในอนาคต

3.1 ระเบียบวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ทั้งการสำรวจวิจัยเชิงปริมาณ และการตอบแบบสอบถาม เชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม โดยสำรวจสภาพแวดล้อมปัจจุบันของชุมชนหนองแสง ทั้งที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางกายภาพของชุมชน และบริเวณสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่ยังไม่มีการพัฒนาในปัจจุบัน รวมถึงสำรวจด้านของกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมของชุมชนหนองแสง เพื่อที่จะกำหนดสิ่งที่ควรอนุรักษ์ หรือไม่ควรอนุรักษ์ และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนหนองแสง การศึกษาเอกสารงานวิจัย แผนที่และภาพถ่ายทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล โดยแบ่งตามวัตถุประสงค์งานวิจัยดังนี้ ศึกษาลักษณะรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต รวมทั้งด้านเศรษฐกิจของพื้นที่ เพื่อนำเอาผลกระทบที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนหนองแสง โดยประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดกรอบการวิจัย

การกำหนดกรอบแนวคิดด้านทฤษฎี วิธีการวิจัย เครื่องมือที่จะใช้ ช่วงระยะเวลา ดำเนินการ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และรายละเอียดอื่น ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1.1 การกำหนดกรอบการวิจัย ด้านทฤษฎีและแนวความคิดการตั้งถิ่นฐาน และที่ตั้งโดยธรรมชาติ แนวความคิดการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน กระบวนการวางแผนและผังชุมชนเพื่อการเติบโตอย่างชาญฉลาดและการปรับปรุงการฟื้นฟูเมืองเป็นต้น

1.2 การกำหนดประเภทของสิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์ และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนริมโขง บริเวณชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม

1.3 การกำหนดตัวแปรในการวิจัย ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ต้องการจะศึกษา คำถามที่ต้องการจะถาม การศึกษาการอนุรักษ์และปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนริมโขง บริเวณชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนมที่ต้องการจะให้ประชากรประเมิน

1.4 การกำหนดประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

1.5 การกำหนดเครื่องมือสำหรับสำรวจความคิดเห็นของประชากรในพื้นที่วิจัย และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นที่เก็บรวบรวมได้

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่วิจัย

การสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่วิจัยชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนมเพื่อทำการศึกษาสภาพของพื้นที่ปัจจุบัน ซึ่งครอบคลุมทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เป็นการสร้างความเข้าใจและตรวจสอบความถูกต้องของแผนที่และข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิกับสภาพภูมิประเทศและความเป็นจริงด้านกายภาพ ทำการสำรวจโดยผู้วิจัย ดังนี้ คือ

2.1 สภาพแวดล้อมปัจจุบันของชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนมในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางกายภาพของชุมชนและบริเวณสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่ยังไม่มีการพัฒนาในปัจจุบัน เช่น โครงการพัฒนาชุมชน การใช้ประโยชน์ที่ดิน ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะประชากร การอนุรักษ์ชุมชนดั้งเดิม และโบราณสถาน สิ่งแวดล้อมการบังคับใช้กฎหมายผังเมือง ข้อกำหนดและข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง กับการอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่วิจัย

2.2 สภาพปัจจุบันของพื้นที่ในด้านของกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะกำหนดสิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนหนองแสง โดยใช้กรอบโครงสร้าง ส่วนประกอบ และองค์ประกอบของการอนุรักษ์และพัฒนา

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบและสร้างเครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือสำหรับสำรวจและเก็บรวบรวมความคิดเห็นของประชากรที่เกิดขึ้นเป็นการออกแบบและสร้างเครื่องมือ เริ่มต้นจากการจัดเตรียมร่างแบบสอบถามไปจนถึงทำการทดสอบก่อนนำไปใช้จริง ดังนี้

3.1 การจัดเตรียมแบบสอบถามเพื่อจะใช้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้านความคิดเห็นใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนที่อยู่

อาศัยในพื้นที่ชุมชนหนองแสงและบริเวณใกล้เคียงที่มีผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาโดยกำหนดสิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนหนองแสง

3.2 การทดสอบแบบสอบถาม จะทำการทดสอบใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวนหนึ่ง หากพบข้อผิดพลาดจากคำถามในแบบสอบถาม หรือผู้ตอบไม่เข้าใจคำถาม หรืออื่น ๆ ก็จะดำเนินการแก้ไข

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการวิจัยภาคสนาม

การดำเนินการแจกแบบสอบถามที่ได้ทำการปรับปรุงแก้ไขแล้วและทำการเก็บรวบรวมแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างทั้งในพื้นที่วิจัยและนอกพื้นที่วิจัยตามช่วงเวลาที่ได้ออกแบบไว้ ดังนี้

4.1 การแจกจ่ายแบบสอบถาม ในระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ.2563 ถึง เดือนตุลาคม พ.ศ.2563

4.2 การแจกจ่ายแบบสอบถามโดยตรงแก่กลุ่มตัวอย่าง ที่จะตอบแบบสอบถามโดยผู้วิจัย ทั้งนี้ได้ออกแบบจะดำเนินการในระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ.2563 ถึง เดือนตุลาคม พ.ศ. 2563

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นจากแบบสอบถาม

การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็น ในการประเมินสิ่งที่ควรอนุรักษ์ หรือไม่ควรอนุรักษ์ และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนหนองแสงของกลุ่มตัวอย่าง ที่ได้จากแบบสอบถาม ดังนี้

5.1 การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็น การประเมินสิ่งที่ควรอนุรักษ์ หรือไม่ควรอนุรักษ์ และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนหนองแสง ที่ได้จากแบบสอบถาม

5.2 การวิเคราะห์ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะที่ได้จากแบบสอบถาม จะใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

5.3 การสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ความคิดเห็น การประเมินสิ่งที่ควรอนุรักษ์ หรือไม่ควรอนุรักษ์ และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนหนองแสง แสดงผลในรูปแบบตารางสถิติ และการบรรยายสาระสำคัญของการค้นพบด้วยสถิติพรรณนา

ขั้นตอนที่ 6 การสรุปผลการวิจัย

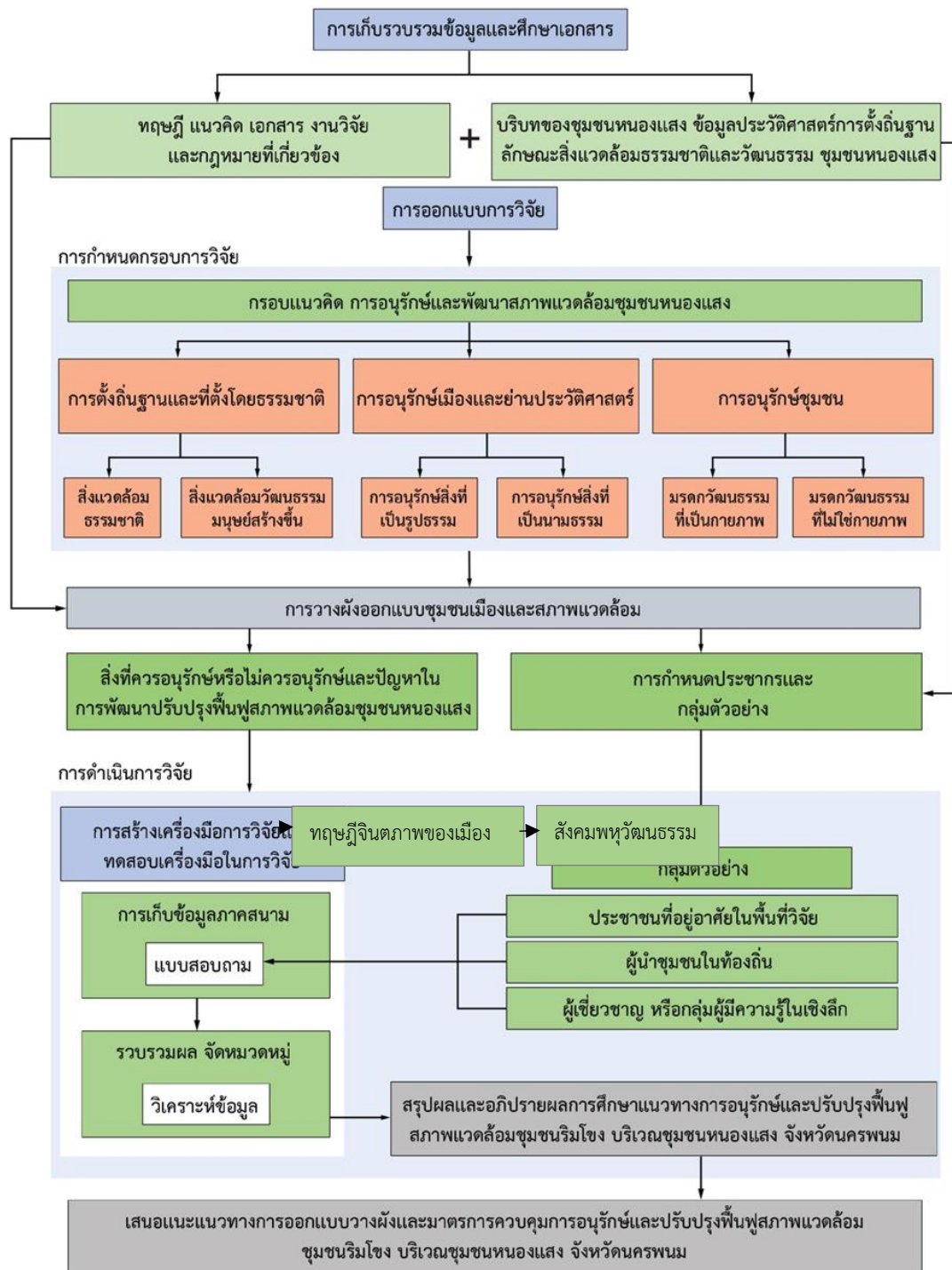
การสรุปผลการวิจัยเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัย ซึ่งจะประกอบด้วย

6.1 การสรุปการวิเคราะห์ การอภิปรายผลที่ได้จากการวิเคราะห์ และนัยยะของสิ่งที่ค้นพบ การจัดทำข้อเสนอแนะ เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เสนอแนะแนวทางในการออกแบบวางผัง และมาตรการควบคุม

สิ่งที่ควรอนุรักษ์ หรือไม่ควรอนุรักษ์ และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟู รวมทั้งการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม การสงวนรักษาสีงแวดล้อมธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากวัฒนธรรมชุมชน โอกาส

6.2 การสรุปผลการวิจัย การจัดทำรายงาน บทความวิจัย และทำการเผยแพร่งานวิจัย

3.2 การกำหนดรูปแบบการวิจัย

ภาพที่ 10 แสดงกระบวนการขั้นตอนกำหนดรูปแบบการศึกษาวิจัย

ที่มา : ผู้ศึกษาวิจัย, 2563

นิยามกำหนดความเป็นชุมชนดั้งเดิม

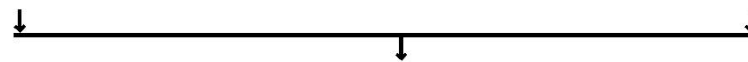
1. เป็นชุมชนที่ยังมีผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน มีที่ตั้งทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท
2. มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน
3. มีประวัติศาสตร์ ความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือบุคคลสำคัญ
4. มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์
5. มีวิถีชีวิตทางด้านสังคม เศรษฐกิจและประเพณีที่สืบทอดกันต่อๆ มา

ที่มา
1. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2553)
2. การจัดทำแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม กรมศิลปากร สถาบันวิจัยบูร

นิยามกำหนดความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม

1. มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ/กลุ่มชาติพันธุ์/ศาสนา
2. มีพื้นที่ที่แสดงออกทางกิจกรรมต่างๆของแต่ละเชื้อชาติ
3. มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแสดงถึงการนำศิลปะของเชื้อชาติต่างๆมาผสมผสานเข้าด้วยกัน

ที่มา
1. วิจัย ผลการจัดการเรียนรู้อาเซียนตามแนวทฤษฎีการมีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดภูเก็ต
2. วิจัย แนวคิดพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) โดย พร ศิริศักดิ์ เกษ
3. วิจัย วิจัยการปฏิบัติทางของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยความสะดวกการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ กับสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา
4. วิจัย การอยู่ร่วมกันของชนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง กรุงเทพมหานคร
5. วิจัย วิถีพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดชั้นใต้ จ.ชุมพร ตามหลักพุทธสันติวิธี
6. ชุมชนพหุวัฒนธรรม ท่ามกลางอารยธรรมอันมี นวัตกรรม จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

เกณฑ์ของความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม

1. เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานานร่วมกับความหลากหลายทางเชื้อชาติ/กลุ่มชาติพันธุ์/ศาสนา/ประเพณีที่สืบทอดกันต่อๆมา
2. เป็นชุมชนที่มีพื้นที่แสดงออกทางกิจกรรมต่างๆของแต่ละเชื้อชาติ/กลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนยังมีผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันมีที่ตั้งทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท
3. เป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงการนำศิลปะของเชื้อชาติต่างๆมาผสมผสานจนโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์

ระเบียบวิธีการวิจัย

เกณฑ์ของความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม

1. เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานานร่วมกับความหลากหลายทางเชื้อชาติ/กลุ่มชาติพันธุ์/ศาสนา/ประเพณีที่สืบทอดกันต่อๆมา
2. เป็นชุมชนที่มีพื้นที่แสดงออกทางกิจกรรมต่างๆของแต่ละเชื้อชาติ/กลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนยังมีผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันมีที่ตั้งทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท
3. เป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงการนำศิลปะของเชื้อชาติต่างๆมาผสมผสานจนโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์

ชุมชนวัดโอกาส
ที่มีความเป็น
ชุมชนพหุวัฒนธรรม

- การตั้งถิ่นฐาน
 - พื้นที่ทางกายภาพ
 - ศาสนา/ความเชื่อ/ความศรัทธา
 - ศิลปวัฒนธรรม / ประเพณี
- พื้นที่ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของแต่ละเชื้อชาติ
 - ศาสนสถาน
 - อนุสรณ์สถาน
 - อาคารบ้านเรือน
- สถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมองค์ประกอบของเมือง
 - รูปแบบอาคาร
 - ถนนและทางเดิน
 - สภาพแวดล้อม

แนวทางการอนุรักษ์
และฟื้นฟูชุมชนวัดโอกาส

ที่มา
1. วิจัย ผลการจัดการเรียนรู้อาเซียนตามแนวทฤษฎีการมีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดภูเก็ต
2. วิจัย แนวคิดพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) โดย พร ศิริศักดิ์ เกษ
3. วิจัย วิจัยการปฏิบัติทางของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยความสะดวกการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ กับสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา
4. วิจัย การอยู่ร่วมกันของชนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง กรุงเทพมหานคร
5. วิจัย วิถีพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดชั้นใต้ จ.ชุมพร ตามหลักพุทธสันติวิธี
6. วิจัย "ชุมชนพหุวัฒนธรรม" ในช่วงเวลาวิกฤติ
7. ชุมชนพหุวัฒนธรรม ท่ามกลางอารยธรรมอันมี นวัตกรรม จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

ภาพที่ 11 แสดงเกณฑ์ของความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม
ที่มา : ผู้ศึกษาวิจัย, 2563

3.3 แหล่งที่มาของข้อมูล วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือการวิจัย

การศึกษาและรวบรวมแหล่งที่มาของข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวมมาจากหลายแหล่งที่มาทั้งในส่วนของข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยแหล่งที่มาของข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

3.3.1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น ของสิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนหนองแสงเพื่อจะนำไปเป็นกรอบคำถามในการทำการสำรวจความคิดเห็นของประชากร ได้ดำเนินการดังนี้

ส่วนที่ 1 การเก็บรวบรวม และศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารทุติยภูมิอ้างอิง และจาก การสืบค้นจาก สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ เอกสารข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากหอสมุดแห่งชาติ และพิพิธภัณฑ์จวนผู้ว่าราชการ จังหวัดนครพนม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครพนมและ สถาบันภาษามหาวิทยาลัยนครพนมรวมถึงการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลเผยแพร่อื่น ๆ ของจังหวัดนครพนม

ส่วนที่ 2 ศึกษาข้อมูลจากการลงสำรวจบริบทพื้นที่ชุมชนหนองแสงและพื้นที่ข้างเคียง
โดย

การสำรวจพื้นที่ที่จะทำการอนุรักษ์และพัฒนาไม่ว่าจะเป็นสิ่งก่อสร้าง สิ่งแวดล้อม หรือมรดกทางวัฒนธรรมโดยการสำรวจอย่างย่อ (windshield survey) สังเกตการณ์ จดบันทึก และบันทึกภาพนิ่ง ได้แก่ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานวิถีชีวิต ลักษณะรูปแบบอาคารที่สำคัญ โบราณสถานประเภทต่าง ๆ เช่น ศาสนสถาน ตลอดจนภูมิทัศน์โดยรอบ ทัศนียภาพมุมมองที่สำคัญ และพื้นที่กิจกรรมต่าง ๆ การเข้าไปในพื้นที่แบบไม่เป็นทางการเพื่อพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็นเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมและข้อมูลเชิง สังคมอื่น ๆ พร้อมทั้งจดบันทึก

3.3.2 การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสำรวจพื้นที่ ผู้ศึกษาวิจัยลงพื้นที่สำรวจตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม เพื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยวิเคราะห์จากกลุ่มประชากรในชุมชน เก็บข้อมูลสภาพทางกายภาพ รูปแบบความเป็นอยู่ของสังคม ที่ซ้อนทับกันระหว่างรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบใหม่ ทั้งบันทึกภาพถ่ายด้วยกล้องถ่ายรูป

2. การตอบแบบสอบถาม

(1) การเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยเลือกกลุ่มประชากรในพื้นที่ศึกษาชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม

(2) การเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยเลือกกลุ่มผู้นำชุมชนในท้องถิ่น

(3) การเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้เชี่ยวชาญ หรือกลุ่มผู้มีความรู้ในเชิงลึกในด้านการอนุรักษ์ปรับปรุงและฟื้นฟูชุมชน

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างการ

1. การกำหนดประชากรในการวิจัย

การกำหนดประชากรในการวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกประชาชนหรือบุคคลทั่วไปที่อาศัยหรือคุ้นเคยในพื้นที่เพื่อสอบถามสิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนหนองแสงแบ่งกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย กำหนดให้ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 บุคคลทั่วไปที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนหนองแสง เป็นการสุ่มแบบไม่เจาะจง

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชนในท้องถิ่น เป็นการเลือกอย่างเจาะจง

กลุ่มที่ 3 ผู้เชี่ยวชาญหรือกลุ่มผู้มีความรู้ในเชิงลึก เป็นการเลือกอย่างเจาะจง

2. การกำหนดจำนวนตัวอย่าง

กลุ่มที่ 1 บุคคลทั่วไปที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนหนองแสง

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ 1 โดยการอ้างอิงจากขนาดของประชากรทั่วไปในชุมชนหนองแสง ทั้งหมดประมาณ 1,246 คน ซึ่งการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจะใช้สูตรในการคำนวณของ ทาโร ยามาเน เนื่องจากเป็นกรณีที่ทราบจำนวนแน่นอน (finite population) โดยมีสูตรในการคำนวณดังนี้

$$n = \frac{N}{(1 + Ne^2)}$$

n = จำนวนตัวอย่าง, ขนาดของตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

e = ความน่าจะเป็นของความผิดพลาดที่ยอมรับให้เกิดได้

โดยกำหนดให้ $P = 0.1$ (90% confidence level) ที่ระดับความเชื่อมั่น 90% และยอมรับให้ความคลาดเคลื่อน 10%

$$n = \frac{1246}{(1 + 1246(0.1^2))}$$

$n = 92.570$ ประมาณ 93

ดังนั้น กลุ่มประชาชนที่อาศัยในชุมชนหนองแสง 1,246 คน สามารถ คำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้ 93 ตัวอย่าง

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชนในท้องถิ่น มีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างนี้จากผู้มีประสบการณ์ทำงานในภาครัฐหรือภาคเอกชน มีบทบาทการเป็นผู้นำชุมชน ที่มีหน้าที่ด้านการปกครองส่วนท้องถิ่นและประสานงานระหว่างหน่วยราชการกับสมาชิกชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่าผู้นำชุมชนจะมีข้อคิดเห็นที่มีประโยชน์สามารถนำมาประกอบการวิจัยได้ กลุ่มผู้นำชุมชนได้กำหนดจำนวนไว้ประมาณ 5 คน โดยจะคัดเลือกจาก

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชน ประเภทอื่น ๆ เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 ผู้เชี่ยวชาญ หรือกลุ่มผู้มีความรู้ในเชิงลึก และยังรวมไปถึงนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการวางแผนผังเมือง และสถาปัตยกรรม โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างนี้จากผู้เชี่ยวชาญในด้านการวางแผนพัฒนาชุมชน การวางแผนผังเมือง สถาปัตยกรรมและการอนุรักษ์ ผู้วิจัยเห็นว่ากลุ่มนักวิชาการฯ เป็นผู้มีความรู้ด้านทฤษฎี หลักการ และประสบการณ์ด้านการประเมินผลกระทบด้านกายภาพต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงเข้าใจกระบวนการวางแผนผังเมืองและการอนุรักษ์ชุมชน กลุ่มนักวิชาการฯ ได้กำหนดจำนวนไว้ประมาณ 10 คน โดยจะคัดเลือกจากอาจารย์ และผู้สำเร็จการศึกษาสาขาวิชาการผังเมืองและสถาปัตยกรรม จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยนครพนมที่ลงมาทำวิจัยในเมืองนครพนมและจากหน่วยงานโยธาและผังเมืองจังหวัดนครพนม เท่านั้น เนื่องจากบุคคลกลุ่มนี้จะคุ้นเคยกับสภาพพื้นที่ชุมชนหนองแสง มากกว่ากลุ่มบุคคลในพื้นที่อื่น ๆ

การออกแบบและสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยจะใช้แบบสอบถามมีโครงสร้าง (structured questionnaire) โดยออกแบบให้มีเค้าโครงของแบบสอบถาม ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม เพื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างสิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนหนองแสง โครงสร้างคำถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 แบบสอบถาม แบบวัดเจตคติ (attitude scale) โดยมีการกำหนดระดับ

คำตอบไว้ 3 ช่วง ในรูปแบบของการประเมินเปรียบเทียบเพื่อให้ค่าคะแนนตามระดับสิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณใด บริเวณหนึ่งของชุมชนหนองแสง คือ

กลุ่มที่ 1 สิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์ในด้านกายภาพ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

กลุ่มที่ 2 สิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์ในด้าน สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) คือ อาคาร โบราณสถาน ศาสนสถาน พื้นที่ประวัติศาสตร์

กลุ่มที่ 3 สิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์ในด้าน สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (intangible heritage)

กลุ่มที่ 4 ปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ในด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน ได้แก่ การไม่ส่งเสริมและให้ความรู้ในการอนุรักษ์ ชุมชนจากรัฐบาลทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น การพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับกายภาพ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

การตั้งคำถามแต่ละคำถามได้มีการจัดช่องให้แสดงระดับความคิดเห็นไว้ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับความคิดเห็น น้อย ปานกลาง มาก ตามลำดับ

ส่วนที่ 3 ข้อคิดเห็นและเสนอแนะเป็นคำถามปลายเปิดในตอนท้ายสุดของแบบสอบถาม เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงข้อคิดเห็นอื่น ๆ เพิ่มเติม

วิธีการใช้แบบสอบถามเพื่อสำรวจความคิดเห็นผ่าน 2 ช่องทาง คือ โดยการแจกจ่ายแบบสอบถามผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ต และการแจกจ่ายแบบสอบถามตรงโดยผู้วิจัยและผู้ประสานงาน มีการเขียนอธิบายคำถามแต่ละข้อให้ผู้ตอบแบบสอบถาม (กลุ่มตัวอย่าง) ตอบคำถาม โดยผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้บันทึกผลลงในแบบสอบถามในส่วนที่เป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนหนองแสง โดยผู้วิจัย จะแสดงภาพและแผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งเหล่านั้นให้ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจได้ถูกต้องเพื่อให้ คำตอบที่ชัดเจน

การกำหนดวิธีการประเมินผลกระทบและวิเคราะห์ความคิดเห็น

การกำหนดมาตราส่วนค่าระดับการประเมินผลกระทบ เกณฑ์ในการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดให้ตอบเป็นค่าแบบมาตราส่วน 3 ระดับตามมาตรวัดของลิเคิร์ต (Likert scale) โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

ปัญหาหนัก ให้ 3 คะแนน

ปัญหাপานกลาง ให้ 2 คะแนน

ปัญหาน้อย ให้ 1 คะแนน

วิธีการวิเคราะห์ความคิดเห็นและสรุปผลการวิเคราะห์

วิธีการวิเคราะห์และสรุปผลการวิเคราะห์ จะใช้สถิติพรรณนา (descriptive statistic) ด้วยการหาค่าเฉลี่ย (mean) ในการหาความเป็นกลางของระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม การหาอัตราส่วนร้อยละ (percentage) เพื่อแสดงอัตราส่วนของผู้ตอบแต่ละคำถาม และการหาค่าส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อหาการกระจายของน้ำหนัก

เกณฑ์การแบ่งคะแนนค่าเฉลี่ยเลขคณิต (mean)

ในการประมวลผลข้อมูลที่เกิดขึ้นได้และการวิเคราะห์โดยใช้สถิติพรรณนา (descriptive statistics) โดยการหาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic Mean) หรือ (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) หรือ S.D. การแบ่งระดับคะแนนตามค่าเฉลี่ย (\bar{X}) แบ่งเป็น 3 ระดับ ตามเกณฑ์การให้คะแนนจากอันตรภาคชั้น (class interval) ใน 3 ระดับ ซึ่งค่าความกว้างของอันตรภาคชั้นของค่าเฉลี่ย คำนวณได้ ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{ความกว้างอันตรภาคชั้น} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{3-1}{3} \\ &= 0.70 \end{aligned}$$

ดังนั้นระดับคะแนนของค่าเฉลี่ย (\bar{X}) แต่ละช่วง จึงมีดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 2.40 - 3.10 ปัญหาหนัก

คะแนนเฉลี่ย 1.70 - 2.40 ปัญหาปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.70 ปัญหาน้อย

ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) คำนวณได้จากสูตร

$$SD = S = \frac{\sqrt{\sum_{i=1}^N (X_i - \bar{X})^2}}{N}$$

เมื่อ SD คือ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง

X คือ ค่าของข้อมูลแต่ละตัวหรือจุดกึ่งกลางชั้นแต่ละตัว

\bar{X} คือ ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ จำนวนข้อมูลทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่าง

การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก่อนการดำเนินเก็บข้อมูลและสำรวจความคิดเห็นในการศึกษาสิ่งที่ควรอนุรักษ์หรือไม่ควรอนุรักษ์และปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนริมโขง บริเวณชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม ผู้วิจัยได้ ทำการทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 คน ดำเนินการทดสอบในระหว่าง เดือนกันยายน พ.ศ. 2563 โดยได้กำหนดสัดส่วนความเห็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของคำถาม คือ ถ้าสัดส่วนเป็น 2 ใน 3 ที่มีความเห็นสอดคล้องถือว่าแบบสอบถามนี้ใช้ได้ ผลการทดสอบพบว่า มีข้อบกพร่องเพียงเล็กน้อยที่ไม่มีนัยสำคัญ ผู้วิจัยจึงได้

ปรับปรุง แบบสอบถามให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสนามตามช่องทาง และ แผนการดำเนินการต่อไป

แผนการดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้วางแผนที่จะการดำเนินการแจกจ่ายแบบสอบถามซึ่งได้รับการปรับปรุงแล้ว และ จะเก็บรวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้งในพื้นที่วิจัย ตามช่องทางและช่วงเวลาที่กำหนด ดังนี้

1. การแจกจ่ายแบบสอบถามตรงโดยผู้วิจัยและผู้ประสานงาน แก่กลุ่มตัวอย่างที่ 1 บุคคลทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนหนองแสง กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นเกาะยอ และกลุ่มที่ 3 นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการวางแผนและผังเมือง ที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคามและมหาวิทยาลัยนครพนม ในระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2563 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2563 โดยมี อาจารย์เมธี พิริยการนนท์ เป็นผู้ประสานงาน

2. การแจกจ่ายแบบสอบถามผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ต ในเว็บไซต์

<https://drive.google.com/drive/my-drive> ในระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2561 – เดือนตุลาคม พ.ศ. 2563

3. การรวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม จะเก็บรวบรวมตามช่องทางที่แจกจ่าย และจากสถานที่ตั้งหรือที่อยู่อาศัยของแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

3.4 การเลือกบริบทพื้นที่ศึกษา

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การเลือกพื้นที่ศึกษา โดยใช้เกณฑ์การอนุรักษ์ชุมชนที่สอดคล้องไปกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่ยังคงไว้ซึ่งวิถีความเป็นอยู่ และรูปแบบของชุมชนดั้งเดิมเอาไว้ ซึ่งชุมชนหนองแสงเป็นชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำโขง เป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ และเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีชาวเวียดนามได้อพยพเข้ามาในช่วงสงครามอินโดจีนหรือสงครามเวียดนาม ซึ่งก็มีสถาปัตยกรรมอาคารเก่าที่มีความสวยงามมีอายุมากกว่าร้อยปี มีโบสถ์ที่มีความสวยงาม เป็นชุมชนที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่งของเทศบาลเมืองนครพนม มีความสำคัญ คือ เป็นจุดปล่อยเรือไฟในช่วงประเพณีไหลเรือไฟ ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญของจังหวัดนครพนม จึงทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ในช่วงดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกแห่ง ปัจจุบันสถาปัตยกรรม บริเวณชุมชนหนองแสง ถูกทอดทิ้งให้เกิดความชำรุดทรุดโทรม ชุมชนเริ่มซบเซา ช่วงเวลาปกติทั่วไปค่อนข้างเงียบ จะมีความครึกครื้นก็เฉพาะช่วงประเพณีไหลเรือไฟเท่านั้น การพัฒนาสะท้อนรากเหง้าของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์และควบคู่กับการอนุรักษ์ชุมชนดั้งเดิม ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาบริเวณชุมชนหนองแสง โดยกำหนดจากเกณฑ์การพิจารณาเลือกขอบเขตพื้นที่ศึกษาเบื้องต้น จากคุณสมบัติกลุ่มผู้เข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนหนองแสง ลักษณะอาคารและกิจกรรมด้านวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยผู้วิจัยจะศึกษารูปแบบของการตั้งถิ่นฐาน วิถีความ

เป็นอยู่ ภายภาพ เศรษฐกิจ และข้อกำหนดต่าง ๆ ด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในปัจจุบัน และที่สำคัญผู้วิจัยจะเน้นไปถึงแนวทางการอนุรักษ์ ปรับปรุง พื้นชุมชนที่ไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ทำลายวิถีชีวิต และกายภาพของชุมชนไป

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ในบทนี้เป็นการศึกษาและวิเคราะห์สภาพทั่วไปของพื้นที่เมืองนครพนม และบริบทของชุมชนวัดโอกาส ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ที่ตั้งและอาณาเขต ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางเศรษฐกิจ รวมทั้งลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนวัดโอกาส ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ภายในชุมชนวัดโอกาสที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อนำไปวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนวัดโอกาสในแต่ละด้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดนครพนม

จังหวัดนครพนม ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีประวัติสืบทอดยาวนาน เชื่อว่าเดิมศูนย์กลางของ "อาณาจักรศรีโคตรบูร" ที่รุ่งเรืองในอดีต ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นอาณาจักรอิสระ ไม่ขึ้นกับใคร ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 อาณาจักรศรีโคตรบูรได้เสื่อมอำนาจลง ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรขอม ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 18 ชื่อของ "ศรีโคตรบูร" ได้กลายมาเป็นเมืองใน อาณาจักรล้านช้าง มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง โดยพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง ทรงสร้างเมืองที่ปากห้วยหินบูน (ปากห้วยบรรจบลำ น้ำโขงฝั่งซ้ายตรงข้ามอำเภอท่าอุเทนเหนือเมืองนครพนม) และได้สืบทอดราชสมบัติต่ออีกหลายพระองค์

ภายหลังย้ายเมืองมาตั้งที่ป่าไม้รวก ห้วยศรีมั่ง ริมแม่น้ำโขงฝั่งซ้าย (คือเมืองเก่าใต้เมืองท่าแขกในปัจจุบัน) ถึงปีพุทธศักราช 2297 มี พระนครานุรักษ์ครองเมืองศรีโคตรบูร มีความเห็นว่าเมืองมีที่ตั้งอยู่ที่ปากห้วยแล้ว จึงได้เปลี่ยนนามเมืองใหม่ว่า "เมืองมรุกขนคร" เพราะถือว่าสร้างขึ้นในดงไม้รวก นามเมืองศรีโคตรบูรจึงเปลี่ยนไปตั้งแต่ ครั้งนั้น

ช่วงประมาณพุทธศักราช 2309 สมัยพระบรมราชาแก้ว หลังจากชนะศึกกับพระนครานุรักษ์ (คำสิงห์) เจ้าราชบุตรเขยผู้ไปสวามิภักดิ์ต่อ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 (เจ้าองค์หล่อ) แห่งนครเวียงจันทน์ พระองค์ได้ย้ายเมืองข้ามฝั่งแม่น้ำโขงมาที่ปากบังฮวก (ฝั่งประเทศไทยปัจจุบัน คือบริเวณวัดมรุกขนคร ตำบลดอนนางหงส์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม) และต่อมาในปีพุทธศักราช 2321 พระเจ้ากรุงธนบุรีทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสิงหนาท ยกทัพมาตีเอาหัวเมืองทางแถบแม่น้ำโขง รวมไปถึง นครเวียงจันทน์ เมืองมรุกขนครจึงได้ขึ้นกับกรุงธนบุรีในสมัยนี้ แต่ยังคงปกครองตนเองอยู่ หลังจากนั้น ราวปีพุทธศักราช 2322 สมัยพระบรมราชา (พรหมา) ได้ย้ายเมืองจากปากบังฮวก มาอยู่ที่บ้านหนองจันทร์ (ห่างจากตัวเมืองนครพนมไปทางทิศใต้ 4 กิโลเมตร) ตั้งชื่อเมืองใหม่ว่า "นครบุรีราชธานี"

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2329 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามเมืองเสียใหม่ว่า "เมืองนครพนม" ขึ้นตรงต่อกรุงรัตนโกสินทร์ การที่พระราชทานนามว่า "เมืองนครพนม" สันนิษฐานได้ว่า อาจจะเนื่องด้วยเดิมเมืองนี้เป็นเมือง ลูกหลวงมาก่อน เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงให้ใช้คำว่า "นคร" หรืออีกนัยหนึ่งคำว่า "นคร" นี้ อาจรักษาชื่อเมืองเดิมไว้ คือ "เมืองนครบุรีราชธานี" ส่วนคำว่า "พนม" อาจจะเนื่องด้วยจังหวัดนี้มีองค์พระธาตุพนมประดิษฐานอยู่หรืออาจจะเนื่องจากเดิมมีอาณาเขต ใกล้เคียงดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง คือบริเวณเมืองท่าแขก ซึ่งภูเขาสลับซับซ้อนมากมาย ไปจนถึงดินแดนของประเทศเวียดนาม จึงใช้คำว่า "พนม" แปลว่า "ภูเขา"

4.2 ที่ตั้งและอาณาเขตของจังหวัดนครพนม

จังหวัดนครพนมมีเนื้อที่ประมาณ 5,512.7 ตารางกิโลเมตร จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดชายแดน ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทย มีลักษณะเป็นแนวยาวตามฝั่งแม่น้ำโขง ประมาณ 153 กิโลเมตร ตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 16-18 องศาเหนือ และลองจิจูดที่ 104-105 องศาตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอนงคาย จังหวัดหนองคาย
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นแนวกัน พรมแดน
- ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอดงหลวง และอำเภอห้วยใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอกุสุมาลย์ อำเภออากาศอำนวย และอำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 12 แสดงขอบเขตจังหวัดนครพนม
ที่มา : เทศบาลนครพนม, 2566

4.3 ลักษณะทางกายภาพของชุมชนวัดโอกาส

ชุมชนวัดโอกาสเป็นชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ ทั้งยังเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายของเชื้อชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความเก่าแก่ สวยงามอายุร่วมร้อยปีภายในชุมชน และบริเวณนี้ยังมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม คือ เป็นย่านพาณิชย์กรรมที่เก่าแก่ของชุมชนที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นบริเวณที่มีการจัดงานประเพณีสำคัญของจังหวัดนครพนม เช่นงานเทศกาลปีใหม่ งานเทศกาลประเพณีไหลเรือไฟ เป็นต้น

4.3.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดโอกาส

ชุมชนวัดโอกาสตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เป็นชุมชนเก่าแก่ ที่มาพร้อมกับวัดโอกาส ซึ่งมีชื่อเดิมว่า วัดศรีบัวบาน เป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม ที่อยู่ร่วมกันหลากหลายเชื้อชาติ หลากหลายศาสนา มีการตั้งถิ่นฐาน ที่เกิดจากอพยพเข้ามาตั้งรกรากที่ชุมชนริมโขงเป็นเวลาช้านาน ชุมชนวัดโอกาสมีความเฉพาะของธุรกิจการค้าขายมาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่เนื่องด้วยการ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทำให้รูปแบบการค้าค่อยๆ เปลี่ยนแปลงตาม ซึ่งเป็นผลทำให้ธุรกิจ และรูปแบบการดำรงชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิม คงไว้แค่รูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าคู่กับชุมชนวัด โอกาสมาจนถึงปัจจุบัน

4.3.2 สภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนวัดโอกาส

ชุมชนวัดโอกาสเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่หลากหลาย ซ้อนทับกันอยู่หลาย ยุคหลายสมัย ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมเหล่านี้เป็นตัวบ่งบอกถึงความหลากหลายของผู้อยู่อาศัย ถิ่น กำเนิดของเชื้อชาติในการสร้างบ้านเรือนภายในชุมชน ทั้งสถาปัตยกรรมรูปแบบบ้านไม้ครึ่งปูน 2 ชั้น ที่ผสมอัตลักษณ์ระหว่างไทยและจีน สถาปัตยกรรมแบบครึ่งไม้ครึ่งปูน 1 ชั้น Erly Penang style 1790s-1950s สถาปัตยกรรมแบบอาคารชุดตึกแถวแบบปลายยุค 90s ได้กลืนอายุ Erly Penang style 1950s-1750s สถาปัตยกรรมแบบอาคาร modern style และสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล style ซึ่งสถาปัตยกรรมแต่ละรูปแบบจะกระจายตัวอยู่บนเส้นถนนภายในชุมชน มีการกระจุกตัวกัน ตามยุคสมัยของการสร้างอาคาร และตามเชื้อชาติของผู้อยู่อาศัย ดังแสดงใน *ภาพที่ 2 รูปแบบสถาปัตยกรรมในเขตพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส 1,2 และชุมชนวัดโพธิ์ศรี*

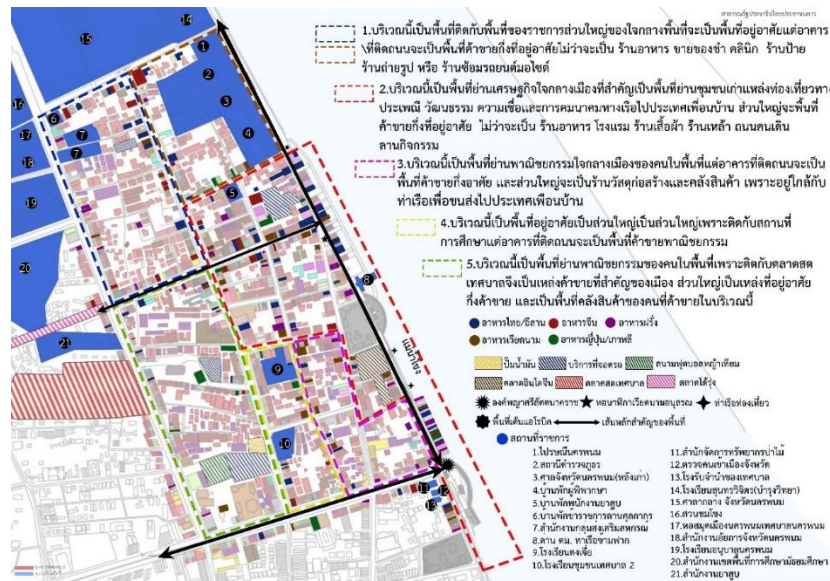
ภาพที่ 13 รูปแบบสถาปัตยกรรมในเขตพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส 1,2 และชุมชนวัดโพธิ์ศรี

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

4.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนวัดโอกาส

ชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม มีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยเฉพาะพัฒนาการจากการตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของเมือง อาคารในชุมชนมีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว แสดงถึงความสัมพันธ์ในมิติทางสังคมที่มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของอาคารได้อย่างดีทำให้ได้รับเอาวัฒนธรรมที่หลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ กิจกรรมการค้าขายมีความรุ่งเรืองเกิดจากชาวจีนได้ล่องเรือตามแม่น้ำโขง ผสมกับชาวลาวและคนเวียดนาม ก็เข้ามาค้าขายในพื้นที่ ทำให้ชุมชนวัดโอกาส มีการก่อสร้างอาคารตามริมแม่น้ำโขงขึ้น และเป็นย่านการค้าที่สำคัญของชุมชน

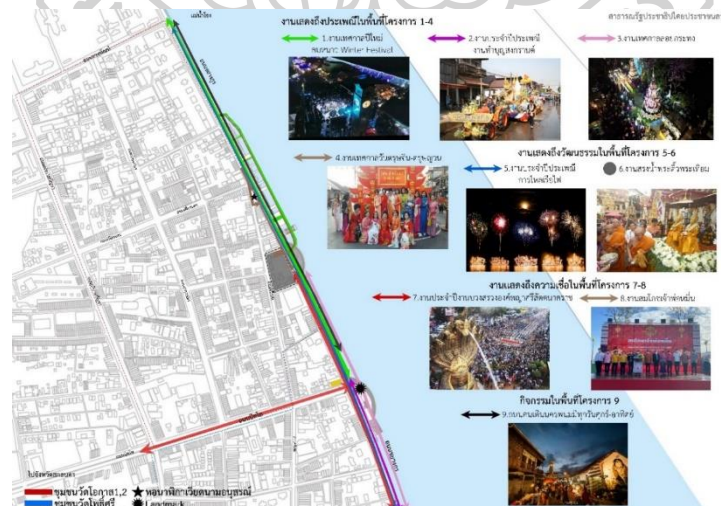
วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาสในอดีต มีกิจกรรมและการค้าขายสินค้าประเภทงานฝีมือ เช่น งานเย็บผ้า จัดดอกไม้ เสริมสวย และวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น เช่น ฟิน หนังกว ปลายข้าว เป็นต้น เมื่อการบริโภคสินค้าประเภทนี้มีความซบเซาลง เนื่องจากผู้คนสนใจบริโภคสินค้าที่ผลิตจากเมืองหลวงมากขึ้น และการขาดผู้สืบทอดกิจการต่อของคนรุ่นหลัง ทำให้กิจการบางประเภทปิดตัวและมีจำนวนร้านค้าลดลง อีกทั้งเรือการค้าขายที่มีการปรับเปลี่ยนเจ้าของกิจการ จะถูกปรับการใช้งานแต่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมของเรือค้าขายไว้ เช่น ร้านอาหาร ร้านเครื่องดื่ม โรงแรมเป็นจำนวนมาก เนื่องจากได้รับความนิยมและความสนใจจากนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพของชุมชน ในลักษณะชุมชนท่องเที่ยวและอยู่อาศัยมากกว่าชุมชนค้าขายอย่างในอดีต และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ลักษณะสังคมค้าขายแบบเมืองเกิดการผสมผสานกับลักษณะสังคมแบบรวมกลุ่มของคนจีน และคนเวียดนาม สืบทอดยังลูกหลานในปัจจุบัน เป็นระบบที่มีการเกื้อหนุน และช่วยเหลือกันในหมู่เครือญาติ

ภาพที่ 14 แสดงโซนการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภท
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

4.5 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนวัดโอกาส

ชุมชนวัดโอกาสมีการอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ได้แก่ ไทยลาว (ชาวอีสาน) ผู้ไทย ไทยญ้อ ไทยไส้ ไทยกะเลิง ไทยข่า ไทยแสก นอกจากนี้ยังมีชาวไทยเชื้อสายจีนและเชื้อสายเวียดนาม ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 93 ศาสนาคริสต์ ร้อยละ 6 และศาสนาอื่น ๆ ร้อยละ 1 ซึ่งอยู่ร่วมกันภายในชุมชนวัดโอกาส เกิดความพึงพอใจอาศัยซึ่งกันและกัน มาจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังมีพื้นที่ที่ส่งเสริมการแสดงออกทางศาสนา เอกลักษณ์ทางเชื้อชาติ ประเพณีวัฒนธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงความสำคัญของพื้นที่ชุมชน รวมไปถึงจนถึงจำนวนกลุ่มคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ภายในย่านชุมชน

ภาพที่ 15 พื้นที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ
และกิจกรรมที่สำคัญในชุมชนวัดโอกาส

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

4.5.1 ความหลากหลายทางเชื้อชาติและศาสนาภายในชุมชนวัดโอกาส

ชุมชนวัดโอกาสอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน การตั้งถิ่นฐานเกิดจากการอพยพของกลุ่มเชื้อชาติที่หลากหลาย เกิดเป็นความเฉพาะที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ที่สังเกตได้จากรูปแบบสถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือน ที่สะท้อนกลุ่มผู้อยู่อาศัย โดยแบ่งได้ดังนี้

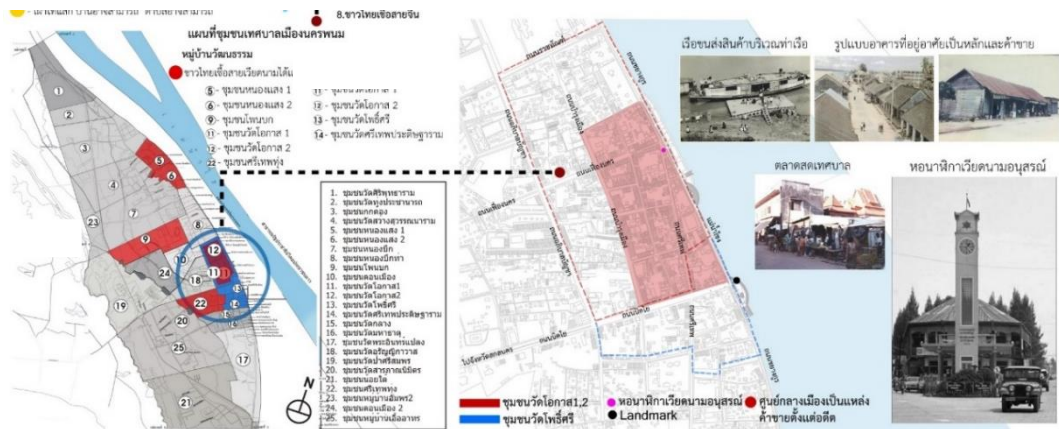

ภาพที่ 18 แสดงความหลากหลายของเชื้อชาติภายในชุมชนวัดโอกาส

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

4.5.1.1 พื้นที่แสดงออกทางกิจกรรมของแต่ละเชื้อชาติ

ในอดีตภายในชุมชนวัดโอกาสได้มีการอพยพเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย และแต่ละกลุ่มก็จะช่วยกันสร้างที่ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มตนเองไว้ และรวมถึงสร้างพื้นที่ที่สำคัญสำหรับทำกิจกรรมเฉพาะทางศาสนาไว้ และเมื่อเวลาผ่านไปพื้นที่เหล่านั้นเกิดการใช้งานที่เชื่อมโยงชุมชน โดยดึงเอากิจกรรมที่มีเป็นตัวประสานให้คนแต่ละเชื้อชาติรวมกลุ่มกัน จึงเกิดเป็นพื้นที่ที่ใช้แสดงออกของแต่ละเชื้อชาติอยู่ในพื้นที่หลักของแต่ละเชื้อชาติภายในชุมชน

ภาพที่ 19 แสดงพื้นที่แสดงออกทางกิจกรรมของแต่ละเชื้อชาติ
 มา : ผู้วิจัย, 2566

ภาพที่ 20 พื้นที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์แต่ละเชื้อชาติ และสถานที่สำคัญในชุมชนวัดโกลาส
 ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

4.5.1.2 รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่สะท้อนถึงความหลากหลายทางเชื้อชาติ

ชุมชนวัดโอกาส คนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นคนไทลาว อาศัยรวมกับคนจีนแต้จิ๋ว และจีนไหหลำที่เดินทางเข้ามาสู่นครพนมด้วยเรือจากประเทศจีนฝั่งทางใต้มาขึ้นที่ท่าเรือกรุงเทพฯ ผ่านเข้าสู่เมืองโคราช และตามขบวนขนสินค้ามาสู่จังหวัดนครพนม และบางกลุ่มใช้เส้นทางโดยการเดินทางเข้ามายังประเทศลาว ผ่านเข้าสู่จังหวัดหนองคาย และล่องเรือตามแม่น้ำโขง มายังจังหวัดนครพนม อีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีบทบาทในพื้นที่ คือ ชาวเวียดนาม ที่เริ่มอพยพเข้าสู่เมืองนครพนม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2405 เนื่องจากลี้ภัยทางการเมืองและทางศาสนา เดินทางเข้ามาโดยผ่านทางประเทศลาว การอพยพอีกครั้งสำคัญ คือช่วงหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง (ปี พ.ศ. 2488) ฝรั่งเศสกลับเข้ามาครอบครองพื้นที่ มีการสู้รบปราบผู้ต่อต้าน ส่งผลให้พื้นที่นครพนม แบ่งเป็นกลุ่มคนเวียดนามรุ่นเก่าและเวียดนามรุ่นใหม่

เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีการดำเนินชีวิตแบบธุรกิจค้าขายสินค้า ทำให้อาคารส่วนใหญ่เป็นเรือนค้าขาย มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละยุคสมัย เป็นพื้นที่ทอดยาว ไปตามแม่น้ำโขง และลักษณะทางด้านกายภาพ ส่งผลให้เกิดอิทธิพลทางด้านขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีน ลาว และเวียดนาม ทำให้อาคารตึกแถวเก่าเหล่านี้ มีคุณค่าและความสำคัญต่อการบอกเล่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างดี

ภาพที่ 21 แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรม ที่สะท้อนถึงความหลากหลายทางเชื้อชาติ
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

4.5.1.3 พื้นที่สำคัญภายในชุมชน

ชุมชนวัดโอกาส มีสถานที่สำคัญมากมาย ทั้งสถานที่ราชการที่ครอบคลุมถึงการใช้งานของประชาชนในพื้นที่ โรงพยาบาล ที่รองรับการรักษาของคนชุมชนและพื้นที่ข้างเคียง มีโรงเรียนที่จะสามารถรองรับนักเรียนตั้งแต่ระดับเริ่มเข้าศึกษาชั้นแรก ไปจนถึงระดับมัธยมศึกษา ทั้งยังมีสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนหลากเชื้อชาติ ศาสนา ที่สำคัญมีพื้นที่ที่สามารถรองรับการทำกิจกรรมหลักของจังหวัด และเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวที่โดดเด่นของจังหวัด

ภาพที่ 22 แสดงสถานที่สำคัญในเขตพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ภาพที่ 23 แสดงสถานที่สำคัญในเขตพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ภาพที่ 24 แสดงสถานที่สำคัญในเขตพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

4.6 การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

ชุมชนวัดโอกาสในปัจจุบัน มีลักษณะทางกายภาพที่เป็นเอกลักษณ์ทั้งรูปแบบของสถาปัตยกรรม ที่งดงาม มีคุณค่าทางจิตใจและทางความรู้สึก และยังเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ แม้ว่าในปัจจุบันจะหลงเหลือไว้เพียงร่องรอยของประวัติศาสตร์และคำบอกเล่าของบุคคลเก่าแก่ในย่านนี้เท่านั้น แต่ด้วยคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่และความน่าสนใจของประวัติศาสตร์ ทำให้ปัจจุบันชุมชนวัดโอกาส เป็นอีก 1 ชุมชนเก่าที่เป็นที่รู้จักกันดีของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ ถึงแม้ว่าเรื่องราวทางสถาปัตยกรรมและประวัติของชุมชนวัดโอกาสจะมีความโดดเด่นและน่าสนใจเพียงใด แต่ก็คงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะพูดว่า ทั้งหมดนี้ เกิดจากบุคคลที่เป็นสิ่งทำให้เกิดเรื่องราวเหล่านี้ กลุ่มคนในชุมชนวัดโอกาสหลายกลุ่มที่ทำให้ประวัติศาสตร์ของชุมชนวัดโอกาสน่าจดจำ และอีกหลายกลุ่มที่ทำให้ร่องรอยของสถาปัตยกรรมภายในชุมชนยังดำรงมาจนถึงในปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส เพื่อวิเคราะห์พื้นที่ผ่านประเด็นการนำเสนอผลการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงตามกลุ่มคนทางสังคม และ 2) การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพภายในชุมชน

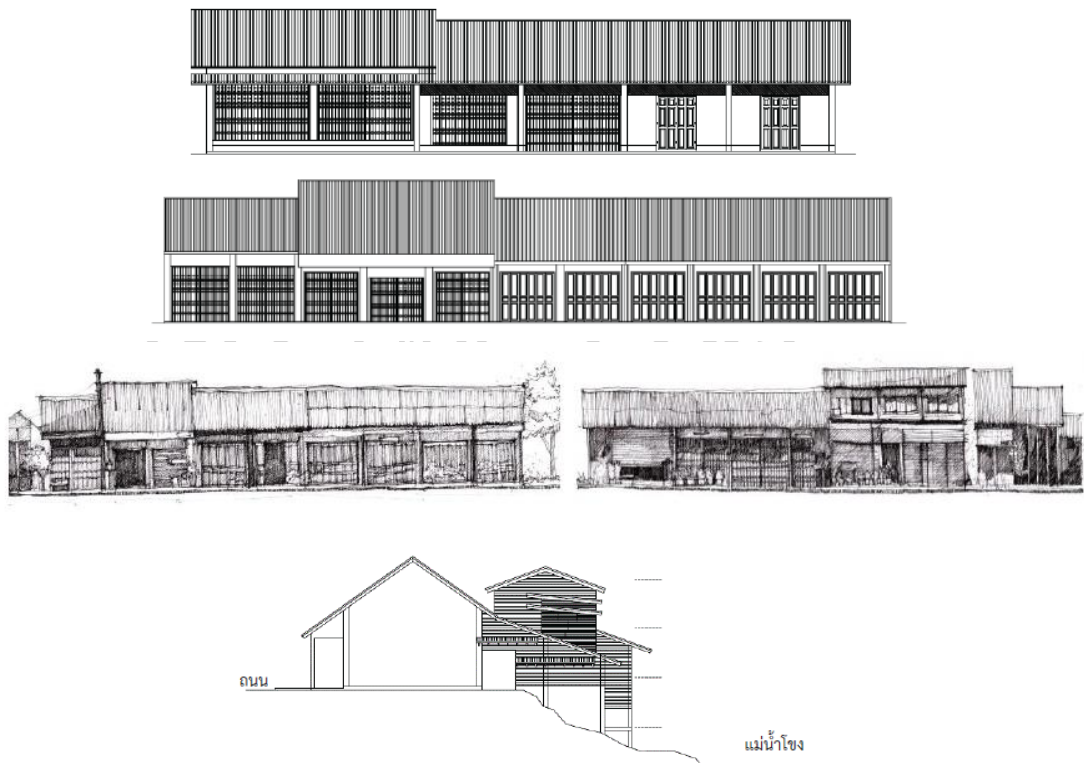
4.6.1 การเปลี่ยนแปลงตามกลุ่มคนทางสังคม

วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมในอดีต มีกิจกรรมและการค้าขายสินค้าประเภทงานฝีมือ เช่น งานเย็บผ้า จัดดอกไม้ เสริมสวย และวัตถุดิบที่มีในท้องที่ เช่น ฟิน หนั้ว ปลายาว เป็นต้น เมื่อการบริโภคสินค้าประเภทนี้มีความซบเซาลง เนื่องจากผู้คนสนใจบริโภคสินค้าที่ผลิตจากเมืองหลวงมากขึ้น และการขาดผู้สืบทอดกิจการต่อของคนรุ่นหลัง ทำให้กิจการบางประเภทปิดตัว และมีจำนวนร้านค้าลดลง อีกทั้งเรือนค้าขายที่มีการปรับเปลี่ยนเจ้าของกิจการ จะถูกปรับการใช้งาน แต่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมของเรือนค้าขายไว้ เช่น ร้านอาหาร ร้าน เนื่องจากได้รับความนิยม และความสนใจจากนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพของชุมชน ในลักษณะชุมชนท่องเที่ยวและอยู่อาศัยมากกว่าชุมชนค้าขายอย่างในอดีต และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ลักษณะสังคมค้าขายของชุมชนเกิดการผสมผสานกับลักษณะสังคมแบบรวมกลุ่มของคนจีน และคนเวียดนาม สืบทอดมายังลูกหลานในปัจจุบัน เป็นระบบที่มีการเกื้อหนุน และช่วยเหลือกันในหมู่เครือญาติ บางครอบครัวก็มีเครือญาติสัมพันธ์กันไปหลายชั้น ที่เกิดจากการแต่งงานกันระหว่างคนภายในชุมชนและคนภายนอก

4.6.2 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพภายในชุมชน

1. รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนค้าขายชั้นเดียว

เรือนค้าขายชุมชนดั้งเดิมในระยะแรกได้รับเอาอิทธิพลจากจีนผสมกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น จนถึงสมัยสงครามอินโดจีน ได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศสจากทางฝั่ง สปป.ลาว จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า เรือนค้าขายจากเดิมเคยใช้เป็นพื้นที่ค้าขาย และปรับเปลี่ยนการใช้งานเป็นที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ซึ่งจะพบรูปแบบเรือนค้าขายที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เรือนค้าขายในพื้นที่ชุมชน อาคารห้องแถวก่ออิฐชั้นเดียวมีลักษณะพิเศษ คือ ด้านหน้าอาคารจะมีการก่ออิฐเสาโครวฉาบเรียบขนาดใหญ่ บางหลังมีซุ้มโค้ง ก่อนเข้าประตู รูปทรงหลังคามีลักษณะเป็นทรงจั่วสองซุดชนกัน ทางเดินด้านหน้ามีหลังคาคลุม ใช้เป็นทางเดินเชื่อมต่อกันระหว่างอาคารจากเดิมเคยใช้เป็นพื้นที่ค้าขาย และปรับเปลี่ยนการใช้งานเป็นพื้นที่ค้าขายและเก็บสินค้า เมื่อมองจากด้านหน้าจะเห็นเป็นอาคารชั้นเดียว แต่เมื่อมองจากริมแม่น้ำโขงเข้ามายังตัวอาคาร จะพบว่าอาคารดังกล่าวมีความสูงประมาณ 2 - 3 ชั้น ซึ่งเป็นลักษณะการต่อเติมโครงสร้างจากด้านหน้า วัสดุส่วนใหญ่จะใช้ไม้ และเสาอาคารจะวางอยู่แนวตลิ่งของแม่น้ำโขง ส่วนการใช้งานของอาคารชั้นเดียวส่วนใหญ่ จะใช้เพื่อการค้าขายหรือทำธุรกิจร้านอาหาร

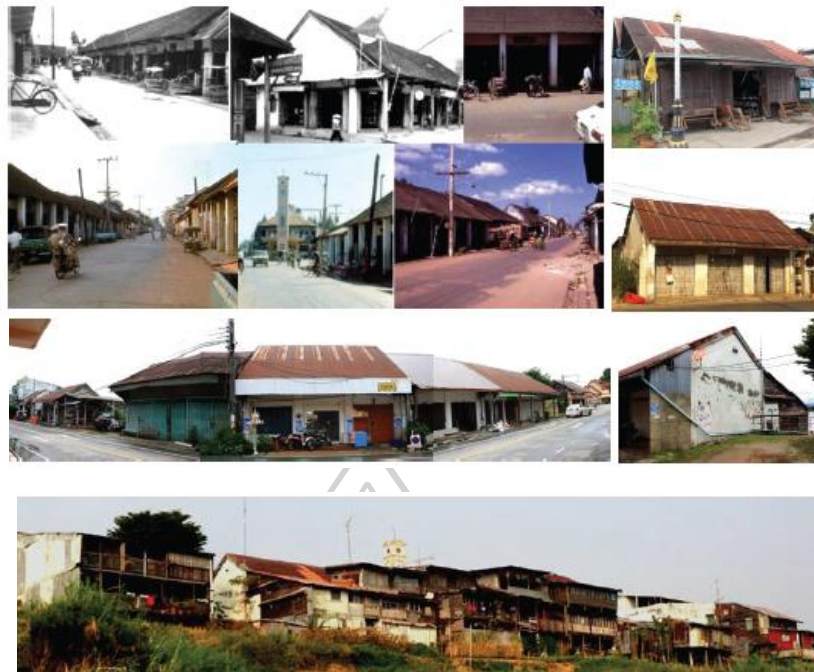
ภาพที่ 25 แสดงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนค้าขายชั้นเดียว

มา : ผู้วิจัย, 2566

องค์ประกอบหลักของเรือนค้าขายประกอบด้วย พื้นที่ค้าขายและพื้นที่พักอาศัย ส่วนพื้นที่ค้าขายจะเป็นพื้นที่เด่นสุด มีทั้งรูปแบบการค้าแบบธุรกิจขนาดเล็ก เช่น ขายของชำ ร้านเสริมสวย ร้านซ่อมรถ และธุรกิจการค้าขนาดใหญ่ เช่น ร้านอาหาร ที่พัก เป็นต้น ลักษณะการใช้พื้นที่เป็นแบบเปิด เข้าถึงพื้นที่ได้สะดวก และเป็นพื้นที่โล่ง มีการแบ่งหรือกั้นพื้นที่ใช้งาน ด้วยชั้นวางของหรือเฟอร์นิเจอร์ ส่วนพื้นที่พักอาศัยโดยส่วนใหญ่จะถูกจัดตำแหน่งไว้ด้านหลัง หากเป็นอาคารที่มีความสูง 2 - 3 ชั้น ส่วนพักอาศัยก็จะอยู่ตำแหน่งด้านบน และแยกเป็นส่วนกิจกรรมหลักที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น ห้องรับแขก ส่วนนั่งเล่น และส่วนกิจกรรมรองที่เข้าถึงได้ยาก เช่น ห้องนอน ห้องพระ และห้องทำงาน เป็นต้น

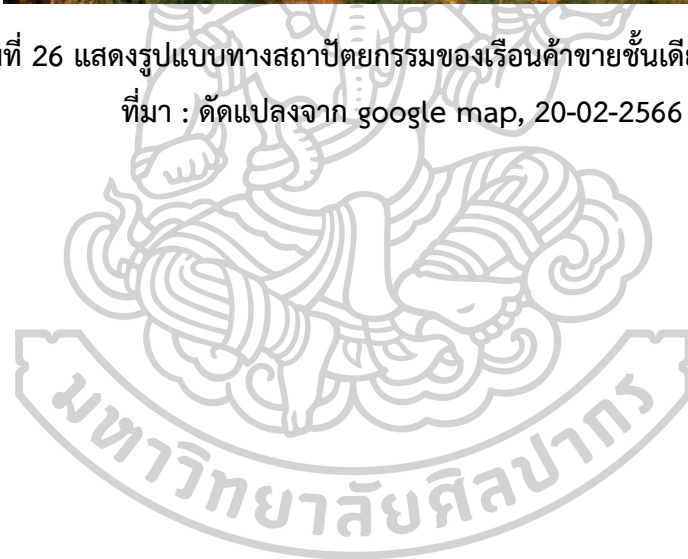
2. รูปแบบเรือนค้าขายชั้นเดียว แบบดั้งเดิมในชุมชนวัดโอกาส

จากประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานพบว่า คนจีนและคนเวียดนาม มีบทบาทต่อการก่อสร้างเรือนค้าขายในพื้นที่เป็นอย่างมาก เริ่มจากคนจีนที่อพยพเข้ามาในพื้นที่เพื่อการค้าขาย ได้นำเอา รูปแบบและวิธีการก่อสร้างแบบจีนเข้ามาในพื้นที่ ขณะเดียวกันคนเวียดนามที่อพยพเข้ามาจากการลี้ภัยทางสงคราม เช่น ฝรั่งเศสที่เข้ามาในพื้นที่จากการทำสงคราม ทำให้พื้นที่ชุมชนวัดโอกาส มีรูปแบบ การอาศัยของผู้คนหลายเชื้อชาติ และเกิดการปรับตัวต่อการอยู่อาศัยสะท้อนผ่านรูปแบบทาง สถาปัตยกรรม 141 เรือนค้าขายระยะแรกในชุมชนดั้งเดิม มีอายุประมาณ 70 - 100 ปี รูปแบบ อาคารได้รับอิทธิพลจากจีนผสมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ลักษณะเป็นเรือนค้าขายเรียงกันเป็นแถว มี ลักษณะคล้ายเรือนพื้นถิ่นอีสาน คือ หลังคาทรงจั่วและยกใต้ถุนสูง ด้านหน้าอาคารก่อสร้างด้วยปูน มี ลักษณะทึบตัน ความกว้างประมาณ 2.60 - 3.00 เมตร บานประตูด้านหน้าเป็นบานเพี้ยมทั้งหมด ส่วนด้านหลังอาคารก่อสร้างด้วยไม้ และยกใต้ถุน มีความสูงประมาณ 1.00 - 1.50 เมตร เพื่อปรับ ระดับพื้นอาคาร เนื่องจากก่อสร้างอาคารตามแนวริมขอบตลิ่งแม่น้ำโขง จึงไม่สามารถใช้ประโยชน์ พื้นที่ใต้ถุนได้ ส่วนรูปแบบหลังคา หากมองจากมุมสูงจะเห็นเป็นโครงสร้างหลังคาจั่วสองซุงวางชนกัน มีความสูงประมาณ 2.00 - 3.00 เมตร

ภาพที่ 26 แสดงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนค้าขายชั้นเดียว พ.ศ. 2556

ที่มา : ดัดแปลงจาก google map, 20-02-2566

บทที่ 5

ผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้สำรวจและเก็บข้อมูลภายในพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาประเด็นในการวิจัยในครั้งนี้ แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนวัดโอกาส รวมถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดโอกาส ตามจำนวนที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงได้นำเสนอผ่านประเด็นการวิเคราะห์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 ผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม

จากการศึกษาพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม จากเกณฑ์การวิจัย 3 เกณฑ์ หลัก ได้แก่ 1) เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน รวมกับความหลากหลายทางเชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และประเพณี 2) เป็นชุมชนที่มีพื้นที่แสดงออกทางกิจกรรมต่าง ๆ ของแต่ละเชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ และชุมชนยังมีผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันที่อาศัยอยู่ทั้งในเขตเมือง และชนบท และ 3) เป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพ และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงการนำศิลปะของเชื้อชาติต่าง ๆ มาผสมผสาน จนโดดเด่นกลายเป็นเอกลักษณ์ โดยสรุปจากเกณฑ์ข้างต้นได้ดังนี้

5.1.1 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม

1) เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน รวมกับความหลากหลายทางเชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และประเพณี

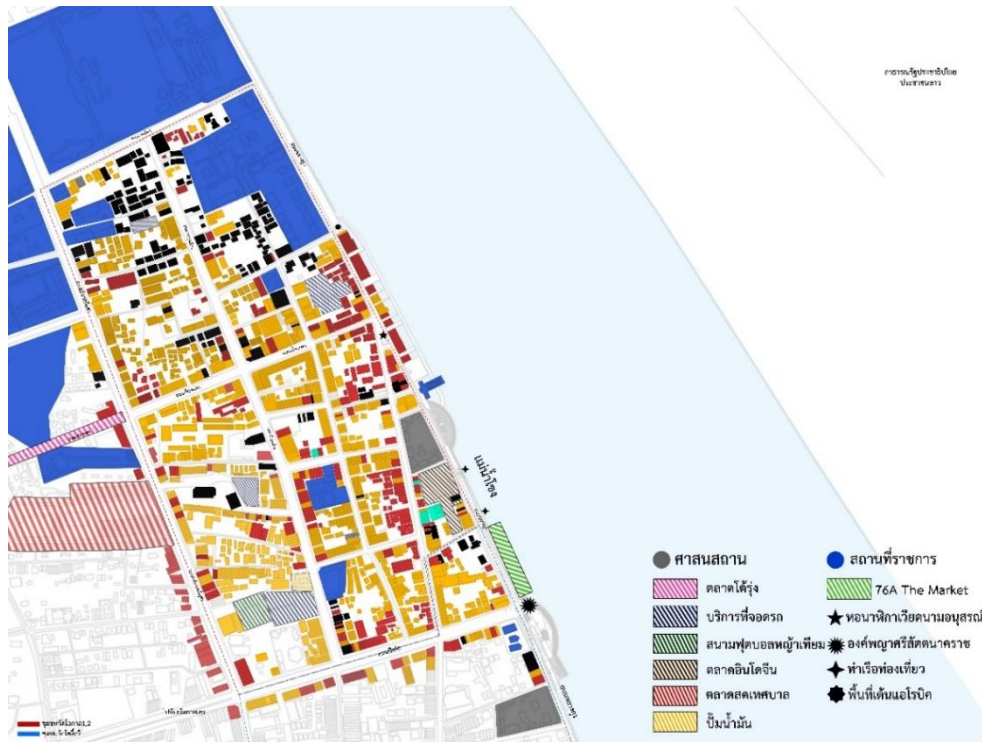
ด้วยจังหวัดนครพนม เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ริมชายแดนฝั่งแม่น้ำโขง ฝั่งตรงข้ามเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งได้รับเอาอิทธิพลการใช้ชีวิต ความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ชาติพันธุ์ และประเพณี มาประกอบเป็นมรดกวัฒนธรรม ที่เป็นสินทรัพย์ที่สำคัญควบคู่กันมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง คือ พระธาตุที่ประดิษฐานอยู่ 8 องค์ อาทิเช่น พระธาตุพนม พระธาตุเรณู พระธาตุศรีคุณ พระธาตุมหาชัย พระธาตุมรุกขนคร พระธาตุประสทธิ พระธาตุท่าอุเทน และพระธาตุนคร ทั้งยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีไหลเรือไฟ ประเพณีมัสการพระธาตุพนม ที่มีความโดดเด่นน่าสนใจ ประกอบกับผู้คนหลายเผ่าพันธุ์หลากหลายเชื้อชาติ ทั้งไทยลาว (ชาวอีสาน) ผู้ไทย ไทยญ้อ ไทยไส้ ไทยกระเลิง ไทยข่า ไทยแสก ชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม ชาวไทยเชื้อสายจีน และชุมชนที่มีเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงตัวตนความเป็นชุมชนประวัติศาสตร์ ดังแสดงใน *ภาพที่ 21*

ตั้งแต่อดีตศูนย์กลางเมืองอยู่ที่บริเวณถนนศรีเทพและถนนบำรุงเมือง เป็นย่านการค้าและที่อยู่อาศัยเป็นหลัก ซึ่งจะเป็นบริเวณการค้าของชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยเชื้อสายเวียดนามเป็นส่วนใหญ่ โดยในปี พ.ศ. 2454 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดการอพยพเข้ามาของหลากหลายเชื้อชาติ มีคนญวนอพยพเข้ามามากมาย กลุ่มคนญวนเหล่านี้เรียกว่าญวนเก่า ในปี พ.ศ. 2489 เกิดสงครามอินโดจีน เกิดการอพยพของชาวญวนเข้ามาใหม่อีกครั้ง เรียกกลุ่มนี้ว่า ญวนใหม่ หลังจบสงครามอินโดจีน รัฐบาลไทยได้มีการนำส่งชาวเวียดนามกลับสู่ภูมิลำเนาบ้านเกิด และทั้งนี้ด้วยสงครามบ้านเมือง ทำให้ชาวเวียดนามบางกลุ่มยังหลงเหลืออยู่ จึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่เกิดจากชนชาติเวียดนามอยู่ในจังหวัดนครพนม ดังแสดงใน ภาพที่ 22 ภาพที่ 23 ภาพที่ 24 และ ภาพที่ 25

ภาพที่ 27 เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน รวมกับความหลากหลายทางเชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และประเพณี

ที่มา : google, 20-02-2566

ภาพที่ 28 แสดงการกระจุกตัวของกลุ่มเชื้อชาติของความหลากหลายในพื้นที่ศึกษา
ที่มา : ผู้วิจัย, 20-02-2566

ภาพที่ 29 แสดงสถานที่สำคัญ และสถานที่สักซึ่งทางศาสนาในพื้นที่ศึกษา
ที่มา : ผู้วิจัย, 20-02-2566

ภาพที่ 30 แสดงพื้นที่โครงการที่แสดงถึงประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อในพื้นที่ศึกษา
ที่มา : ผู้วิจัย, 20-02-2566

การซ้อนทับที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดโอกาส ทั้งด้านการตั้งถิ่นฐาน ความหลากหลายของวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ที่มาพร้อมกับถิ่นกำเนิดทางเชื้อชาติ ที่นำเอาอัตลักษณ์ของตนเองมา ก่อตัวขึ้นอย่างเข้มแข็งภายในย่านชุมชนนี้ จะเห็นได้ว่าภายในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส จะเกิดการกระจุก ตัวของการตั้งถิ่นฐานตามชาติพันธุ์ค่อนข้างชัดเจน ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามเป็นกลุ่มที่ค่อนข้าง กระจายตัวมากที่สุด และในบริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำโขงจะหนาแน่นไปด้วยกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่ง บริเวณนี้มีความโดดเด่นในเรื่องสถาปัตยกรรมเช่นกัน ส่วนชนเผ่าไทยอีสาน และชาวไทยเชื้อสาย อินเดียจะมีแค่กลุ่มก้อนบางเขาในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส

ลักษณะการสร้างที่อยู่อาศัยมีปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ความต้องการทางความเชื่อเรื่องทิศ โดยถูกเชื่อมโยงเข้ากับความเชื่อเรื่องทิศมงคลที่ได้รับอิทธิพลมาจากบรรพบุรุษซึ่งสะท้อนระบบแนวคิดทางความเชื่อของการอยู่อาศัยที่ยังคงเชื่อมโยงกับโลกแห่งจิตวิญญาณและความเชื่อของบรรพบุรุษ ความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงตัวตน ความเชื่อดั้งเดิมซึ่งให้ความเคารพแก่พิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ และถูกพัฒนาปรากฏผ่านพิธีกรรมที่มีมิติในการแสดงออกของพฤติกรรมการใช้งานในการอยู่อาศัย และการจัดการพื้นที่ทางกายภาพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนผสมในการกระบวนการสร้างที่อยู่อาศัย โดยวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรม วัสดุการก่อสร้าง ทักษะและเทคนิคเป็นตัวกำหนดรูปแบบอาคารและพื้นที่เพื่อให้สอดคล้องรับกับบริบททางวัฒนธรรม

และสืบเนื่องไปถึงพื้นที่แสดงออกของกิจกรรม ที่เกิดจากประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ ทั้งเรื่องของการนับถือพญานาค ดังนั้นจึงจะเห็นได้ชัดว่า พื้นที่ที่เป็นพื้นที่สาธารณะในการรองรับกิจกรรม จะเป็นพื้นที่ที่ริมน้ำ หรือพื้นที่ที่แกนกลางเชื่อมต่อกับริมแม่น้ำได้อย่างสะดวก

ภาพที่ 32 แสดงการสรุปภาพรวมของพื้นที่ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของแต่ละเชื้อชาติ
ในพื้นที่ศึกษา

ที่มา : ผู้วิจัย, 20-02-2566

3) เป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพ และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงการนำศิลปะของเชื้อชาติต่าง ๆ มาผสมผสาน จนโดดเด่นกลายเป็นเอกลักษณ์

ชุมชนวัดโอกาส เป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน เป็นชุมชนริมแม่น้ำโขง ที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ควบคู่ไปกับอัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ลือไปกับศาสนา ความเชื่อ ชาติพันธุ์ ที่ผสมผสานกันอย่างลงตัวภายในชุมชนริมแม่น้ำโขง ผู้วิจัยได้จำแนกรูปแบบของสถาปัตยกรรม ดังแสดงใน *ภาพที่ 27* ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมแต่ละประเภทภายในย่านชุมชน จะกระจุกตัวกันเป็นกลุ่มก้อน ตามแนวถนนสายหลักภายในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส แต่จะสังเกตเห็นได้ชัดเจนว่า สถาปัตยกรรมรูปแบบอาคาร Modern Style จะกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ชุมชน ตั้งแต่ถนนเส้นหลัก ไปยังตรอก ซอก ซอย ของพื้นที่ชุมชน แต่รูปแบบสถาปัตยกรรมรูปแบบอื่น ๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ก็ยังมีความโดดเด่น และสร้างอัตลักษณ์ที่เป็นภาพจำให้แก่ชุมชนเช่นกัน

ลักษณะรูปแบบอาคารบ้านเรือนและก่อสร้าง ในชุมชน การใช้สอย พื้นที่สำหรับการดำเนินชีวิต มักสะท้อนถึงลักษณะทางความเชื่อ พิธีกรรม ทั้งนี้อาคารบ้านเรือนที่ถูกสร้างขึ้นนั้นมีความต้องการในลักษณะเดียวกันแต่จะมีรูปแบบเฉพาะตามบริบทนั้น ๆ แตกต่างกันไปและผันแปรไปตามแต่ละบริบททางสังคม วัฒนธรรม คติ ความเชื่อ การดำรงชีวิตที่แตกต่างกันกล่าวได้ว่า "ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตในลักษณะเฉพาะ ส่วนหนึ่งกำหนดโดยบรรทัดฐานทางสังคม โดยวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดลักษณะเฉพาะของแบบแผนในการดำเนินชีวิต และมักจะสะท้อนให้ปรากฏในสภาพแวดล้อมทางกายภาพด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 33 แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมภายในชุมชนวัดโอกาส

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์จากผู้เกี่ยวข้องกับชุมชนวัดโอกาส

การประเมินตัวชี้วัด	\bar{x}	S.D.	แปลผล
1. ปัจจัยของความหลากหลายทางเชื้อชาติ	2.22	0.850	พอใช้
2. ปัจจัยความหลากหลายทางศาสนา	2.44	0.577	พอใช้
3. ปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางศาสนา	2.67	0.718	ดีมาก
4. ปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ	2.00	0.103	พอใช้
ภาพรวม	2.22	0.849	พอใช้

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนวัดโอกาส และนักท่องเที่ยว ด้วยปัจจัยทั้ง 4 ด้านมีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางศาสนา อยู่ในระดับดีมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 2.67 (S.D.= 0.718) ส่วนด้านอื่นๆ อยู่ในระดับพอใช้ คือ ด้านปัจจัยของความหลากหลายทางเชื้อชาติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (S.D.= 0.850) ด้านปัจจัยความหลากหลายทางศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (S.D.= 0.577) และด้านปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (S.D.= 0.103) ตามลำดับ

5.2.1 ผลการวิเคราะห์จากปัจจัยของความหลากหลายทางเชื้อชาติ

การวิเคราะห์พื้นที่ศึกษาจากปัจจัยของความหลากหลายทางเชื้อชาติ ที่ส่งผลต่ออิทธิพลการฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วย 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ความแท้ทางชาติพันธุ์ 2) กิจกรรมทางสังคม 3) การมีอยู่ของเชื้อชาติในปัจจุบัน และ 4) ความเชื่อมโยงกันของกลุ่มชาติพันธุ์ ดังผลการศึกษาในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการประเมินด้านปัจจัยของความหลากหลายทางเชื้อชาติ

การประเมินตัวชี้วัดปัจจัยของความหลากหลายทางเชื้อชาติ	\bar{x}	S.D.	แปลผล
1. ความแท้ทางชาติพันธุ์	2.44	0.577	ดีมาก
2. กิจกรรมทางสังคม	2.44	0.718	ดีมาก
3. การมีอยู่ของเชื้อชาติในปัจจุบัน	2.00	0.103	พอใช้
4. ความเชื่อมโยงกันของกลุ่มชาติพันธุ์	2.00	0.100	พอใช้
ภาพรวม	2.22	0.850	พอใช้

5.2.2 ผลการวิเคราะห์จากปัจจัยความหลากหลายทางศาสนา

การวิเคราะห์พื้นที่ศึกษาจากปัจจัยความหลากหลายทางศาสนา ที่ส่งผลต่ออิทธิพลการฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ความเฉพาะของศาสนา 2) ความเชื่อที่เกิดจากศาสนาในสมัยโบราณ และ 3) ค่านิยมด้านแนวคิดของการนับถือศาสนา ดังผลการศึกษาในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการประเมินด้านปัจจัยความหลากหลายทางศาสนา

การประเมินตัวชี้วัดด้านปัจจัยความหลากหลายทางศาสนา	\bar{x}	S.D.	แปลผล
1. ความเฉพาะของศาสนา	2.33	0.577	พอใช้
2. ความเชื่อที่เกิดจากศาสนาในสมัยโบราณ	2.33	0.577	พอใช้
3. ค่านิยมด้านแนวคิดของการนับถือศาสนา	2.67	0.577	ดีมาก
ภาพรวม	2.44	0.577	พอใช้

5.2.3 ผลการวิเคราะห์จากปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางศาสนา

การวิเคราะห์พื้นที่ศึกษาจากปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางศาสนา ที่ส่งผลต่ออิทธิพลการฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ 1) พื้นที่รองรับความเฉพาะของศาสนา 2) กิจกรรมที่มีความเฉพาะทางศาสนา และ 3) ค่านิยมด้านแนวคิดของการนับถือศาสนา ดังผลการศึกษาในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการประเมินด้านปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางศาสนา

การประเมินตัวชี้วัดด้านปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางศาสนา	\bar{x}	S.D.	แปลผล
1. พื้นที่รองรับความเฉพาะของศาสนา	2.67	0.577	ดีมาก
2. กิจกรรมที่มีความเฉพาะทางศาสนา	2.67	0.577	ดีมาก
3. พื้นที่รองรับกิจกรรมความหลากหลายทางศาสนา	2.00	0.100	พอใช้
ภาพรวม	2.67	0.718	ดีมาก

5.2.4 ผลการวิเคราะห์จากปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางวัฒนธรรม

ประเพณี และความเชื่อ

การวิเคราะห์พื้นที่ศึกษาจากปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ที่ส่งผลต่ออิทธิพลการฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วย 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ความหลากหลาย 2) ความเฉพาะ 3) ความเป็นมิตร และ 4) ข้อจำกัดที่ไม่สามารถใช้งานร่วมกันได้ ดังผลการศึกษาในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการประเมินด้านปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ

การประเมินตัวชี้วัดด้านปัจจัยรองรับพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ	\bar{x}	S.D.	แปลผล
1. ความหลากหลาย	2.00	0.103	พอใช้
2. ความเฉพาะ	1.67	0.155	ปรับปรุง
3. ความเป็นมิตร	2.33	0.155	พอใช้
ภาพรวม	2.00	0.103	พอใช้

จากการสัมภาษณ์จากผู้เกี่ยวข้องกับผู้ชมชนวัดโอกาส จะเห็นได้ชัดเจนว่าพื้นที่แสดงออกของกิจกรรมทางศาสนา อยู่ในเกณฑ์คะแนนที่ดีมาก มีความหลากหลายและมีความชัดเจนของพื้นที่ กลุ่มผู้ใช้งาน กิจกรรมการใช้งานของพื้นที่ แต่อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยยังต้องคำนึงบทบาทด้านอื่น ๆ ที่ต้องปรับปรุงความคู่กันไป ที่จะป็นทั้งการอนุรักษ์ความเป็นพหุวัฒนธรรมของวิถีชีวิต สังคม ศาสนา และการฟื้นฟูสถาปัตยกรรม ที่อาจจะมีส่วนผิดแผกแปลกไปจากเดิม โดยต้องอ้างอิงจากแนวการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านชุมชนชนพหุวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาที่สอดคล้องต่อไป

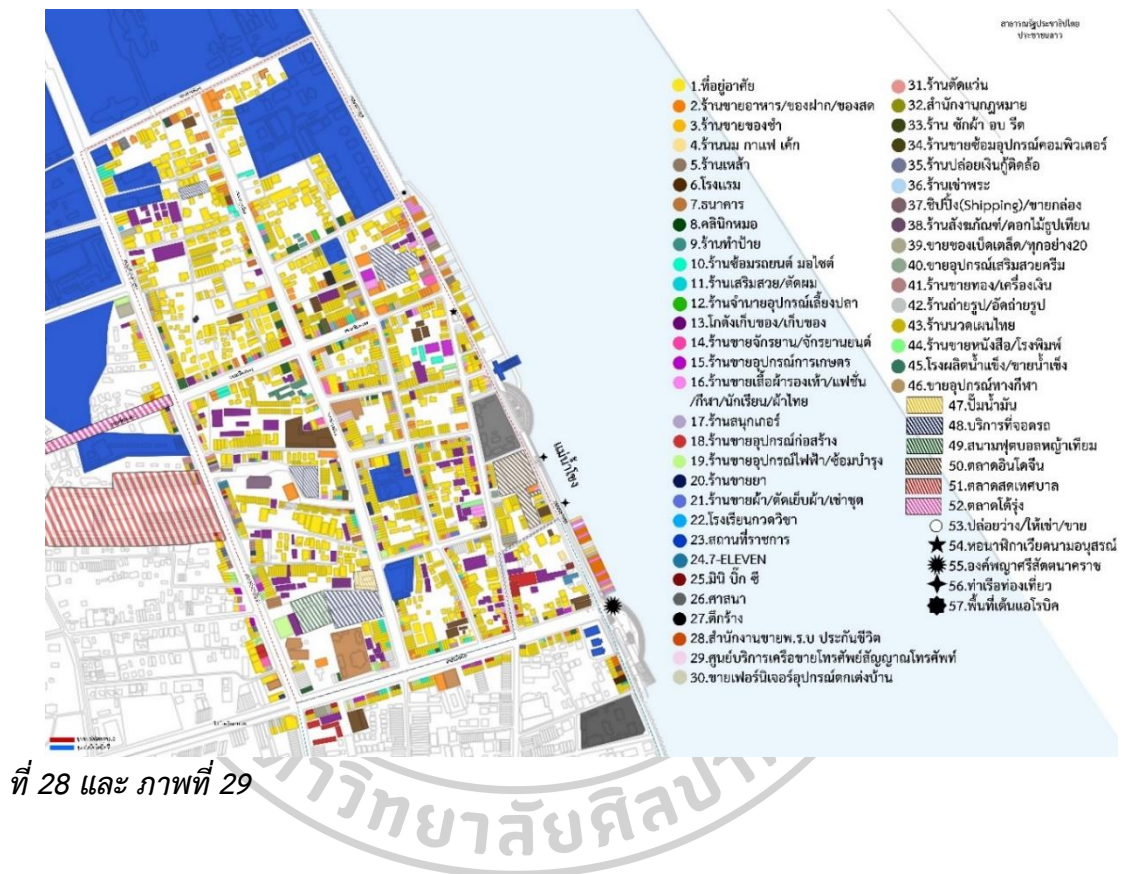

ภาพที่ 35 แสดงรูปการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องภายในชุมชนวัดโอกาส
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

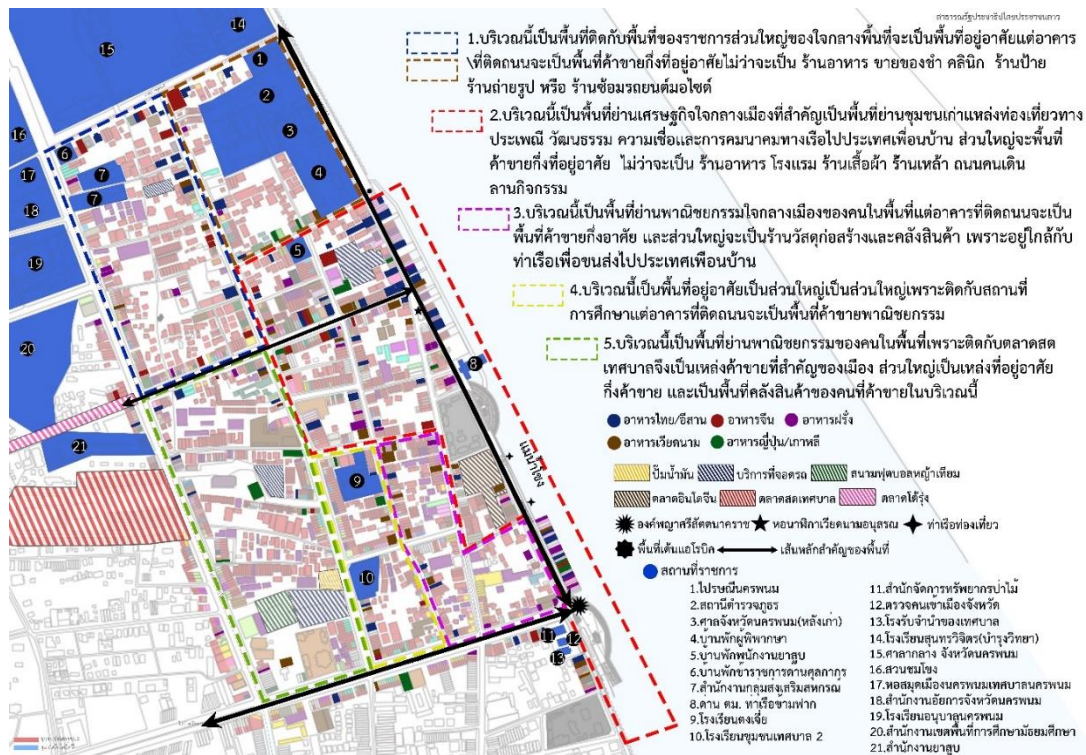
5.3 ศักยภาพของพื้นที่ศึกษา

ชุมชนวัดโอกาส เป็นชุมชนที่มีศักยภาพหลากหลายด้าน ทั้งด้านความเป็นมาที่ยาวนานในการตั้งถิ่นฐาน ที่มีความแท้ของพหุวัฒนธรรม เป็นฐานของการใช้ชีวิตที่หลากหลายผสมปนเปกันอยู่ในชุมชนเก่าแก่แห่งนี้ ความสวยงามของสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่น ล้อตามยุคสมัยของการปลูกบ้านสร้างเรือน โดยเฉพาะความโดดเด่นของเรื่องชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นรากเหง้าที่แสดงให้เห็นถึงชุมชนพหุวัฒนธรรมที่ซ้อนทับกันอยู่ในพื้นที่เล็ก ๆ ริมแม่น้ำโขงได้อย่างลงตัว และยังมี การอนุรักษ์ประเพณีที่ดีงาม ความเชื่อที่เกิดขึ้นด้วยความละเอียดอ่อนของการตั้งถิ่นฐาน จนกลายมาเป็นชุมชนในปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์พื้นที่การใช้งาน โดยวิเคราะห์จากก่นำการใช้ประโยชน์อาคารมาซ้อนทับกันภายในย่าน ซึ่งจะเห็นได้ว่า กลุ่มก้อนอาคารและการใช้งานอาคารจะแบ่งโซนพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินไว้โดยธรรมชาติของการตั้งถิ่นฐานแต่เดิม ทั้งโซนที่เกิดขึ้นจากความเชื่อความในพยานาคราช โซนพื้นที่ริมน้ำที่เกิดอารยธรรมของวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีน โซนความเฉพาะที่เกิดขึ้นจากคนเชื้อสายเวียดนาม ทั้งวิถีการกินอาหาร การแต่งกาย ที่ร้อยเรียกกันอยู่ภายในย่านชุมชนนี้ ดังแสดงในภาพ

ภาพที่ 36 แสดงรูปแบบการใช้ประโยชน์อาคารในพื้นที่ศึกษา
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ภาพที่ 37 แสดงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

5.4 ปัญหาในพื้นที่ศึกษา และแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม

ด้วยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ร่วมกับกระแสความนิยมที่เกิดจากค่านิยมในปัจจุบันที่หลากหลาย ทำให้เกิดข้อบกพร่องในย่านชุมชนชนวนัดโอกาส ถึงแม้ว่าวิถีชีวิต ความเชื่อ ความศรัทธาจะมีความเข้มแข็งอย่างมาก แต่ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้กับค่านิยมที่ตามมาอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดภาพทับซ้อนในบางมุมของชุมชน ที่ก่อให้เกิดปัญหากับชุมชนเก่าที่มีเอกลักษณ์ ด้วยการเกิดขึ้นของสี่สັນบนอาคารที่หลากหลาย ทั้งนี้เกิดขึ้นจากการขาดมาตรการในการควบคุมดูแลพื้นที่ชุมชนเก่า ให้ความสอดคล้องและเข้ากับบริบทของพื้นที่เดิม

5.4.1 ปัญหาภายในย่านศึกษา

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ถึงแนวทางในการลดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ด้วยหลักการอนุรักษ์และฟื้นฟูความเป็นย่านชุมชนเก่า ให้คงอยู่และเกิดการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด หรือการการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน และวิถีชีวิต และนำเอาความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนให้คงอยู่ ดังรายละเอียดเพื่อนำไปสู่แนวทางต่อไปนี้

1. ขาดมาตรการรองรับในการอนุรักษ์ชุมชนเก่า และรองรับการเติบโตของเมืองที่ส่งผลต่อชุมชนวัดโอกาส
2. ขาดการรับรู้ของการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส
3. ขาดอัตลักษณ์ที่ชัดเจน ที่แสดงถึงความเป็นชุมชนวัดโอกาส
4. การใช้งานพื้นที่สาธารณะที่มีความเฉพาะด้านเชื้อชาติและศาสนา ยังขาดอัตลักษณ์ที่ดึงดูดให้เกิดการเข้าถึงพื้นที่กิจกรรม และการใช้งานภายในพื้นที่
5. บริเวณพื้นที่ริมน้ำขาดการดึงดูดการเข้าไปใช้พื้นที่จากคนภายนอก (เนื่องจากเป็นพื้นที่สำคัญของคนในย่านศึกษา) และเกิดปัญหาจากกลุ่มห้ามเร่แผงลอย

ภาพที่ 38 แสดงตำแหน่งของปัญหาในพื้นที่ศึกษา
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

5.4.2 หลักเกณฑ์แนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านชุมชนพหุวัฒนธรรม

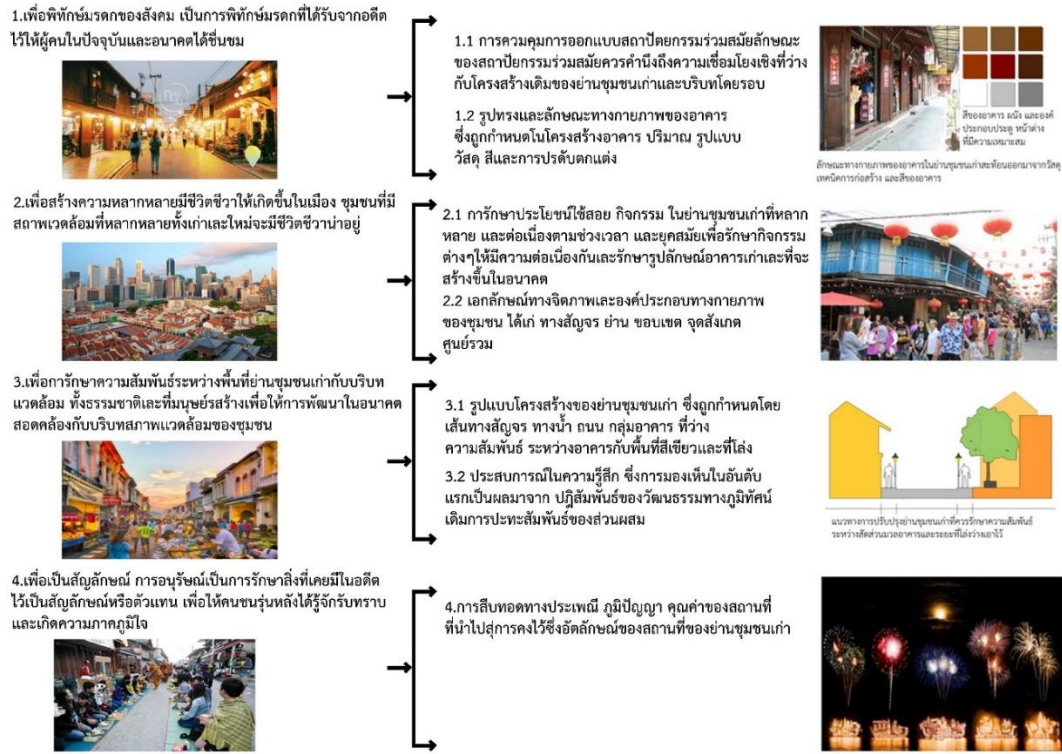
การศึกษาการอนุรักษ์เมืองเก่า หรือชุมชนเก่า ตามบริบทของชุมชนในประเทศไทย ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ชุมชนที่มีความใกล้เคียงกันกับพื้นที่ศึกษาชุมชนวัดวัดโอกาส มาเป็นแนวทาง และองค์ประกอบหลักที่จะลดปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ให้ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนเก่าไว้ให้มากที่สุด โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเก่า และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

การรักษาองค์ประกอบที่สำคัญ ประกอบไปด้วย 1) รูปแบบโครงสร้างของย่านชุมชนเก่า ซึ่งถูกกำหนดจากเส้นทางสัญจรทางน้ำ ทางบก กลุ่มอาคาร ที่ว่าง ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับพื้นที่สีเขียวและที่โล่งว่าง 2) รูปทรงและลักษณะทางกายภาพทั้งภายในและภายนอกอาคาร 3) การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ย่านชุมชน และบริบทแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ และมนุษย์สร้าง 4) การรักษาประโยชน์ใช้สอย กิจกรรมในย่านชุมชนเก่าที่หลากหลาย และต่อเนื่องตามช่วงเวลาและยุคสมัย 5) การสืบทอดประเพณี ภูมิปัญญา และคุณค่าสถานที่ นำไปสู่การคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ 6) การรักษาโครงสร้างทางสังคม รวมไปถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของย่านชุมชนเก่า

2. แรงจูงใจที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์

แรงจูงใจที่ดึงดูดภายนอกให้เกิดความความสนใจต่อชุมชน และยึดเหนี่ยวจิตใจคนภายในให้เกิดการหวงแหนย่านชุมชนของตนเอง มีองค์ประกอบดังนี้ 1) มรดกของสังคม 2) ความหลากหลายที่มีชีวิตชีวาที่เกิดขึ้น 3) ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ 4) สัญลักษณ์

ภาพที่ 39 แสดงตัวอย่างการสร้างแรงจูงใจต่อการอนุรักษ์ย่านชุมชนเก่า
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

3. ประเภทสิ่งที่คุณอนุรักษ์

สิ่งที่คุณอนุรักษ์มีอยู่หลายประเภท ทั้งที่เป็นธรรมชาติ หรือกายภาพ ทั้งที่เป็นขนาด เช่น เมืองขนาดใหญ่พื้นที่บางส่วนของเมือง ไปจนถึงเมืองขนาดเล็ก หรือวัสดุชิ้นส่วนของอาคาร ได้แก่ 1) บริเวณธรรมชาติ 2) เมืองเล็กและหมู่บ้าน 3) เส้นขอบฟ้าและช่องมองทิวทัศน์ 4) ย่านและชุมชนย่อย 5) ภูมิทัศน์ถนน 6) รูปต้นหน้าอาคาร 7) อาคาร 8) วัสดุและชิ้นส่วน และ 9) มรดกทางวัฒนธรรม

ชุมชนวัดโอกาส เป็นชุมชนเก่าแก่ที่สืบทอดรูปแบบวิถีการดำรงชีวิตที่หลากหลายมาตั้งแต่อดีต มีศักยภาพหลากหลายด้าน แต่ด้วยเวลาผ่านไป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนจึงต้องเปลี่ยนตาม พื้นที่ต่างๆที่เคยมีศักยภาพที่ฝังตัวอยู่ในย่านชุมชน ค่อยๆถูกลดบทบาทความสำคัญลง รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เคยโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ให้แก่ชุมชนค่อยๆ ถูกเติมแต่งด้วยสีสนับ ยิ่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางคุณค่าที่มีคู่กับชุมชนลดลงตามไปด้วย ผู้วิจัยนำพื้นที่ทั้งหมดที่มีศักยภาพ และเรื่องราวความเป็นชุมชนวัดโอกาส มาร้อยเรียงและซ้อนทับกับแนวคิดข้างต้น เพื่อนำไปสู่การออกแบบเพื่อลดผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดโอกาส และการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรมให้คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ และวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนวัดโอกาสให้เกิดการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมเกิดมาตรการในการควบคุมดูแลพื้นที่เมืองเก่า หรือชุมชนเก่า ด้วยการเพิ่มมาตรการควบคุมสีของอาคารภายในชุมชน การควบคุมความสูงของอาคาร โดยไม่ให้ปิดกั้นเส้นขอบฟ้า และการควบคุมป้ายโฆษณาภายในชุมชน ที่จะต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้ยังคงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน
2. การสร้างการรับรู้การเข้าถึงพื้นที่ชุมชน ไม่ว่าจะเกิดจากการเข้าถึงด้วยจุดหมายตาม การสร้างการรับรู้ด้วยการออกแบบการนำทาง ที่อาจจะนำเอาอัตลักษณ์มาเป็นตัวเล่าเรื่อง
3. การสืบถึงพื้นที่เฉพาะ วัฒนธรรมเฉพาะ เช่น ด้านอาหาร โดยมุ่งเน้นไปในบริเวณพื้นที่ของอาหารญวน อาหารเวียดนาม ที่จะสามารถนำมาเป็นอาหารเก่าแก่ ที่มีความแท้ในเรื่องรสชาติ วิถีการปรุงรส หรือแม้แต่ส่วนผสม ยังกลับมามีชีวิตอีกครั้ง ซึ่งอาจจะล้อไปกับการออกแบบให้อบอบวนไปด้วยกลิ่นอายของความเป็นเวียดนามในบริบทของชุมชนวัดโอกาส
4. การออกแบบเชื่อมโยงพื้นที่กิจกรรมภายในชุมชน ที่จะสามารถเชื่อมโยงการได้ตลอดชุมชน เพิ่มความน่าสนใจในการท่องเที่ยวภายในชุมชนวัดโอกาส
5. การจัดโซนของหาบเร่แผงลอย ในบริเวณลานพญานาคริมแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญของชุมชนวัดโอกาส ซึ่งไม่ก่อให้เกิดทัศนียภาพที่บดบัง จัดระเบียบให้คนในชุมชนมีพื้นที่ทำกินจากการเข้ามานมัสการ กราบไหว้บูชาของค์พญานาคริมแม่น้ำโขง หรือการจัดช่วงเวลาในการขายของให้กับหาบเร่แผงลอย เพื่อยังคงไว้ซึ่งกลิ่นอายดั้งเดิมของการหาบของขายในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม โดยการค้นหาปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดโอกาส ทั้งผลกระทบที่เกิดจากกลุ่มเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม ทั้งจากผลที่เกิดจากรูปแบบของสถาปัตยกรรมภายในพื้นที่ชุมชน ดังรายละเอียดที่นำเสนอไปในบทที่ผ่านมา โดยผู้วิจัยจะนำเสนอการสรุปการศึกษาเนื้อหาสาระสำคัญ อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ประกอบด้วยหัวข้อดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

ในการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม ถึงผลกระทบที่นำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูที่เกิดขึ้นภายในชุมชนวัดโอกาส โดยผู้วิจัยศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อด้านกายภาพทางสถาปัตยกรรม ด้านสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนา ทำให้เห็นถึงความเฉพาะ ที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดโอกาส จากคำถามวิจัย “มีแนวทางอย่างไร ที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนมให้สอดคล้องกับการเติบโตและขยายตัวในอนาคต และยังคงอนุรักษ์เอกลักษณ์ท้องถิ่นเอาไว้ได้” สรุปได้ดังนี้

6.1.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนวัดโอกาส

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดโอกาส จากการศึกษารวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส มีรายละเอียดแต่ละปัจจัยดังนี้

(1) ด้านกายภาพ ชุมชนวัดโอกาสมีลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่น ทั้งรูปแบบอาคารที่มีความหลากหลาย และเป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นรากวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐานของแต่ละยุคสมัยที่ผสมผสานผ่านรูปแบบของอาคารบ้านเรือน เปรียบเสมือนเป็นเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานที่ยาวนาน โดยมีกายภาพทางสถาปัตยกรรมเป็นตัวเล่าเรื่อง และเมื่อซ้อนทับกับการวิเคราะห์ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส มีผลที่สอดคล้องกันของกายภาพ คือ การมีภาพลักษณ์ที่โดดเด่น มีความน่าสนใจของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานโครงสร้างของอาคารยุคเก่า ที่ลือไปกับกิจกรรมภายในพื้นที่ชุมชน ยิ่งทำให้กายภาพของชุมชนวัดโอกาส มีเอกลักษณ์ และความเฉพาะตัวมากขึ้น

(2) ด้านสังคม ชุมชนวัดโอกาสเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งภายในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาสมีมิติทางด้านสังคมที่ซ้อนทับกันอยู่หลายมิติ เช่น สังคมที่เกิดจากศาสนา สังคมที่เกิดจากเชื้อชาติ หรือชาติพันธุ์ มีมิติที่ซ้อนกันอยู่ โดยอ้างถึงการเป็นตัวตน ของคนแก่คนแก่ในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส ทำให้สังคมภายในชุมชนวัดโอกาสนี้ เป็นสังคมที่เกิดขึ้นจากคนในพื้นที่เป็น

สิ่งสำคัญ หรือมีความเกี่ยวข้องกันด้วยนัยยะต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับคนในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส (อ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดย ผู้วิจัย)

(3) ด้านวัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อ ชุมชนวัดโอกาสเกิดจากรากวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งมีการอพยพมาตั้งรกรากมาในอดีต ซึ่งปัจจุบันมีการปรับตัวเข้าหากันมากขึ้น ภายในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส ทั้งเรื่องความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นจากการให้เกียรติซึ่งกันและกัน การรับถือศาสนาที่เป็นอิสระเสรี แต่ยังคงมีความเคร่งครัดในเรื่องความเฉพาะของการใช้พื้นที่เชิงศาสนาเท่านั้น

6.6.2 สรุปภาพรวมเพื่อนำไปสู่การออกแบบแนวคิดในการพัฒนาชุมชนวัดโอกาส

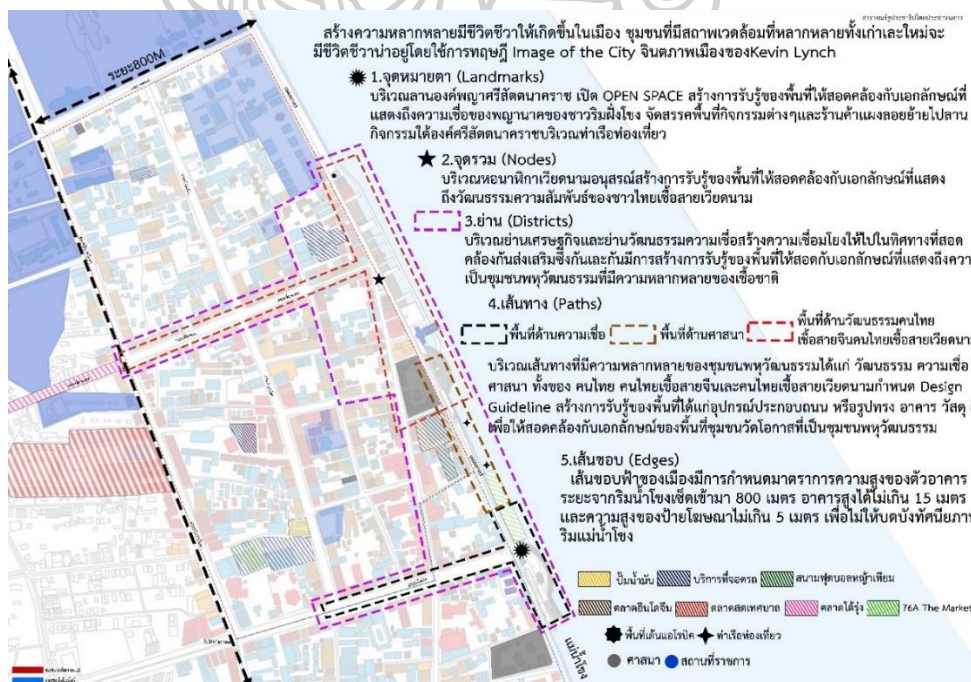
การจัดวางแนวความคิดเพื่อการพัฒนาพัฒนาชุมชนวัดโอกาส เป็นการวางแผนในการพัฒนาให้สอดคล้องไปกับทิศทางการพัฒนาชุมชนแห่งสังคมพหุวัฒนธรรม โดยการหยิบยกเอาหลักการพิทักษ์มรดกของสังคม ซึ่งเป็นการพิทักษ์มรดกของถิ่นที่มีมาตั้งแต่อดีต ซึ่งบ่งบอกถึงคุณค่าที่ได้รับ การมองเห็นและการชื่นชมในอนาคต การสร้างความหลากหลาย ความมีชีวิตชีวาให้กับพื้นที่ชุมชนไปจนถึงสภาพแวดล้อมภายในชุมชน โดยใช้จิตภาพของพื้นที่เมืองมาสร้างเอกลักษณ์และความเชื่อมโยงให้ชุมชนมีความโดดเด่นและน่าใช้งาน และเพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ย่านชุมชนเก่ากับบริบทแวดล้อมธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจกับสภาพแวดล้อมภายในชุมชนวัดโอกาส ที่สอดคล้องไปรับบริบทของชุมชนริมโขง ซึ่งอ้างอิงจากมาตรการแนวทางการปรับปรุงกรอบอาคารของพื้นที่ย่านเมืองเก่า หรือชุมชนเก่า

ตารางที่ 6 มาตรการแนวทางการปรับปรุงอาคารเก่าพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส

องค์ประกอบด้านอาคาร (อาคารดั้งเดิม)	แนวทางการปรับปรุง
1. สัดส่วนรูปร่างหน้า	การเก็บรักษาผังด้านหน้า ควบคุมความสูงเพื่อไม่ให้เกิดการปรับปรุงส่งผลต่อสัดส่วนอาคาร
2. ลักษณะหลังคา	การเก็บรักษารูปทรงอาคารเดิม โดยการตรวจสอบและเสริมโครงสร้างอาคารให้แข็งแรง
3. วัสดุผนังหลังคา	ใช้วัสดุทำเลียนแบบ เลือกรูปแบบและสีกลมกลืนกับวัสดุดั้งเดิม
4. ชูมวงโค้ง ลวดลายปูนปั้น ผนัง และหัวเสา	ใช้วัสดุทำเลียนแบบ เลือกชนิดของปูนและสีกลมกลืนกับลวดลายเดิม โดยใช้ช่างปูน
5. ประตู	ใช้วัสดุทดแทนให้สอดคล้องกับการใช้งาน และมีรูปแบบใกล้เคียงกับแบบเดิมมากที่สุด
6. หน้าต่างและกรอบหน้าต่าง	รักษาของเดิมลักษณะหน้าต่างและกรอบหน้าต่าง ชื่นบนใช้

	รูปแบบบานเกล็ด ไม้ทรงสูง มีกรอบปูนปั้นและกรอบบานหน้าต่าง
7. ระเบียง	รักษาของเดิม ใช้รูปแบบปูนปั้นมีเสารับซุ้มโค้ง ราวระเบียงปูนปั้นรูปวงรี รูปแบบลูกกรมเซรามิคและลวดลายระเบียงไม้
8. รายละเอียดผนัง	ใช้วัสดุทดแทน ผนังปูนใช้ปูนฉาบสำหรับปูนเก่า ผนังไม้ใช้วัสดุสังเคราะห์ ใช้สีกลมกลืนกับผนังเดิม
9. ชายคาและค้ำยัน	รักษาของเดิม ใช้ไม้เนื้อแข็งทำเลียนแบบของเดิม

องค์ประกอบด้านอาคาร (อาคารใหม่)	แนวทางการปรับปรุง
1. สัดส่วนรูปด้านหน้า	การเก็บรักษาแฉงด้านหน้า
2. ลักษณะหลังคา	การเปลี่ยนรูปแบบหลังคาใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาการรั่วซึมของหลังคาคอนกรีต (slab) โดยทำหลังคาใหม่คลุมหลังคาเดิม
3. ตรีบกอนกรีตยื่น	ใช้วัสดุทำเลียนแบบ มีรูปแบบและสีเหมือนกับคอนกรีตเดิม
4. ระเบียง	ใช้วัสดุทำเลียนแบบ มีรูปแบบและสีเหมือนกับระเบียงเดิม

ภาพที่ 40 แสดงรูปแบบการวางกรอบแนวคิดการพัฒนาชุมชนวัดโอกาส

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ภาพที่ 41 แสดงรูปแบบ Design Guideline จุดหมายตา (Landmarks)

บริเวณพญาศรีสัตตนาคราช

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

จุดหมายตา (Landmarks) บริเวณพญาศรีสัตตนาคราช แลนด์มาร์คแห่งความศรัทธาและความเชื่อ ของกลุ่มคนทุกเชื้อชาติ ศาสนา และยังเป็นเส้นทางวัฒนธรรมที่มีการจัดงานประเพณีสำคัญของเมือง มีการเปิด OPEN SPACE สร้างการรับรู้ของพื้นที่ให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวบ้านริมฝั่งโขง จัดสรรพื้นที่กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การตักบาตรทำบุญในวันพระ ไหว้ขอพรองค์พญานาค และจัดสรรร้านค้าแผงลอย

จึงได้กำหนด Design Guideline เพื่อสร้างการรับรู้ของพื้นที่ให้เกิดความชัดเจน ได้แก่ อุปกรณ์ประกอบถนน วัสดุประกอบพื้น เพื่อให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์ของพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส มีความหลากหลายของการเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม ทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและวิถีชีวิต

ภาพที่ 42 แสดงรูปแบบ Design Guideline บริเวณถนนนิตโย

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

เส้นทาง (Paths) บริเวณถนนนิตโยสู่องค์พระยาศรีสัตตนาคราช เป็นเส้นทางวัฒนธรรมที่มีการจัดงานประเพณีสำคัญของเมือง มีการเปิด OPEN SPACE สร้างการรับรู้ของพื้นที่ให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความเชื่อที่มีต่อพญานาค

จึงได้กำหนด Design Guideline ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ทั้งอุปกรณ์ประกอบถนนวัสดุประกอบพื้น เพื่อให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์ของพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส มีความหลากหลายของการเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม ทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและวิถีชีวิต

ภาพที่ 43 แสดงรูปแบบ Design Guideline บริเวณลานองค์พระศรีสัตนครราช

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

บริเวณลานองค์พระศรีสัตนครราช แห่งความศรัทธาความเชื่อของทุกเชื้อชาติ มีการเปิด OPEN SPACE สร้างการรับรู้ให้เกิดกับพื้นที่ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเชื่อต่อองค์พระญาณาค โดยการจัดสรรพื้นที่ให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น พื้นที่ถ่ายรูปรูปริมแม่น้ำโขง จัดสรรคให้มีร้านค้าแผงลอย เพื่อสร้างควมมีชีวิตชีวาให้เกิดขึ้นในพื้นที่

จึงได้กำหนด Design Guideline ที่เป็นตัวสะท้อนถึงบทบาทของพื้นที่บริเวณนี้ ทั้งความหลากหลายของเชื้อชาติ ความเชื่อมโยงไปสู่ชุมชนพหุวัฒนธรรม

ภาพที่ 44 แสดงรูปแบบ Design Guideline

บริเวณใต้ลานองค์พระศรีสัตนครราชทางลงลานกิจกรรมล่องเรือริมโขง

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

บริเวณใต้ลานองค์พระศรีสัตนครราชทางลงลานกิจกรรมล่องเรือริมโขง มีการเปิด OPEN SPACE เพิ่มพื้นที่สีเขียวริมโขง จัดสรรพื้นที่ให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ร้านค้าแผงลอย ร้านขายสลากกินแบ่งรัฐบาล

จึงได้กำหนด Design Guideline ให้ครอบคลุมพื้นที่สีเขียว และพื้นที่กิจกรรมภายในพื้นที่ออกแบบ และคำนึงถึงวัสดุประกอบพื้นที่ ที่ต้องมีความสอดคล้องกับพื้นที่

ภาพที่ 45 แสดงรูปแบบ Design Guideline บริเวณพื้นที่ศาลเจ้าพ่อหมื่น
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

เส้นทาง (Paths) บริเวณวัดโอกาสเส้นทางชยางกูร เป็นเส้นทางวัฒนธรรม ที่มีการจัดงาน ประเพณีสำคัญของเมือง จึงได้มีการกำหนด Design Guideline ให้สอดคล้องกับองค์ประกอบของ เมือง เพื่อสร้างความเชื่อมโยงให้กับบริบทของพื้นที่ทั้งเก่าและใหม่ และสร้างความเข้าใจให้กับคนที่ใช้ งานพื้นที่

ภาพที่ 46 แสดงรูปแบบ Design Guideline บริเวณพื้นเส้นถนนหอนาฬิกา
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

เส้นทาง (Paths) บริเวณพื้นที่ศาลเจ้าพ่อหมื่น เป็นพื้นที่แสดงออกถึงความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน ที่ประกอบกันเป็นเส้นทางวัฒนธรรม ที่ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชาวจีน จึงได้กำหนด Design Guideline เพื่อสร้างความเชื่อมโยงของบริเวณเส้นทางสัญจรบนถนนเส้นนี้ ให้มีซัด มีความเฉพาะตัว และสร้างความปลอดภัยสำหรับคนเดินเท้า และผู้คนที่ใช้รถใช้ถนนในการสัญจรผ่านไปมา ทั้งรูปแบบลวดลายที่ดึงเอาเอกลักษณ์มาจัดวางการออกแบบ วัสดุ สี และอุปกรณ์ประกอบถนน เพื่อให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์และความเฉพาะของพื้นที่ชุมชนในบริเวณนี้อย่างลงตัวที่สุด

ภาพที่ 47 แสดงรูปแบบ Design Guideline จุดศูนย์รวม (Nodes)

บริเวณหอนาฬิกาเวียดนามอนุสรณ์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

จุดศูนย์รวม (Nodes) บริเวณถนนนาฬิกาเวียดนามอนุสรณ์ แสดงถึงประวัติศาสตร์ที่ชาวเวียดนามได้สร้างขึ้น เพื่อแสดงถึงมิตรจิตและความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยและเวียดนาม เมื่อครั้งที่ชาวเวียดนามอพยพลี้ภัยเข้ามา จึงสร้างความรับรู้ให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์ที่แสดงถึงวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม

จึงได้กำหนด Design Guideline ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ทั้งอุปกรณ์ประกอบถนน วัสดุประกอบพื้น เพื่อให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์ของพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส มีความหลากหลายของการเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม ทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและวิถีชีวิต

ภาพที่ 48 แสดงรูปแบบ Design Guideline ย่าน (Districts) บริเวณถนนนาฬิกา
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ย่าน (Districts) บริเวณถนนหน้าพริก เป็นย่านชุมชนอยู่อาศัยเก่าแก่ของชาวไทยเชื้อสายจีน และเป็นเส้นทางวัฒนธรรมของพื้นที่ และยังมีการจัดงานประเพณีสำคัญของเมืองบนถนนเส้นนี้ ถือได้ว่าเป็นเส้นทางย่านวัฒนธรรมและย่านเศรษฐกิจสำคัญของเมือง ยังเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงริมแม่น้ำโขงซึ่งสอดคล้องและส่งเสริมซึ่งกันและกัน จึงได้มีการออกแบบ Design Guideline บริบทของพื้นที่ถนนบริเวณนี้ให้สอดคล้องกับการเป็นชุมชนอยู่อาศัยของชาวดั้งเดิม และสร้างความหลากหลายไปยังพื้นที่สำคัญข้างเคียงด้วยการเชื่อมโยงพื้นที่ด้วย วัสดุ สี รูปทรงอาคารควบคู่ไปกับการอนุรักษ์อาคารบริเวณนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ชุมชนที่มีความหลากหลายของความเป็นพหุวัฒนธรรม ทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิต

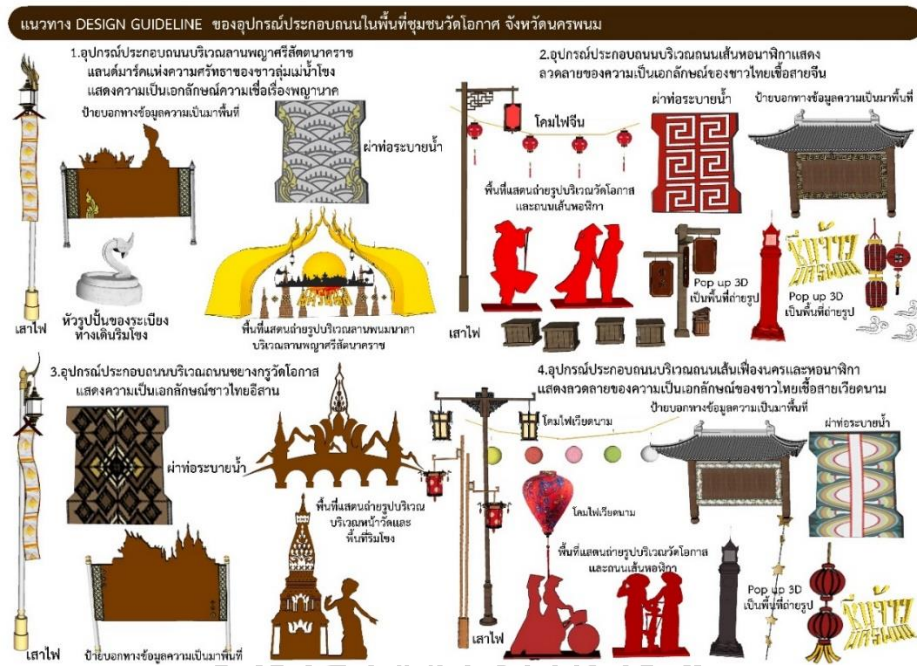
ภาพที่ 49 แสดงรูปแบบ Design Guideline เส้นทาง (Paths) บริเวณพื้นที่ถนนเฟื่อง
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

เส้นทาง (Paths) บริเวณพื้นเส้นถนนเฟือง เป็นย่านชุมชนเก่าที่มีการอยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายเวียดนามและเป็นเส้นทางวัฒนธรรม โดยได้กำหนด Design Guideline เพื่อป้องกันว่าบริบทของพื้นที่บริเวณนี้มีความเฉพาะของความเป็นเวียดนาม ที่สัมพันธ์ และผูกพันกับพื้นที่บริเวณถนนเฟืองมาอย่างช้านาน ทั้งรูปแบบวิถีชีวิต เรื่องราวความเฉพาะด้านอาหาร ที่ออกแบบให้ร้อยเรียงไปวัฒนธรรมอาหารของชาวเวียดนาม ที่เน้นวัฒนธรรมการกินด้วยเส้น เช่น เส้นก๋วยเตี๋ยว เป็นต้น เพื่อเกิดความสอดคล้องกับวัฒนธรรมอาหาร ที่ค่อยๆ สูญหายไป ให้กลับมามีความโดดเด่น และสามารถที่จะสะท้อนไปถึงเรื่องราวความเป็นมาของพื้นที่บริเวณถนนเฟือง ผ่านการออกแบบ

ภาพที่ 50 แสดงรูปแบบ Design Guideline เส้นขอบ (Edges) เส้นขอบฟ้าของเมือง
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

เส้นขอบ (Edges) เส้นขอบฟ้าของเมือง มีการกำหนดมาตรการควบคุมความสูงของตัวอาคาร ระยะจากริมน้ำโขงเข้ามา 800 เมตร อาคารสูงไม่เกิน 15 เมตร และความสูงของป้ายโฆษณาไม่เกิน 5 เมตร เพื่อไม่ให้บดบังทัศนียภาพริมแม่น้ำโขง

ภาพที่ 51 แสดงแนวทาง Design Guideline ของอุปกรณประกอบถนนในชุมชนวัดโอกาส
 ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ภาพที่ 52 แสดงแนวทาง Design Guideline
 วัสดุ-สี ของอาคารเก่าในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม
 ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

6.3 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์ศิลปพื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม จากความเป็นมาและความสำคัญนำมาสู่การอภิปรายผลการวิจัย เป็นการศึกษาค้นคว้าผลกระทบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมวัฒนธรรม ที่ซ่อนทับด้วยวิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา และสถาปัตยกรรมภายในชุมชน ที่อาจส่งผลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม ด้วยกรอบทฤษฎีและแนวความคิดการตั้งถิ่นฐานและที่ตั้งโดยธรรมชาติ แนวคิดการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน ทฤษฎีและแนวความคิดในการวางผังออกแบบชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วย ต้นทุนด้านกายภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเฉพาะ ความหลากหลายทางศาสนา ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ ความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ และลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดโอกาส ซึ่งปัจจัยแต่ละปัจจัยมีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันไป และผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบเฉพาะในแต่ละด้านมีความสำคัญแตกต่างกันไป แต่องค์ประกอบในแต่ละด้านสามารถตอบได้ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนอย่างไรผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยสำเร็จตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา ได้ดังนี้

6.3.1 องค์ประกอบของการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับชุมชนวัดโอกาส

การอนุรักษ์และฟื้นฟู มักมาคู่กับชุมชนเก่า ที่มีอัตลักษณ์และรูปแบบดั้งเดิม ทั้งวิถีความเป็นอยู่ เอกลักษณ์ของอาคารบ้านเรือน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่เป็นเรื่องยากต่อการดำรงไว้ซึ่งความเก่าแก่ของชุมชนที่ต้องดำเนินคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน แต่การฟื้นฟูชุมชนเก่า ก็มาควบคู่กับคำว่าอนุรักษ์เช่นเดียวกัน ซึ่งการออกแบบ และการควบคุมอาคารให้คงไว้ซึ่งรูปร่างลักษณะที่ไม่ผิดแปลกไปจากเดิมมากนัก สร้างพื้นที่เฉพาะให้เกิดการใช้งานได้จริง และเชื่อมโยงให้เข้ากับพื้นที่สาธารณะของชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความเป็นมิตรมากขึ้น เชื่อมโยงทั้งคนภายในและคนภายนอก ชุมชนให้เกิดการใช้งานได้จริง และยังคงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมความเฉพาะของสังคมวัฒนธรรม ที่อาจจะมาควบคู่กับเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทางสังคมและกายภาพของพื้นที่ชุมชนวัดโอกาสได้อย่างลงตัว

6.3.2 วิเคราะห์สรุปอิทธิพลของการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม

อิทธิพลที่มีต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ 1) การออกแบบควบคุมลักษณะสถาปัตยกรรมให้สอดคล้องไปกับรูปแบบเดิม ด้วยการอนุรักษ์สีของอาคาร ความสูงของอาคาร รวมถึงประเด็นควบคุมเรื่องป้ายภายในชุมชนให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน 2) การสร้างความเป็นมิตรให้เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ 3) เชื่อมโยงพื้นที่เฉพาะทางศาสนากับพื้นที่ว่างสาธารณะให้เกิดการใช้งานร่วมกันได้ หรือเชื่อมโยงรูปแบบกิจกรรมที่สามารถเข้าถึงกันได้ทุกกลุ่มคน

6.4 ข้อเสนอแนะ

6.4.1 ข้อเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส

กายภาพเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในองค์ประกอบของความเป็นชุมชนเก่า ที่เป็นตัวสื่อถึงเอกลักษณ์ ของพื้นที่ เป็นภาพลักษณ์ที่ดี ซึ่งเป็นเสมือนภาพจำให้กับคนในชุมชนและคนภายนอกชุมชนที่ผ่านไปมา ทั้งนี้ ด้วยชุมชนวัดโอกาสเป็นชุมชนที่มีศักยภาพของสถาปัตยกรรมอยู่แล้ว และการพัฒนาชุมชนด้วยอัตลักษณ์ของวิถีชีวิตความหลากหลายมาเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดเศรษฐกิจที่ดี และสังคมยั่งยืนให้กับพื้นที่ พร้อมทั้งต่อยอดให้เกิดเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ทางศาสนา หรือแม้กระทั่งภายในพื้นที่ว่างสาธารณะ หรือพื้นที่ย่านการค้า เพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมให้เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาสได้อย่างครบทุกมิติ

6.4.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาพื้นที่ที่มีความหลากหลายของสถาปัตยกรรม เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม ที่ซ้อนทับกันอยู่ในชุมชนเก่าริมน้ำ ซึ่งปัจจุบันอาจเกิดเปลี่ยนแปลงทั้งด้านของสังคมวัฒนธรรม รูปแบบการค้า รวมทั้งกายภาพที่เปลี่ยนไป ซึ่งอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างควบคุมไม่ได้ และ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ อาจส่งผลให้ชุมชนพหุวัฒนธรรม ที่เคยเข้มแข็ง ถูกแทรกแซงจนไม่เหลือรากเงาวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษในที่สุด จึงควรมีแนวทางนำเสนอการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชน โดยนำหลักการการออกแบบ เพื่อควบคุมรูปแบบของอาคารให้คงไว้ ซึ่งอาจจะเป็นร่องรอยที่สำคัญ ที่ส่งผลให้คนในพื้นที่ชุมชนเกิดความหวงแหน และตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่เข้มแข็งให้คงอยู่สืบไป

6.5 ข้อจำกัดในการศึกษาวิจัย

1. ข้อมูลด้านการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ย้อนหลัง ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ สังคมหรือเศรษฐกิจ ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส มีข้อจำกัดในด้านของข้อมูลที่มีผู้สำรวจไว้ไม่เพียงพอต่อการที่นำมาวิเคราะห์ข้อมูลให้ครอบคลุมในทุกด้าน โดยผู้วิจัยสามารถรวบรวมมาได้แค่เป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลง มาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอาคาร คำบอกเล่าถึงรูปแบบทางสังคมของคนในชุมชน เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

2. ข้อจำกัดทางด้านเวลา เนื่องจากเป็นงานวิจัยในระยะสั้น การเก็บรวบรวมข้อมูลอาจไม่ครบถ้วนทุกมิติที่น่าสนใจ ที่สามารถเป็นตัวแปรที่สอดคล้องว่าชุมชนวัดโอกาสเปลี่ยนแปลงไปด้านใดมากที่สุด

แบบสัณฐานเชิงลึก และแบบสัณฐานปลายเปิด
แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม

	<p>แบบสัมภาษณ์เชิงลึก : สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม</p> <p>เรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม</p> <p>หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยศิลปากร</p>
---	--

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ออกแบบมาเพื่อ ค้นหา แนวทางการอนุรักษ์ และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าอิสระ หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อวิเคราะห์ถึงแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม โดยขอความอนุเคราะห์จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนวัดโอกาส เป็นผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะที่มีต่อการศึกษาในครั้งนี้

โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 การรับรู้ที่มีต่อชุมชนเก่ากรณีศึกษาชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1) เพศ

ชาย

หญิง

ไม่

ต้องการระบุ

2) อายุ _____ ปี

3) ระดับการศึกษา

ต่ำกว่ามัธยมศึกษา

มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า

อนุปริญญาหรือ

เทียบเท่า

ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า

สูงกว่าปริญญาตรี

- 4) อาชีพ
- นักเรียน / นักศึกษา รับราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ
- พนักงานบริษัทเอกชน ประกอบธุรกิจส่วนตัว อื่นๆ:.....
- 5) ผู้ประเมินมาจากพื้นที่ใด
- เป็นคนในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส เป็นคนพื้นที่ใกล้เคียง เป็นคนจังหวัดนครพนม
- เป็นคนต่างจังหวัด เป็นคนต่างประเทศ
- 6) คุณนับถือศาสนาอะไร
- ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาซิกข์
- ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ลัทธิเต๋า ขงจื้อ ไม่นับถือศาสนา อื่นๆ:

ส่วนที่ 2 การรับรู้ที่มีต่อชุมชนเก่ากรณีศึกษาชุมชนวัดโอกาส จังหวัดนครพนม

หมายเหตุ : ส่วนที่ 2 เป็นคำถามซึ่งเกี่ยวกับความเข้าใจ หรือมุมมองที่มีต่อชุมชนเก่ากรณีศึกษาชุมชนวัดโอกาสจังหวัดนครพนมของผู้ทำแบบสอบถามในแต่ละบุคคล ผู้ทดสอบสามารถตอบตามความคิดและความเข้าใจของตนเองได้ โดยมีเงื่อนไขว่าห้ามหาข้อมูลของชุมชนวัดโอกาสจังหวัดนครพนมระหว่างการทำแบบสอบถามชุดนี้

- 1) คุณรู้จัก “ชุมชนวัดโอกาส” จังหวัดนครพนม มากน้อยแค่ไหน
- น้อยมาก น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด ไม่รู้จักเลย
- 2) คุณรู้จักชุมชนวัดโอกาสจังหวัดนครพนมได้อย่างไร
- เป็นคนในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาสหรือพื้นที่ใกล้เคียง
- เคยสัญจรผ่านหรือไปท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนวัดโอกาส
- ยังไม่เคยเห็นของจริงเห็นเพียงภาพจากสื่อ
- ได้ยินหรือรู้จักเพียงชื่อ ยังไม่เคยเห็น
- อื่น ๆ :

- 3) คุณรู้หรือไม่ว่าชุมชนวัดโอกาสจังหวัดนครพนม เป็นชุมชนเก่าที่ได้ขึ้นทะเบียนนครค่าแก่การอนุรักษ์

ถ้ารู้รูได้อย่างไร

รู้

รูได้อย่างไร.....

ไม่รู้.....

เพราะอะไร.....

- 4) คุณรู้หรือไม่ว่าชุมชนพหุวัฒนธรรมหมายถึงอะไร

รู้ โปรดระบุ.....

ไม่รู้.....

- 5) คุณรู้หรือไม่ว่าชุมชนวัดโอกาสจังหวัดนครพนม เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม

รู้

ไม่รู้.....

- 6) จากคำถามข้อ 5 ถ้าคุณรู้ว่าชุมชนวัดโอกาสเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม คุณสามารถรู้ได้จากองค์ประกอบอะไร

.....

.....

.....

- 7) คุณคิดว่าจากความหลากหลายของศาสนาในชุมชนวัดโอกาสที่มีความซ้อนทับกัน คุณคิดว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพราะอะไร

เหมาะสม.....

ไม่เหมาะสม.....

เพราะอะไร.....

.....

รายการอ้างอิง

- Anon, C. (2017). Urban Development and Architectural Typologies in Luang Prabang Under the Western Influences During the Period of Colonial State. *Academic Journal Faculty of Architecture, Khon Kaen University, 15(2)*, 45-46.
- Jatuporn, D. (2008). *The Ethic Identity Construction of the Vietnamese Thai in Ban Na Jok, Tambon Nongyat, Amphoe Muang, Changwat Nakhonphanom*. Khon Kaen University. (in Thai).
- Nattavut, C. (2014). *An Architectural Management in the Old Town District for Cult(Tawatchai, 2015)ural Tourism: Case Study of Shophouses in Wat O-Kas Song Community, Sunthornvijit Road, Nakhonphanom Province*. Thammasat University. (in Thai).
- Ornsiri, P., & Somkid, J. (2001). *The Local Trading House in the (Planning, (2012))City*. Bangkok: Thailand Research Fund. (in Thai).
- Planning, O. o. N. R. a. E. P. a. (2012). *Quality Standards Project. Fine Arts Environment Old Town Neighborhoods In the Central Region and East*. Bangkok : Property Printing Co.,Ltd.
- Planning, O. o. N. R. a. E. P. a. (2015). *Project Quality standards Began Art environment Old Neighborhoods to Practice: A Management Plan Conservation and improvement of the Environment in the Old Town of Tha-UThen. Nakhon Phanom Province*. Bangkok: Property Printing Co.,Ltd. (in Thai).
- Punyanutwipha, S., & Ekapol, S. (2017). A Study on the Architectural Identity of the Chanthaboon Waterfront Community for Store Interior Environment Design Guideline. *Built Environment Inquiry Journal. 16(1)*, 44-54.
- Sujit, W. (2011). *Where is Nakhon Phanom from*. Mae Kham Phang Publishing.
- Tawatchai, S. (2015). *Architectural Characteristics of Row Houses in Nakhon Phanom Old Town*. Khon Kaen University. (in Thai),
- Thanit, S., & Nopadon, T. (2017). Dynamics of House Styles in the Northeast of Thailand. *Academic Journal Faculty of Architecture, Khon Kaen University, 15(2)*, 14-15.
- Umaporn, B. (2008). *The Study on Housing Development and Rehabilitation That*

Promotes The Identity of The City Area of Old Town Sakon Nakhon.

University, F. o. A. a. P. T. (2010). Residential and Community Standards Research Project to Maintain the Identity and Values of The City.

Winai, M. (2011). *The Home Stays Style of Reflective Architectural Identities for Samut Songkram*. Faculty of Industrial Technology Suan Sunandha Rajabhat University,

กรต เหล็กสมบูรณ์. (2559). การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทซิ่นในประเทศไทย. Silpakorn University,

พนาภรณ์ ศรีมูล, & เกรียงไกร เกิดศิริ. (2554). สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวอาข่า หมู่บ้านเหมืองแร่ ต.แม่คะ อ.ฝาง จ.

เชียงใหม่. หน้าจั่ว : ว่าด้วยสถาปัตยกรรมการออกแบบ และสภาพแวดล้อม 179-199.

รายงานพัฒนาคน เสรีภาพทางวัฒนธรรมในโลกที่หลากหลาย. ((2547)). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	จักรคุณธ์ เปาวิมาน
วุฒิการศึกษา	ระดับปริญญาตรี สาขาสถาปัตยกรรมผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2555-2560
รางวัลที่ได้รับ	FACULTY OF ARCHITECTURE, URBAN DESIGN AND CREATIVE ARTS MAHASARAKHAM UNIVERSITY AWARDS THIS CERTIFICATE OF EXCELLENCE FOR OUTSTANDING IN THESIS IN URBAN ARCHITECTURE OF THE YEAR 2016 IN THESIS TITLE: "THE URBAN DEVELOPMENT PROJECT OF WATERSHED AREA IN NONG CHOCK DISTRICT"

